

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**BOŞANMANIN ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN
ÇÖZME BECERİLERİNE ETKİSİ: DENİZLİ ÖRNEĞİNDE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

Şeyma KARAKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

BOŞANMANIN ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN ÇÖZME
BECERİLERİNE ETKİSİ: DENİZLİ ÖRNEĞİNDE KARŞILAŞTIRMALI BİR
ÇALIŞMA

Şeyma KARAKAYA

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2018

KABUL VE ONAY

Şeyma Karakaya tarafından hazırlanan "Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma" başlıklı bu çalışma, 30.05.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

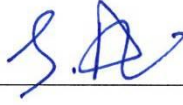
Prof.Dr. Kasım KARATAŞ (Başkan)

Prof.Dr. Kasım KARATAŞ (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Hüsametdin ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi Seda ATTEPE ÖZDEN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun bir yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30.05.2018

Şeyma KARAKAYA

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o **Tezimin / Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

● **Tezimin / Raporumun 28.06.2019 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.**

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o **Tezimin / Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**

o **Serbest Seçenek / Yazarın Seçimi**

30/05/2018

Şeyma KARAKAYA

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Şeyma KARAKAYA

TEŞEKKÜR

Yoğun çalışma temposuna rağmen özveri ve titizlikle tüm süreçte destek olan, zorlandığım zamanlarda güç ve cesaret veren, değerli eleştirileri ile araştırmamı tamamlamama büyük katkı sağlayan değerli hocam, danışmanım sayın Prof. Dr. Kasım KARATAŞ'a teşekkürü borç bilirim.

Eleştirileri ve yönlendirmeleriyle araştırmama katkı sağlayan değerli jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hüsamettin ÇETİN ve Dr. Öğr. Üyesi Seda ATTEPE ÖZDEN'e,

Tüm eğitim hayatımda bana ışık tutan değerli hocalarıma,

Hayatım boyunca yolumu aydınlatan, her zaman yanımda olan, sevgisini ve anlayışını benden esirgemeyen sevgili anneme, babama ve canım kardeşime,

Araştırmama katılım göstererek bulguların elde edilmesine katkı sağlayan ve araştırmanın asıl mimarı olan değerli öğrencilere ve ailelerine,

Verilerin bilgisayar ortamına aktarılması ve çözümlenmesinde yardımlarını esirgemeyip büyük destek veren Sosyal Hizmet Uzmanı Hakan Sakarya'ya,

Bu süreçte desteklerini esirgemeyen, tüm sıkıntıları dinleyerek sabır gösteren ve beni cesaretlendiren arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler...

Haziran, 2018

Şeyma KARAKAYA

ÖZET

KARAKAYA, Şeyma. *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

Bu araştırmada, boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda boşanmanın, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış 15-18 yaş arası çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Genel tarama modeli ile gerçekleştirilmiş olan araştırma, Denizli ilinin Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan, 140 ebeveyni boşanmış ve 419 ebeveyni boşanmamış olmak üzere 559 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada veriler Kişisel Bilgi Formu, Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ile D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri aracılığıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20’de işlenmiş olup Mann Whitney U, Kruskal-Wallis, Spearman’s Correlation testlerinden yararlanılarak istatistiksel olarak çözümlenmiştir.

Araştırmanın sonucunda; ebeveynleri boşanmış çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerinin ebeveynleri boşanmamış çocuklara göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Buna göre boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Bu araştırmada, boşanmanın olumsuz sonuçlarının en aza indirilmesi ve çocukların boşanmaya uyumunun sağlanması üzerinde oldukça önemli bir rolü olan okul sosyal hizmeti, aile danışmanlığı ve aile arabuluculuğunun gelişimine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Boşanma, Benlik Saygısı, Sosyal Sorun Çözme Becerileri, Okul Sosyal Hizmeti, Aile Danışmanlığı, Aile Arabuluculuğu

ABSTRACT

KARAKAYA, Şeyma. *The Effect of Divorce on Children's Self-Esteem and Social Problem Solving Skills: A Comparative Study of Denizli in the Sample*, Master Thesis, Ankara, 2018.

In this study, it is aimed to determine the effects of divorce on children's self-esteem and social problem solving skills. In line with this purpose, the effects of divorce on self-esteem and social problem solving skills was examined comparatively on children between the ages of 15- 18 whose parents are divorced and not divorced.

The survey which was conducted general pooling model, there were 140 people who have divorced parents and 419 not divorced parents in total 559 persons who are trained at the secondary school institutions in Denizli Province in Merkezefendi and Pamukkale districts.

The data were collected through Personal Information Form, Coopersmith Self-Esteem Inventory and D'Zurilla and Nezu Social Problem Solving Inventory in this study. The obtained data were processed in SPSS 20 and statistically analyzed with using Mann Whitney U, Kruskal-Wallis, Spearman's Correlation tests.

As a result of the research; self-esteem and social problem solving skills were found lower for children who have divorced parents than non-divorced parent's children. According to this, divorce has negative effects on children's self-esteem and social problem-solving skills.

In this study, there are some suggestions to develop school social work, family counselling, family mediation that have crucial role in minimizing the negative outcomes of divorce and providing children's' adjustment about divorce.

Keywords

Divorce, Self- Esteem, Social Problem Solving Skills, School Social Work, Family Counselling, Family Mediation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	4
1. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. SİSTEM KURAMI.....	4
1.2. AİLE	6
1.3. BOŞANMA.....	7
1.3.1. Boşanma Nedenleri	12
1.3.2. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri	14
1.4. ERGENLİK DÖNEMİ.....	18
1.5. ERGENLİK DÖNEMİ VE BOŞANMA.....	21
1.6. BENLİK SAYGISI KAVRAMI	23
1.6.1. Benlik	23
1.6.2. Benlik Saygısı	25
1.6.3. Benlik Saygısı ve Ergenlik Dönemi	27

1.6.4.	Benlik Saygısı ve Boşanma.....	29
1.7.	SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ.....	32
1.7.1.	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	32
1.7.2.	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	35
1.7.3.	Sosyal Sorun Çözme Becerileri ve Ergenlik Dönemi	37
1.7.4.	Sosyal Sorun Çözme Becerileri ve Boşanma.....	39
1.8.	BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ	43
1.9.	OKUL SOSYAL HİZMETİ	46
1.9.1.	Okul Sosyal Hizmetinin Kapsamı.....	46
1.9.2.	Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Roller ve Görevleri	50
1.10.	AİLE DANIŞMANLIĞI.....	57
1.11.	AİLE ARABULUCULUĞU.....	59
1.12.	ARAŞTIRMANIN SORUNU	61
1.13.	ARAŞTIRMANIN AMACI	63
1.14.	ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	64
1.15.	ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	65
1.16.	TANIMLAR	66
BÖLÜM II		67
2. YÖNTEM		67
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ		67
2.2. ÇALIŞMA EVRENİ.....		67
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI		68
2.3.1.	Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri	68
2.3.2.	D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri	69
2.3.3.	Kişisel Bilgi Formu	70
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI		71

2.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ.....	72
2.6. SÜRE VE MALİYET	72
BÖLÜM III.....	73
3. BULGULAR VE YORUMLAR	73
3.1. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARA İLİŞKİN TANITICI BULGULAR	73
3.1.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	74
3.1.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Ailelerine İlişkin Bulgular.	76
3.2. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGILARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	82
3.2.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri ile Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular	82
3.2.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Aile Özellikleri ile Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular	91
3.2.3. Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.	104
3.3. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	107
3.3.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Bulgular	108
3.3.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Aile Özellikleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Bulgular	121
3.3.3. Boşanmanın Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	140
3.4. BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ AİLE ÇOCUKLARININ BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR.....	144

BÖLÜM IV	150
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	150
4.1. SONUÇ	150
4.2. ÖNERİLER.....	157
KAYNAKLAR	161
EKLER.....	186
EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU	186
EK-2 BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ.....	189
EK-3 SOSYAL SORUN ÇÖZME ENVANTERİ	190
EK:4 ORİJİNALLİK RAPORU.....	196
EK:5 ETİK KURUL DEĞERLENDİRME RAPORU	198
EK:6 İZİN YAZISI	199

KISALTMALAR DİZİNİ

ASPB: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

CSEI: Coopersmith Self Esteem Inventory

DAÇAL: Durmuş Ali Çoban Anadolu Lisesi

DAL: Denizli Anadolu Lisesi

İMKB MTAL: İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

NASW: National Association of Social Workers

NEAL: Nevzat Erten Anadolu Lisesi

SPSI: Social Problem Solving Inventory

SPSS: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	74
Çizelge 2: Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı	74
Çizelge 3: Çocukların Okullarına Göre Dağılımı	75
Çizelge 4: Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı	75
Çizelge 5: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamasına Göre Dağılımı	75
Çizelge 6: Çocukların Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Dağılımı	76
Çizelge 7: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı	77
Çizelge 8: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı.....	78
Çizelge 9: Çocukların Anne Meslek Durumuna Göre Dağılımı	79
Çizelge 10: Çocukların Baba Meslek Durumuna Göre Dağılımı	79
Çizelge 11: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığına Göre Dağılımı	80
Çizelge 12: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığına Göre Dağılımı	80
Çizelge 13: Çocukların Ebeveynlerinin Boşanma Durumuna Göre Dağılımı	81
Çizelge 14: Çocukların Cinsiyetleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu.....	82
Çizelge 15: Çocukların Yaşları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu.....	84
Çizelge 16: Çocukların Okulları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	86
Çizelge 17: Çocukların Sınıf Düzeyleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu...	88
Çizelge 18: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamaları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	89
Çizelge 19: Çocukların Kardeş Sahibi Olma Durumları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	91
Çizelge 20: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyi ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	92
Çizelge 21: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyi ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	93
Çizelge 22: Çocukların Anne Meslek ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu.....	95
Çizelge 23: Çocukların Baba Meslek ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	98
Çizelge 24: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu	99

Çizelge 25: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu.....	101
Çizelge 26: Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi	104
Çizelge 27: Çocukların Cinsiyetleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	108
Çizelge 28: Çocukların Yaşları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	111
Çizelge 29: Çocukların Okulları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	113
Çizelge 30: Çocukların Sınıf Düzeyleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	116
Çizelge 31: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamaları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu.....	118
Çizelge 32: Çocukların Kardeş Sahibi Olma ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu.....	121
Çizelge 33: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyi ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu.....	123
Çizelge 34: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyi ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu.....	126
Çizelge 35: Çocukların Anne Meslek ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	129
Çizelge 36: Çocukların Baba Meslek ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	132
Çizelge 37: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki	134
Çizelge 38: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığı ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu	136
Çizelge 39: Boşanmanın Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerisi Üzerindeki Etkisi	140
Çizelge 40: Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması.....	144

Çizelge 41: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	153
Çizelge 42: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar	155
Çizelge 43: Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Elde Edilen Sonuç	157

GİRİŞ

Boşanma, sadece boşanmanın gerçekleştiği aile üyelerini değil sosyo-kültürel yapıyı, değer sistemlerini de etkilemektedir (Akkaya 2010, 42). Bireyleri ve tüm toplumsal yapıyı etkilemesi nedeniyle boşanma ve etkileri pek çok araştırmaya konu olmuştur. Etkileri oldukça karmaşık olan boşanmadan aile üyeleri olumlu veya olumsuz şekilde etkilenebilmektedir.

Boşanmanın etkilerine maruz kalanlardan biri de çocuklardır ve çocuklar üzerinde boşanmanın etkileri farklı düzey ve şekillerde ortaya çıkmaktadır. Çocuğun üstün yararının korunması için boşanma sürecinin ve sonrasında iyi şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Aksi halde boşanma, çocuk üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Ebeveynlerinin ilgi ve desteğine her yaşta ihtiyaç duyan çocuk, boşanma süreci ve sonrasında ebeveynleri tarafından ihmal edilebilmektedir. Boşanma nedeniyle boşanan çiftler arasında, çocuklarının maruz kaldığı çatışmalar yaşanabilmektedir. Çocukların ebeveynleri tarafından ihmal edilerek yeterli ilgi görmemeleri, huzursuzluklar ve çatışma ortamı, çocuğun içine kapanmasına neden olmaktadır. Bu durum çocuğun ebeveynleri tarafından sevilmediğini ve kıymetli olmadığını düşünmesine ve benlik saygısının olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Boşanma sırasında ve sonrasında bazı ebeveynlerin, çocuklarına karşı bilinçsiz tutumları, süreçle başa çıkamamaları ve çocuklarını desteksiz bırakmaları çocuğun sosyal sorun çözme becerilerinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Bunlara ek olarak; çocuğun benlik saygısının düşük olması sosyal sorun çözme becerisinin gelişimini etkilemektedir. Sorunların üstesinden gelme konusunda becerilerine güvenmeyen ve kendine inanmayan çocuklar, sorun karşısında etkin olmayan yollar benimsemektedir ya da sorunu görmezden gelerek kaçmaktadır. Çocuğun sosyal sorun becerilerinin gelişmemesi de çocuğun kendini yetersiz görmesine neden olup benlik saygısını olumsuz etkilemektedir. Anlaşılacağı üzere boşanma karmaşık bir süreç olup farklı alanlara etkileri bulunmaktadır. Benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri de bu alanlardandır.

Benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri gelişim özellikleri gereği büyük ölçüde ergenlik döneminde şekillenmektedir. Bu nedenle özellikle ergenlik dönemindeki çocukların süreçten negatif etkilenmelerinin önüne geçilmesi önemlidir.

Ergen bireylerin benlik saygısı, ebeveynlerinin içinde bulundukları durumlardan etkilenmektedir. Ebeveynlerin boşanması, ergenin benlik saygısı üzerinde bir miktar düşürücü etkiye sahiptir (Yücel 2008, 32). Vonbergen (2012, 29)'e göre boşanma, benlik saygısı üzerinde genellikle negatif etkileri olan bir olaydır. Benlik saygısının düşük ya da yüksek olmasını çoğu kez etkilemektedir.

Ergen için anne babası en önemli rol modelleridir (Yavuzer 2016, 290). Rol model eksikliği, sosyal becerilerin öğrenilmesini olumsuz etkiler (Amato ve Keith 1991a, 44). Boşanmanın yaşantısında meydana getirdiği değişikliklere uyum sağlamakta zorluk yaşayan ergenler, sorunlarından kaçabilmektedir ya da anlık, duygusal baskıyı azaltacak, etkin olmayan çözümlere yönelebilmektedir. Ayrıca sosyal sorun çözme konusunda doğrudan rol model alınan ebeveynlerin, kendi sorunlarına yönelik ideal sosyal sorun çözme yollarını kullanmamaları ya da ergene karşı sorunların çözümüne ilişkin yönlendirme sorumluluğunu yerine getirmemeleri de ergenin etkin olmayan yolları benimsemesine yol açmaktadır.

Bu sorunların önlenmesi için ihtiyaca uygun politikaların geliştirilmesi, özellikle de okul sosyal hizmetlerinin uygulanması oldukça önemlidir. Boşanma sürecinden etkilenen çocuklarla doğrudan ve en hızlı temasın kurulabileceği yer olan okullarda, sosyal hizmetlerin gelişmesiyle birlikte çocuğun en az zararlı süreci atlattığı sağlanabilecektir. Çocuğun boşanmadan en az düzeyde etkilenmesi, günlük yaşamına sağlıklı şekilde devam edebilmesi, benlik saygısının zedelenmesinin engellenmesi, etrafındakilerle kurduğu ilişkilerin niteliğinin ve sorun çözme becerilerinin arttırılması için öncelikle buna yönelik ihtiyacı olan çocukların tespiti, çocukla birebir görüşmelerin planlanması ve takibi okullarda sosyal hizmet uzmanları tarafından kolaylıkla sağlanabilecektir. Ayrıca aile danışmanlığı ve aile arabuluculuğu hizmetleriyle de gerek boşanma sırasında gerekse boşanma sonrasında ebeveynler arasında ve çocukları arasında kurulan ilişkinin niteliği, ebeveyn çatışması, çatışma ortamında çocuğun pozisyonu ve velayet çekişmesi gibi önemli konularda da gereken destek sağlanabilecektir.

Bu araştırma ile ülkemizde gün geçtikçe artan boşanmalar nedeniyle değişen aile yapıları içerisinde hiç kuşkusuz en çok etkilenen kesim olan çocukların benlik saygıları ve sosyal sorun çözme becerileri üzerinde durularak, yapılan çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu nedenle bu çalışma ile boşanmanın ergenlerin benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisinin ortaya konulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

BÖLÜM I

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, incelenen konuya temel oluşturması ve konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle sosyal hizmet bilimi için önemli bir kuram olan sistem kuramına değinilmiştir. Ardından boşanma, benlik saygısı, sosyal sorun çözme becerileri, benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerisi arasındaki ilişki, okul sosyal hizmeti, aile danışmanlığı ve aile arabuluculuğu konularına yer verilmiştir.

1.1. SİSTEM KURAMI

Sistem kuramı, sorunların sistemli bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Sistemleri doğru anlayabilmeyi, gerekli bilgileri düzenli şekilde elde etmeyi kolaylaştırabilmektedir (Dicle ve Dicle 1969, 91).

Sistem, küçük küçük parçaların, bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir bütündür. Bu parçalar, birbirine bağlı olup karşılıklı etkileşim ve ilişki içerisindedir. Her sistemin etrafında çevresi vardır ve bu çevre içerisindeki ilişkileri dinamiktir. Sosyal sistemler, keskin hatlarla ayrılmamakla birlikte çevrelerine karşı açıktır ve ulaşmaya çalıştığı amaçları vardır. Ayrıca sistemlerin, gelişebilmek için çevrelerinden girdi alıp işlemleri, çevrelerine çıktı verip ona uyum sağlamaları gerekmektedir. Her bir sistemde, toplumsal çevreden etkilenecek değişim ortaya çıkmaktadır. Bu değişimin muntazam olması zorunludur (Dicle ve Dicle 1969, 90-91).

Sistemde, tüm alt sistemlerle bağlantı ve her alt sistemin kendisine ait bir çevresi vardır. Sistemin çevrelerinde yaşanan değişiklikler, tüm sistemi etkilemektedir. Değişikliklerle baş etme yolu olarak değişmeden istifade etmektedir (Ritzer ve Goodman 2004 aktaran; Ertong 2011, 11).

Sistem kuramı, sistemleri sınıflandırarak sosyal hizmet uzmanlarının ele almış olduğu konuyla ilgili devam eden sistem ve beslendiği sistemle birlikte özel alandaki ve kamusal alandaki sorunlara dikkat çekerek katkı sunmaktadır. Her bir sistemin kendine ait çalışma biçimi vardır. Herhangi bir sistemdeki değişim, sistemin gelişimi

etkilemektedir. Aynı zamanda her bir sistemin gelişim aşaması vardır. Sistemde gelişim ortaya çıkmazsa işlevlerini gerçekleştirmez ve enerji kapasitesi düşer. Bu duruma *entropi* adı verilmektedir (Johnson ve Yanca 2007, 11-12).

Sistem kuramı, sosyal hizmet uygulamalarında faydalanılan temel kuramlardandır. Pincus ve Minahan (1973)'a göre sosyal hizmet uygulamalarında üç tür sistem bulunmaktadır:

1. Aile, arkadaş gibi “*enformel*”
2. Gruplar, sendikalar gibi “*formel*”
3. Hastane, okul gibi “*toplumsal*” sistemler (Payne 2014, 197).

Aile ile çalışırken yalnızca sistemin bir üyesi değil, sistem ve sistemin tüm alt sistemleri ele alınır. Ailenin güçlü yanları ile kaynakları da geçmiş bilgileri ile değerlendirilir (Johnson ve Yanca 2007, 317). Aile bir sistemdir aynı zamanda içinde bulunduğu toplumsal çevresinin bir alt sistemidir. Birey ise ailesi içinde bir sistem olarak yerini alır (Mavili Aktaş 2004, 34). Sosyal hizmet uzmanları, bireyleri içinde bulundukları aile ve sosyal çevre içinde incelemekle birlikte, çevrelerinde bulunan bireyler ve gruplar arasındaki etkileşimi de ele almaktadır (Payne 2014, 186).

Her sistem gibi aile sistemi de çevresinden gelen girdilerden kendine uygun olanı alır ve kurduğu ilişkilerle çevresine çıktı olarak iletir. Aile sistemi işlevselliğini koruduğunda, sistemler arasında girdi-çıktı alışverişi döngü halinde devam etmektedir. Aile sistemi, üyeleriyle, yer aldığı toplum içindeki etkileşimlerle ve kurduğu bağlarla hayatta kalır (Mavili Aktaş 2004, 37-39).

Sosyal hizmet uzmanları, özel olarak aile ile çalışma yaparken öncelikle aile yaşamını çözüm odaklı ve ailenin güçleri ile değerlendirmektedir. Aileye yaklaşımda, sistem kuramına dayanan yapısal aile terapisi gibi teknikler kullanılmaktadır. Buna göre, aile üyeleri arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaktadır. Kişilerin, işlevsel olmayan sistemleri değiştirmesi sağlanarak; aile üyeleri arasında düzgün işlemeyen ilişki yapılarının da değiştirilmesi için müdahalelerde bulunulur (Payne 2014, 199).

Ayrıca aile sistemi içindeki tüm sistemlerin yapısı, kaynakları ve sınırları anlaşılacak koruyucu ve rehabilite edici olması hedefleriyle aile sistemi için değişimin kolaylaştırılmasına çalışılır. Sistemlerin birbirini hangi yönlerden nasıl etkilediği tespit edilip, sadece aile üyeleri ve aileyle ilgili değil, tüm alt sistemleri etkileyen sistemler de ele alınarak sistemin parçalarının, değişime uyum sağlaması için müdahalede bulunulur (Mavili Aktaş 2004, 35-36).

Değişim, sistemler için olağan olup her sistem bazı değişimler yaşamaktadır. Aile sistemi için değişime neden olan faktörlerden birisi boşanma olayıdır. Boşanma, aile sistemi ve alt sistemleri için önemli bir değişimdir. Sistemlerin fonksiyonlarını koruyabilmesi için değişime uyum sağlayabilmesi gerekmektedir. Bu noktada sistemler arasındaki paylaşım, etkileşim ve iletişimin niteliği ön plana çıkmaktadır. Sistemler arasında kurulan iletişimin etkin olması gereklidir. Pek çok boşanma olayında görülmekte olan şiddet, düşmanca duygular, ebeveyn yabancılaştırma, ebeveynler arasında taraf tutmaya zorlama ya da ebeveynler arasında yaşanan gerilime çocukları maruz bırakma gibi durumlar, sistemin dengesini bozmaktadır. Oysa ailenin alt sistemleri arasındaki uyumlu iletişimin, tüm sistemlere yararı vardır.

Sistemin tüm parçalarının korunması, boşanmaya ve sonuçlarına uyum sağlanmasının kolaylaştırılması için sosyal hizmet uzmanı, bireyi ve çevresini inceleyerek sorunu ve aileyi bütüncül değerlendirir. Öncelikle boşanmanın bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olan etkilerin anlaşılması, sonrasında meydana gelen sorunların çözümüne ilişkin uygun müdahale yöntemlerinin belirlenmesi için sistem kuramından yararlanılır.

1.2. AİLE

Aile, toplumsal gelişmelerle birlikte niceliksel olarak küçülse bile güçlü bir yapıya sahiptir. Değişen toplumsal yapıyla birlikte daha da güçlenmiştir. Gücü ve önemi artan aile, bilim insanlarının dikkatini her zaman çekmiştir. Ayrıca bireyin sosyalleşmesinin ilk adımı olan aile, duygu, düşünce ve davranışların şekillendiği önemli bir yapıdır (Eyce 2000, 224).

Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen ve aile üyeleri arasında aitlik, sevgi ve saygıya dayalı bağın olduğu yapıya sahip olan aile kurumu, çocukların gelişimi için

önemlidir (Akyüz 1978, 2). Gökçe (1993, 64-65)'ye göre çocuğun, gereksinimleri üzerinden aile üyeleriyle kurmaya başladığı ilişki, yaşı ilerledikçe sosyal rollerin kazanılması, yaşadığı çevreye ve uygun davranış modellerine ait bilgileri edinerek devam eder. Aile üyeleri arasındaki ilişki, çocuğu sosyal yaşama hazırladığı gibi sevgi ve saygıya dayandırılması halinde çocuk, güven ve sevgi gibi duyguları kazanacaktır. Bu duygular ilerleyen yaşantısında da rol alacaktır.

Aile, çocuğun temel gereksinimleri olan sevgi, aitlik, değerli hissetme ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Destekleyici, eğitici ve öğretici olan sağlıklı aile ortamı, aile üyelerinin kendini gerçekleştirmesine katkı sunmaktadır (Özkan ve Kılıç 2013, 26). Kendini yönlendiren etkileşim sisteminin olduğu sağlıklı bir ailede, aile üyelerinin tümü kurallara uyar. Nystul (1993)'a göre, kişilerin duygularını anlama, farklılıkları kabul etme, işbirliği, sorun çözme, iletişim, birliktelik, sorunlarla başa çıkma becerileri, ilgi ve sevgi vb. sağlıklı ailenin işlevlerinden bazılarıdır (Nazlı 2014, 25-27).

Aile sisteminin pek çok işlevi bulunmaktadır. Günümüzde geleneksel ailelere göre ailedeki üye sayısı ve işlevsellik azalmaktadır. Aile artık ekonomik işlevleri olan bir yapı olarak görülmemektedir. Ailenin eğitsel işlevleri de azalmakla birlikte toplumsallaşmanın sağlandığı öncelikli yer olma konumunu sürdürmektedir (Karataş 2001b, 92).

Aile, üyelerinden oluşan bir yapı olarak, üyelerinden birini kaybetmesi halinde ciddi derecede etkilenmektedir. Bu durum ailenin, işlevlerini yerine getirememesine neden olmaktadır. Ailede anne ya da babadan birinin eksikliği, ailenin temel yapısı olan sevgi ve işbirliğinin varlığını olumsuz etkilemektedir (Gökçe 1993, 66). Aile üyelerinden bir ya da birkaçının evden ayrılması ya da ölümü, boşanma gibi aile kurumunu sarsan durumlar vardır (Yörükoğlu 2014, 129/9).

1.3. BOŞANMA

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmış olan Aile Yapısı Araştırması (2017)'na göre ülkemizde ilk evliliklerin, %37,5 ile 20-24 yaş aralığında yapıldığı ortaya çıkmıştır. Buna ilaveten 25-29 yaş aralığında yapılan ilk evlilik oranı, % 21,2 iken 18 yaşından önce yapılan ilk

evlilik oranı ise %17,9'dur. Cinsiyete göre 20-24 yaş aralığında yapılan ilk evlilik oranları incelendiğinde; kadınların oranının %34,3 olduğu, erkeklerin oranının ise %41,3 olduğu tespit edilmiştir. 18 yaşından önce yapılan evliliklerde cinsiyet dağılımına bakıldığında ise kadınların oranının (%28,2), erkeklerin oranından (%5,6) yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ülkemiz genelinde evliliklerin hangi yaşlarda gerçekleştiğini gösteren bu oranlara bakıldığında, yaşa ve cinsiyete göre farklılıkların bulunduğu ve genel olarak kişilerin genç yaşlarda evlendikleri görülmektedir. Sağlıklı bir evlilik için kişilerin yeterli olgunluk düzeyine erişmesi gerekmektedir. Aksi durumda boşanmanın gerçekleşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Boşanma, evliliğin yasal olarak sonlandırılması durumuna denir. Çiftlerin yanı sıra aile üyelerini ve toplumu etkileyen bir durumdur (Özgüven 2001, 306). Boşanma olgusunun, bir sorun olarak görülme eğilimi yüksektir. Oysa her durum ve kişi biricik olup boşanmanın, sorunların kaynağı olduğu kadar sorunların çözümü için de gerekli olduğu durumlar vardır. Zorla sürdürülen bir evlilikten, sağlıklı ilişkilerin kurulması için boşanma bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Mutluluk vermeyen bir evliliğin sürdürülmeye çalışılmasının eşler ve çocukları ile toplum için yararlı olduğu söylenemez. Evliliğin zorla sürdürülmesi gibi boşanmanın kolaylaştırılması da sağlıklı bir yol değildir. Boşanma kararıyla dava açan eşlerden bazılarının barışabildikleri görülmektedir. Eşler, sorunlarını çözmek için çabalamak yerine sorunları görmezden gelerek sorumluluklarından kaçabilmektedir. Bazı eşler için boşanma sorunların çözümünde kolay yol olarak görülüp tercih edilebilmektedir (Yörükoğlu 2007, 107).

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün Adli İstatistiklerine göre (2016, 147-149) ülke genelinde 2016 yılında hukuk mahkemelerine 2.213.353 dava açılmış olup bunlardan 212.945'inin boşanma davası olduğu ve hukuk mahkemelerinde yoğunluk gösteren konularda %9,6 ile 3. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. 2015 yılı istatistikleriyle birlikte değerlendirildiğinde 2015 yılında Aile Mahkemelerine açılmış olan boşanma dava sayısının 205.871 olduğu 2016 yılında bu sayının %3,4 oranında bir artışla 212.945'e yükseldiği görülmektedir.

Aile mahkemelerine açılan davaların türlerine göre 2016 yılında 166.994 (%59,8) dava sayısı ile en çok boşanma davası açılmıştır. Bölge bazında ele alındığında, ülkemizin Marmara Bölgesi'nde açılmış olan boşanma davalarının 63.831 (%63,5) dava sayısı ile ilk sırada olduğu, onu 25. 878 (%60,7) dava sayısı ile Ege Bölgesi'nin izlediği, 3. sırada ise 23.769 (%59,8) dava sayısı ile Akdeniz Bölgesi'nin bulunduğu tespit edilmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise açılmış olan boşanma davası sayısının 7.671 (%52,0) en düşük olduğu bölgemizdir (Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü 2016, 178-179).

TÜİK (2017) verilerine göre ülke nüfusuna göre boşanma davası açılan iller içerisinde İzmir yoğunluğun en fazla yaşandığı ildir. İzmir'in ardından Muğla ve Antalya illeri gelmektedir. Hakkâri, Şırnak, Siirt, Muş ise boşanma hızının en düşük olduğu illerdir.

Boşanma kararı veren bazı kişilerin, duruşmaya bile çıkmadan davalarını geri çekebildikleri görülmektedir. Ayrılık sürecinde barışmalar yaşanabilmektedir. Aile mahkemelerinde de boşanmaya dair hukuki işlemlerde, çiftlerin boşanmasını kolaylaştırma amacı bulunmayıp sulh yolunun sağlanmasına ve aile birliğinin korunmasına önem verilmektedir.

Doğan (1998, 61)'a göre çiftler, boşanma kararını istisnai durumlar dışında bir anda vermemektedirler. Bu nedenle hukuki sürecin ve yürütülen izlencelerin kolaylaştırılması ya da zorlaştırılması, kişinin boşanma kararı almasına yol açan etkenlerden değildir. Bazı evliliklerde sıkıntılı, zor yaşantılar olabilmektedir. Ancak iyi giden bir evlilikte bile bazen kişiler, boşanma olgusunu düşünebilmektedir.

Uzun (2013, 13-14) boşanma sürecinde aşağıdaki aşamaların yaşandığını vurgulamıştır:

- 1) Boşanma kararı almadan önce gerçekleşen “duygusal” boşanma aşamasında; eşlerden herhangi biri ya da her ikisinin de evlilik birlikleri içerisinde sorunlar olduğunu düşünmesi ve eşlerden birinin memnuniyetsizliği ortaya çıkmaktadır.
- 2) Hukuki olarak “yasal” boşanma aşamasında; eşlerden herhangi biri ya da ikisi de boşanma kararıyla yasal temsilciye gitmektedir.

3) Boşanma ile ekonomik sorunların yaşanabildiği “ekonomik” boşanma aşamasında ise nafaka gibi ekonomik meseleler gündeme gelmektedir.

4) Çocukların “velayeti” ile ilgili “aile” boşanması; çift çocuk sahibi ise velayet sorumluluğuna ilişkin kararların verildiği aşamadır. Bu aşama, aile üyeleri açısından stresli geçen bir aşama olabilmektedir.

5) Boşanma ile sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler olarak “sosyal” boşanma; eşlerin birbirlerinin ortak arkadaş, akraba gibi sosyal çevrelerinden uzaklaştığı ve boşandığı eşinden ayrı olarak yeni bir sosyal çevreye girdiği aşamadır. Boşanmanın, kişinin yaşamında yol açtığı değişimlerin yanı sıra kişi, eşiyile birlikte olduğu sosyal çevrelerden uzaklaşıp yeni bir çevre edinmesi sırasında yalnızlık yaşayabilmektedir.

6) Boşanan çiftlerin bağımsızlık elde etmesiyle kendini bulma ile ilgili “psikolojik” boşanma aşamasında; bireyler, boşanmayı kabul ederek çift olma duygusundan uzaklaşmaktadır. Kazandığı bağımsızlık ile birey olma duygusunun ve iyileşmenin yaşandığı aşamadır.

Boşanmanın psikolojik, sosyal, hukuki ve ekonomik olarak pek çok yönü bulunmaktadır. Önceleri toplum içinde kabul edilmeyen ayıp sayılan boşanma, günümüze geldiğimizde birçok ailenin başına gelen bir durum olarak görülmektedir. Boşanma olgusu ve algısında meydana gelen değişimlerle birlikte giderek artan boşanma oranları nedeniyle boşanma, sosyal bir sorun olarak ele alınmaktadır. Boşanma, çiftler arasında karşılanmayan beklentiler ve sağlıklı devam ettirilemeyen ilişkiler nedeniyle aile içinde giderek artan tartışma ve çatışmalar sonucu evliliğin bitirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca boşanma nedenleri, sonuçları ve ortaya çıkan etkileri, yaşanan toplumsal yapıya ve bireye özgü olarak günden güne değişmektedir (Şentürk 2008, 13).

Wang ve Amato (2004)’ya göre boşanma, oldukça karmaşık bir yapıya sahip olup kişilerin hayatlarını birbirinden farklı şekilde etkilemektedir. Etkiler, herkes için benzer olmamakla birlikte tamamıyla birbirinden farklı da değildir. Genel olarak boşanma sonrasında bireyler çocuğun sorumluluğunda ve sosyo-ekonomik alanlarda stres yaşayabilmektedir.

Boşanma ile kadınlar da erkekler de bazı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Üstesinden gelmeye çalıştıkları sorunlar nedeniyle çoğu zaman, çocuklarının yaşadıkları zorlukları görememektedirler. Ebeveynlerin aralarında yaşanan sorunlarda, eş olma rolünün yer aldığını bilmeleri ve ebeveyn olma rolü ile eş olma rolünü birbirinden ayırmaları gerekmektedir. Buna göre ebeveynlerin, çocuklarına karşı rol ve sorumluluklarının farkında olup çocuklarının korunması için sabırlı ve bilinçli davranmaları oldukça önemlidir. Evlilik ilişkisinde, boşanma ve velayet ayrı ayrı değerlendirilmeli iyi bir eş olamamanın iyi bir ebeveyn olmamak sonuca ulaştırmadığı unutulmamalıdır.

Her evlilikte sorunlar yaşanmakta olup önemli olan çiftlerin, yaşadıkları sorunlara ortak çözümler üretmede başarılı olmalarıdır. Bazen çift için boşanma, problemin çözülmesi için gerekli olmaktadır (Nazlı 2014, 395).

Boşandıktan sonra çoğunlukla eşler birbirleriyle görüşmek istememektedirler. Boşandıktan sonraki yaşama uyum sağlama zorlukları ve boşanma sırasındaki duygusal örselenmeler nedeniyle ilk etapta birbirleriyle görüşmemeleri doğal bir durumdur. Ancak ilerleyen zamanlarda ebeveynlerin yeni yaşamlarına adapte olup çocuklarının her iki ebeveyniyle de birlikte olma gereksinimini karşılamak için hareket etmeleri gerekmektedir (Öz 2005, 126-127).

Çocuğun sağlıklı gelişimi, yetiştirilmesi, toplumsal yaşama katılması ve sosyal bilince sahip olması için aile birliği oldukça önemlidir. Ancak aile birliğinin, devam etmesi kadar ilişkilerin niteliği de önem arz etmektedir. Aile birliğinin devam ettiği fakat anne babaların sorumluluklarını layıkıyla üstlenemedikleri, çocuklarına etkin rol-model olamadıkları, aile ortamında çatışma ve tartışmaların varlığını sürdürdüğü durumlar bulunmaktadır. Bunun dışında aile birliğinin sonlandırılması ile ilişkilerin daha iyi kurulduğu, etkileşim ve desteğin güçlü bir şekilde yer aldığı boşanmış aileler de bulunmaktadır. Bu iki durumdan hangisinin sonuçlarının daha iyi olduğu değerlendirilmelidir. Yani aile birliğinin devam etmesinin yanı sıra ailenin niteliği de oldukça önemlidir. Aile içinde yaşanan problemlerin çözüme kavuşması, ailenin korunması, güçlendirilmesi ve iyilik halinin sürdürülmesi oldukça önemlidir (Şentürk 2008, 28).

Boşanma sürecinin sağlıklı bir şekilde kontrol edilip sonrasındaki yaşama uygun şekilde hazırlanması, hem taraflar hem de çocukları için boşanmaya uyumu kolaylaştırmaktadır. Evliliğin uygarca sonlandırılması tüm ailenin yararına olmaktadır.

Ayrıca boşanma kararı alan çiftlerin, evliliklerini sürdürmeleri yararlı ve mümkün olduğunda aile danışmanlığından faydalandırılmaları; evliliklerinin devam etmesi taraflar, çocukları ve toplum açısından sorunlara yol açabilecek durumda ise evliliklerin sonlandırılması önemlidir. Ancak hukuki bağ ortadan kaldırıldıktan sonra boşanan bireylerin ve çocuklarının boşanmaya kolay uyum sağlayabilmesi için boşanma sonrası danışmanlık almalarının da gerekli olduğu düşünülmektedir.

1.3.1. Boşanma Nedenleri

Boşanmanın birden çok nedeni bulunmaktadır. Genel olarak bunlar işsizlik, alkol-madde bağımlılığı, eşlerin aileleriyle yaşanan sorunlar, çocuğa ilişkin yaşanan sorunlar, aldatma, ekonomik sorunlar, sağlık sorunları, eşler arasındaki yaş ve statü farkı, kadının çalışma hayatında olup olamaması, çift arasındaki çatışma düzeyinin yüksek olması olarak sayılabilir. Çiftlerin, birbirlerinden ve evlilikten beklentilerinin karşılanmaması, evliliğin sonlanmasının devam etmesinden daha fazla yarar sağlayacağını düşünülmesi, anlaşmazlıkların çözülememesi ve geçimsizliğin giderek artmasıyla evliliğin sonlandırılmasına karar verilebilmektedir (Uzun 2013, 13).

Geleneksel yapının sürdüğü toplumlarda ise duyguya dayanmayan birliktelikler, çocuk sahibi olamama, ekonomik sıkıntılar vb. evliliklerin sonlanması için neden olarak düşünülmektedir. Aksi hallerde boşanma kolaylıkla gerçekleşmemektedir (Ozankaya 1991, 365).

Türk Medeni Kanunu [TMK] (2001) madde 161-166'ya göre boşanma sebepleri şunlardır: herhangi bir eşin zinası, herhangi bir eş tarafından diğerinin hayatına kast ya da pek kötü davranma, herhangi bir eşin suç işlemesi-haysiyetsiz yaşamının olması, eşlerden birinin terki, akıl hastalıkları ve ilişkinin devam ettirilemeyecek kadar sarsılmış olması.

Ülkemiz genelinde boşanma davalarının, evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeniyle çekişmeli ve anlaşmalı olduğu görülmektedir. Boşanmaların genel olarak çekişmeli şekilde olduğu, akıl hastalığı, suç işleme gibi nedenlerle gerçekleşen davaların, oransal olarak son sıralarda yer aldığı saptanmıştır (Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü 2015, 85).

Boşanma davalarının açılma nedenlerine bakıldığında ise evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedenine dayanan çekişmeli davaların %53,5 ile boşanma davalarının en çok açılma nedeni olarak belirtilmiştir. Anlaşmalı olarak ise bu oran %44,5'tir. Boşanma davalarının, ister çekişmeli ister anlaşmalı olsun en çok evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeniyle açıldığı söylenebilir. 2016 yılında da önceki yıllara göre, akıl hastalığı, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme nedenleri ile boşanma davası açılması oranı, %0,1 ile son sıralardadır (Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü 2016, 159).

Günümüzde aile içindeki birlik beraberliğe verilen önemin azalması, boşanmaya karşı negatif bakış açısının eskiye göre değişmiş olması, kadınların ekonomik özgürlüğünü kazanması, evliliklerde yaşanan anlaşmazlıkların ve gerilimlerin artması boşanma oranlarının artmasına yol açmıştır (Abbott, Wallace ve Tyler 2005, 154-155).

Boşanmalar genellikle kentte yaşayan ailelerde ve evliliğin ilk 5 yılı içinde gerçekleşmektedir. Ayrıca en sık karşılaşılan boşanma nedeninin de geçimsizlik olduğu ortaya konmuştur. Geçimsizlikten sonra terk ve aldatma en çok görülen boşanma nedeni olarak gelmektedir. Kadın haklarının gelişmekte oluşu, kadınların eğitim ve iş hayatı ile sosyal yaşama katılımının artması da boşanma oranlarının yükselmesine sebep olarak gösterilmektedir (Yörükoğlu 2007, 103-104). Battal (2008, 169) ise çalışmasında boşanma sebebi olarak eşe yanlış davranışın en yüksek orana sahip olduğunu saptamıştır.

Eşler arasındaki beklentilerin ve ihtiyaçların karşılanamaması, ilişkilerinde paylaşım ve etkileşimin kalmaması ailedeki uyumu olumsuz etkilemektedir ve boşanmaya yol açabilmektedir (Özağı 2007, 7).

Boşanmanın sebepleri genel olarak sıralansa da her aile ve birey için boşanmanın sebepleri kendi içinde farklılık göstermektedir. Günümüzde sosyal medya gibi faktörlerin de etkisiyle aileye verilen değer ve anlamlar değişmeye başlamıştır. Ayrıca eşler arasında sevgi ve saygının göz ardı edilip hoşgörüsüz ve tahammülsüzlüğün giderek artması, evliliklerin boşanma ile sonlanmasına yol açmaktadır. Boşanmanın sebepleri gibi sonuçları da elbette ki birbiriyle benzer değildir. Boşanma ailedeki her birey için uyum sağlanması gereken bir değişim sürecidir. Aile dinamiğine, ilişkilerin niteliğine, sosyo-ekonomik koşullara ve bireysel özelliklere göre boşanma sonrası süreç ve etkileri görece olarak bazıları için daha kolay bazıları için daha zorlu olup uyum sağlama süresi de değişmektedir.

Boşanma sadece eşler arasındaki ilişkilerin sonlanması süreci olmayıp çocuklar üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Çocukların gelecek nesiller olması nedeniyle boşanma, toplumun temelini sarsabilecek bir niteliktedir. Aile üyelerinin aralarındaki ilişki genel olarak boşanmadan olumsuz etkilenmektedir. Boşanmalar arttıkça, boşanmış aile çocuklarının sayıları da artmaktadır (Akyüz 1978, 1).

1.3.2. Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Boşanma süreci oldukça sağlıklı bir şekilde yürütülse bile boşanma, tüm aile üyeleri için sarsıcı bir yaşantıdır. Boşanma, beklenen bir durum olarak ortaya çıkabileceği gibi aniden de gelişebilir. Boşanmadan sonra meydana gelen değişimler, ailede başta çocukların yaşamını etkilemektedir.

Boşanmış aile çocukları ile yapılan araştırmalarda çocukların, boşanmanın etkilerini ebeveynlerinden daha fazla hissettikleri saptanmıştır. Bunun sebebi olarak, çocuğun gelişimi için tam aileye sahip olmanın önemli olduğu ve boşanmanın ailenin sonlanması olayı olarak çocuğun gelişimine zarar verdiği ileri sürülmüştür (Özdemir, et al. 2006, 361).

Herdem ve Bozgeyikli (2013, 12)'nin de belirttiği gibi çocukların, boşanmaya karşı gösterdikleri tepkiler, ebeveynlerinin boşanmayla sonuçlanmayan ayrılıklarına ve ölüm yaşantılarına gösterdiklerinden daha büyük büyük olup boşanma nedeniyle daha fazla sarsılmaktadırlar.

Çocukların boşanmadan nasıl etkileneceği, çoğunlukla boşanma sırasındaki ebeveyn davranışlarına bağlıdır. Bu dönemde birbirlerine karşı saygılı kalabilen, çocuklarının yanında tartışmamaya hassasiyet gösteren ebeveynlerin çocukları, boşanmaya daha kolay uyum sağlayabilmektedir. Boşanma sürecinin sağlıklı yönetilmesinin yanı sıra boşanmadan sonraki süreçte çocuğun, her iki ebeveyni ile sürdürdüğü ilişki oldukça önemlidir (Cüceloğlu 2016, 383). Boşanmanın ilişkisel olarak sadece çift arasında yaşanan bir durum olduğu, boşanma ile ana-baba olmaktan vazgeçilmediği, çocuklar üzerindeki rol ve sorumlulukların yerine getirildiği, ebeveyn çocuk arasındaki iletişim ve ilişkinin düzenli bir şekilde sürdüğü durumlar sayesinde çocuklar, boşanmaya kolay uyum sağlamaktadır. Burada önemli olan ana-babaların çocuklarının yararını ön planda tutmaları ve boşanmanın kendilerinin ve çocuklarının hayatını zorlaştırmasına izin vermemeleridir.

Boşanmadan sonra ebeveynlerin saygı çerçevesinde ilişkilerini sürdürmeleri, çocukları ile düzenli olarak görüşmeleri, birbirlerine karşı, çocuklarını da maruz bıraktıkları, düşmanca tutumlar sergilemekten uzak durmaları, aşırıya kaçmadan çocuklarına yeterince ilgi ve sevgi göstermeleri önem arz etmektedir (Yavuzer 2007, 53). Her iki ebeveynin de bu süreçte bilinçli ve hassas davranması, çocukları üzerinde boşanmanın neden olabileceği olumsuz etkileri en aza indirecektir.

Aral ve Gürsoy (2000, 27)'un da vurguladığı gibi boşanmadan sonra çocukların yaşadıkları duygular, ebeveynlerinin tutumları ile ilgili olup ebeveynlerin, çocuklarıyla kuracağı ilişkiye özen göstermeleri ve onlara sevgiyle yaklaşmaları gerekmektedir.

Aile birliğinin hukuki olarak sonlanmasından önceki süreçte ebeveynler, çocuklarının gereksinimlerinin farkında değildir. Çocuk ise endişelidir ve sevilmediği duygusu içerisinde. Hukuki olarak sonlanan evlilik sürecinden sonra ise boşanan çift, birbirine karşı kırgınlık ve öfke duygularıyla hareket edebilmektedir. Çocukları arada kalabilmektedir ve kendi olumsuz duygularının, çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini göremeyerek kızgınlıklarını, çocukları üzerinden sürdürebilmektedir (Yörükoğlu 2014, 266-268). Oysa ebeveynlerin, çocuklarının yararı için ilişkilerini uyumlu ve dostça sürdürmeye gayret etmesi gerekmektedir. Ancak çıkar çatışmaları, düşmanca tutumlar, ekonomik meseleler, boşanma sürecindeki gerginliğin ve problemlerin çözülmemiş olması gibi durumlar, kişileri çocuğunun yararı için gereken davranışları sergilemekten

uzaklaştırabilmektedir. Birbirlerine karşı olan yanlış tutumlarına, bir yanlışlık daha ekleyerek çocuklarını aralarındaki olumsuz ilişkiye taraf edebilmektedirler.

Amato ve Keith (1991b) ebeveynin boşanmayla ilgili yaşadığı problemlerin, çocuğun boşanmaya uyum sağlamasını da olumsuz etkilediği, hem annenin hem babanın tutumlarının, çocukları etkilediği ancak boşanmadan sonra çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin, çocukla ilgili bakım sorumlulukları daha fazla olduğu için bu kişinin sağlıklı tutumlarının ve uyum sağlama durumunun çocuk üzerinde olumlu etki yarattığını ifade etmiştir.

Her çocuk için anne babasının özel bir değeri vardır. Bu değerın sarsılmasına yol açan yanlış davranış ve tutumlar yüzünden çocukların, daha büyük sorunlar yaşadıklarının ve hatalı algıların değişmesi sayesinde boşanmayla ortaya çıkan çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerin azalacağını göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri nedeniyle sorun yaşayan pek çok çocuk vardır. Ancak anne babasının boşanmasından dolayı sorunlar yaşayan çocukların sorunlarının, tüm hayatları boyunca süreceğini düşünmek doğru değildir. Öz (2005, 129)'ün de belirttiği gibi anne babası boşanmış olan çocukların, sorunlu oldukları yönündeki toplumdaki olumsuz önyargılardan ve bu çocukların, yaşamları süresince sorunlu olacaklarını düşüncesinden arınılmalıdır. Eğer çocuklar uzun süreli olarak boşanmanın yol açtığı sorunları yaşamaya devam ediyorsa bunun nedeni, boşanmadan sonraki süreçten kaynaklanmaktadır.

Boşanma sürecine ve boşanmayla ortaya çıkan değişikliklere, tüm aile üyelerinin uyum sağlaması gerekmektedir. Çocuğun, bu sürece uyum sağlamasını ise ailesinden ve içinde bulunduğu sosyal çevreden aldığı destek kolaylaştırmaktadır. Boşanmanın, çocuklar üzerindeki etkilerinde ebeveynlerin davranışlarının, çocuğun yaşının ve sosyal destek sistemlerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle ergenlik döneminde, gelişim özellikleri gereği pek çok değişim ve sorun yaşayan çocuk, kendi benliğini ve sosyal sorunlarıyla baş etme yollarını aramakta iken sosyal desteğe ve anlaşılmaya gereksinim duymaktadır. Ebeveynlerinin, ilgi yönünün değişmesi nedeniyle desteksiz ve ilgisiz kalma, çocuğun boşanmadan olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Kişilerin, eş olmaktan doğan sorumlulukları boşanma ile sonlanmaktadır. Ancak ebeveyn olma sorumluluğu, sürekliliğini her zaman korumaktadır. Boşanmadan sonra bazı anne babaların, çocuklarına karşı rol ve sorumluluklarını yerine getirmedikleri görülmektedir. Çocuklarıyla sürdürmeleri gereken düzenli ilişkinin, çocuklarının yararına olduğunu görmemektedirler. Ortaya çıkan bir başka sorun da çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile çocuğunun görüşmesine engel olmasıdır. Boşanma süreci ve sonrasında zorluklar yaşayan kişi ve çocuklarına göre, boşanma sürecinin sağlıklı atlatılmasına özen gösteren ve boşanma sonrasındaki yaşama işlevsel şekilde adapte olan kişiler ve çocukları için boşanma süreci, daha kolay geçmektedir. Amato ve Keith (1991a, 44), boşanmış aile çocuklarının, ebeveynleri ile iletişimlerinin yetersiz olması durumunda, ileriki yaşamlarında çocukların sosyal destek ve iyi oluş hallerinin olumsuz etkileneceğini ifade etmiştir.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinden bazıları; sosyal çevreyle ilişkilerin bozulması, gelişimine uygun olmayan davranışların sergilenmesi, bunalım (depresyon), kaygı (anksiyete) bozuklukları, benlik saygısında düşüş, etkin olmayan sorun çözme yollarının benimsenmesi vb. olarak söylenebilir.

Ayrıca boşanma nedeniyle çocuklar terk edilmiş hissedip, hem velayetleri konusunda hem de velayetini alamayan diğer ebeveyni ile ilgili endişe duyabilmektedir. Buna ilaveten çocuk, durumdan kendini suçlayabilir ya da psikolojik olarak gerileme yaşayabilir (İşmen Gazioğlu 2015, 252-255). Gençtan (1993, 112) da boşanmayla ebeveynlerinden birinin evden ayrılmasını terk olarak düşünen çocukların, kendilerini değersiz hissedip evden ayrılan ebeveynine karşı duyduğu kızgınlığı, kendisine yöneltebildiğini ifade etmiştir.

Ebeveynleri boşanmış olan çocuklar, akranlarıyla olan ilişkileri, akademik başarı ve okul kurallarına uyum sağlama gibi konular olmak üzere okulda da sorunlar yaşayabilmektedir (Baber 1953, 502).

Buna göre boşanma sonrasında çocukların davranışlarında birtakım değişikliklerin meydana geldiği söylenebilir. Okul başarısının düşmesi ve arkadaşlarıyla ilişkilerinin bozulması gibi değişikliklerin çocuğun öfkelenmesine, içine kapanmasına, kendine güveninin zedelenmesine vb. ye yol açtığı söylenebilir.

Boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri bulunabileceği gibi olumlu etkileri de bulunabilmektedir. Shulman ve diğerleri (2001), ilişkilerin sürmesi için problemlerin çözülmesine ihtiyaç duyulduğu, boşanmadan önce çocukların daha gergin olabilirken ebeveynleri boşandıktan sonra daha iyi hissettikleri sonucuna ulaşmıştır.

Aile içi huzursuzlukların, kavgaların, çatışmaların yaşandığı bir ortamda, aile birliğini sürdürülmektense boşanma, çocuklar için daha iyi olabilmektedir (Özgüven 2001, 306-307). Çamur Duyan ve diğerlerinin (2007, 34) boşanmış kadınlar ile yapmış oldukları nitel araştırmada, boşanmadan önceki aile içi ilişkilerinin, çocuklarını da olumsuz etkilediğini belirten kadınların olduğu görülmektedir. Lewis ve Sammons (2001), ebeveynlerin de çocukları üzerindeki rol ve sorumluluklarının devam etmesiyle ekonomik ve duygusal olarak istikrarın arttığını ortaya koymuştur (Vonbergen 2012, 9). Boşanmanın neden olduğu olumsuzlukların yanı sıra boşanmanın gerçekleşmediği ama çatışmaların sürdüğü bir aile ortamı da çocuklar için örseleyicidir (Hetherington 2006, 232).

Conway, Christensen ve Herlihy (2003, 369-370)'nin çalışmasında da boşandıktan sonra ebeveynlerin birbirlerine karşı olgunlukla yaklaşp çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmeleri, olumlu bir etki olarak saptanmıştır.

1.4. ERGENLİK DÖNEMİ

Tüm insanlar, yaşamları boyunca birbirinden farklı özellikleri olan gelişimsel dönemlerden geçmektedir. Bu gelişim dönemleri çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, orta yaşlılık, yaşlılık ve ihtiyarlık olmak üzere 6 evreden oluşmaktadır. Tüm insanlar için her bir evreden bir diğerine geçerken, yaş sınırları net olmamakla birlikte gelişim evreleri ardı ardına ilerlemektedir. Buna göre bir gelişim evresi yaşanmadan bir diğerine geçilemez. Buluğa gelme bir kişinin ergenlik dönemine geçtiğinin habercisidir. Farklı coğrafyalarda farklı şartlardaki çocukların, buluş yaşı birbirinden farklılaşmaktadır. Ayrıca boy uzaması da ergenlik dönemine girildiğinin belirtilerinden biridir (Neyzi ve Alp 1977, 189). Bazı araştırmacılara göre buluşa erme ile başlayan ergenlik *sosyal olgunluğa* erildiğinde sonlanmaktadır. Ergenlik dönemi, bireyin sosyal olarak olgunlaştığı bir dönemdir. Sosyal olgunluk, kişinin kararlarını kendisinin alabilmesi ve

karşı cinsle ilişkilerini iyi şekilde kurabilmesi olarak tanımlanabilir (Kut ve Koşar 1988, 13-14).

Ergenliğin tanımları, kuramsal bakış açısına göre farklı özelliklerine dayandırılarak yapılmaktadır. Ancak tüm bilimler, ergenliğin hızlı fiziksel, bilişsel, sosyal vb. gelişimlerin yaşandığı ve çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bir değişim dönemi olduğunu vurgulamaktadırlar (Çetinkaya 2013, 8).

Psikoloji, biyoloji, tarih vb. bilimlerin ergenliğe ilişkin ortak bakış açıları; ergenlik döneminin, çocukların yetişkin rollerine hazırlandığı bir geçiş dönemi olmasıdır. Ergenlik dönemini, belirli bir başlangıcı ya da bitişi olan bir dönem olarak görmek doğru değildir. Ergenlik, olgunlaşmamışlıktan olgunluğa doğru geçilen ve evrelerden oluşan bir dönemdir (Steinberg 2002, 3). Genel olarak ergenlik dönemi; 10-13 yaş erken ergenlik, 14-18 yaş orta ergenlik, 19-22 yaş geç ergenlik olarak belirlenmektedir (Steinberg 2002, 4).

Unesco, ergenlik dönemini, 15-25 yaş olarak belirler iken Birleşmiş Milletler, 12-25 arası olarak belirlemektedir. Kişilerin sosyal çevresi, ilişkileri ve zihinsel özellikleri yetişkinliğe geçişinde önemli faktörlerdir. Bu faktörlerin gelişimi, belli bir zamanda gerçekleşmediği için ergenlik döneminin, belli yaş grupları arasında sınırlanması yerine zaman aralığının tespit edilmesi gerekmektedir. Kişinin fiziksel özelliklerine bakıldığında, uzamanın bitmesiyle biyolojik olarak ergenlik döneminin sonuna gelindiği anlaşılmaktadır. Ancak biyolojik gelişim, kişiden kişiye değiştiği için ergenlik döneminin sonlanmasına ilişkin sosyal belirtiler daha net bilgi sunmaktadır (Kulaksızoğlu 2009, 33).

Varış (1968, 33)'ın da belirttiği üzere; ergenlik döneminin kendine has gelişimsel özelliklerinin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla kişi çocukluktan ergenliğe geçer. Her birey, bu dönemin genel özelliklerini yaşamakla birlikte herkes için dönemin başlangıcı ve bitişi aynı olmamaktadır. Bireyin içinde bulunduğu toplumsal değerler de ergenlik döneminin bitişinde rol oynamaktadır.

Alan kuramına göre kişinin davranışları, çevre ile olan etkileşim ile gerçekleşmektedir. Kişinin davranışları kişisel, ailesel ve sosyal çevre unsurlarından etkilenmektedir.

Kişisel ve çevresel unsurlar, değişim geçirmektedir ve bu değişimlerin hızlı şekilde ortaya çıkması, bireyin stres yaşamasına yol açmaktadır (Kulaksızoğlu 2009, 27). Ergenlikten yetişkinlik evresine geçmek önemli değişimleri içermektedir. Bu dönemde kişiden çocukluk dönemine ait davranışlarla hareket etmeyip ergenliğe ait davranışlar geliştirmesi beklenir. Aynı zamanda fiziksel, sosyal ve duygusal değişimler nedeniyle meydana gelen sorunlarla başa çıkması gerekmektedir (Varış 1963, 10).

Psiko-sosyal Gelişim Kuramı ise aynı toplumda yaşayan bireylerin gelişimlerinin aynı olmadığını çünkü ergenliğin bireysel olduğunu açıklamaktadır. Ergenlik dönemindeki kişiler aşağı yukarı benzer sorunlar yaşamaktadır ama sorunlara getirdikleri çözümler aynı değildir. Bu nedenle ergenlik fırtınalı olarak geçirilebileceği gibi herhangi bir zorluk da yaşanmayabilir (Kulaksızoğlu 2009, 31-32).

Ancak neredeyse tüm toplumlarda ergenlik sancılı bir süreç olarak görülmektedir. Ergenlik döneminde yaşanan sorun ve çatışmaların, bu dönemde ortaya çıkmış olan fiziksel, sosyal, duygusal ve kişisel gelişimlerden kaynaklandığı söylenebilir (Kulaksızoğlu 2009, 18).

İnsan, çevresiyle birlikte yaşamını sürdürmekte olup hem kendisi çevreyi etkilemekte hem de çevreden etkilenmektedir. Ergenlik dönemindeki bir birey aile, arkadaş, okul gibi çevreler içerisinde yer almaktadır. Yaşadığı değişimlere yönelik aile ve diğer sosyal çevrelerinden destek görmesi, ergenin gelişim sürecini sağlıklı bir birey olarak tamamlamasını sağlarken; bu çevrelerle olan ilişkilerinde sorunların ortaya çıkması süreci olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014, 30). Ergenlik döneminde bireyler, sosyal çevresi içinde edilgin konumdan daha etkin bir konuma ilerlemektedir. Aynı zamanda aile ve akrabalarının dışında sosyal çevresi genişleyerek toplumdaki diğer kişilerle etkileşimi artmaktadır (Karataş 2001a, 5-6).

Son olarak; birey, ergenlik döneminden yetişkinlik dönemine geçişte pek çok değişim yaşamaktadır. Her ne kadar ergenlik dönemi, yaş sınırlarına ayrılrsa da bu sınırlar herkes için ortak değildir. Çünkü kişinin, yetişkinlik dönemine geçişini etkileyen bazı değişkenler söz konusudur. Kişinin içinde bulunduğu aile ve toplum yapısı, biyolojik,

psikolojik, sosyal ve zihinsel gelişim, toplumsal değerler, kişisel faktörler bunlardan bazılarıdır.

1.5. ERGENLİK DÖNEMİ VE BOŞANMA

Ergenlik dönemi konusunda çalışan araştırmacılara göre boşanmadan en fazla ergenlik dönemindeki kişiler etkilenmektedir. Çünkü bu dönemde kişi gelecekle ilgili kaygılar taşımaktadır (Yavuzer 2009, 60). Ebeveynleri boşanmış olan çocukların beş yıl izlenmesi sonucu okul çağında olmayan ve ergenlik döneminde olan çocukların boşanmadan daha olumsuz şekilde etkilendiği saptanmıştır (Yörükoğlu 2007, 109).

Ergenler, ilk zamanlarda ebeveynlerinin boşanmasını inkâr edebilir. Ebeveynlerine karşı düşmanca davranışlarda bulunabilir. Evden ayrılmış olan birlikte yaşamadığı ebeveyninin kendisini terk ettiğini düşünebilir. Akademik başarısında düşüş olabilir, bazı davranış bozuklukları gelişebilir, bunalım hissedebilir. İlerleyen yaşamlarındaki ekonomik durumlarına ilişkin endişe duyabilir (Yavuzer 2009, 60).

Hetherington (1993)'un araştırmasında da saptanmış olduğu gibi bazı araştırmalarda; boşanmanın uzun vadeli sonuçları arasında; ebeveynleri ergenlik döneminde boşanmış olan çocukların, boşanmadan sonraki 2-3 yıllık süreçte dahi boşanmaya uyumda zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir (Steinberg 2013, 173). Bu süreçte çocuklarının örselenmemesi için ebeveynlerin sağduyulu olması gerekmektedir. Ebeveynin çocuğun yüksek yararını gözeterek attığı adımların, ebeveynlik rol ve sorumluluklarını uygun şekilde yerine getirebilmesinin ön koşullarından olduğu düşünülmektedir.

Ergen ile ebeveynleri arasındaki ilişkinin niteliğine göre ergenin davranışlarının etkilendiği bilinmekte olup yapılan çalışmalarda da ebeveynleri boşanmış ergenlerin ebeveynleri boşanmamış ergenlere göre daha fazla sorun yaşadıkları görülmektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2010, 32).

Vandervalk ve diğerleri (2004)'ne göre ergen için boşanma, stresli ve kaygı vericidir. Boşanmanın doğrudan neden olduğu pek çok olumsuz etkisi vardır. Boşanma sürecinde ebeveynlerin çocuklarına yeterli düzeyde destek olamamaları, çocuklarını ihmal etmeleri gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ergen, bir yandan boşanmanın yol açtığı

sorunlarla başa çıkmaya çalışırken diğer yandan ihmal edilmesi ve ebeveyninden istendik düzeyde destek görememesi sebebiyle daha büyük sorunlar yaşayabilmektedir. Oysaki bu dönemde ergen her zamankinden daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu dönemde, anne babanın ergenin ihtiyaç duyduğu desteğe uygun davranması ve ergen ile yeterli düzeyde ilgilenmesi gerekmektedir. Bunun yolu da anne babaların eş olma rol ve sorumluluğunu ebeveyn olma rol ve sorumluluğundan ayırmalarıdır. Anne babalar bu ayrımı yapabildiği sürece, ergen üzerinde boşanmanın etkileri daha hafif olabilir (Yavuzer 2009, 60).

Buchanan, Maccoby ve Dornbush (1996), Hetherington, Bridges ve Insabella (1998) gibi araştırmacılar tarafından yapılmış olan araştırmalarda ergeni, boşanma ile değişen aile yapısından çok boşanma sürecinin etkilediği ortaya konmuştur (Steinberg 2013, 171).

Boşanma konusunda çalışma yapan araştırmacılardan biri olan Steinberg (2013, 171-172)'e göre, ebeveynleri boşanmış olan ergen çocuklar, ebeveynleri boşanmamış olanlardan daha fazla soruna sahiptir. Ayrıca ergen için değerli olan yetişkinlerle sağlıklı bir ilişki kurması, birlikte yaşadığı ebeveyn sayısından daha önemlidir. Ergenin iyi oluşunda, boşanmadan sonraki yeni aile yapısından çok boşanma sürecinin nasıl geçirildiği daha belirleyici olmakla birlikte aile içindeki çatışmalara maruz kalıp kalmamak da önemlidir.

Steinberg (2013, 177) aile birliğinin sonlanmasından sonraki sürecin, daha zorlu geçtiğini ifade etmektedir. Bunun nedeni, ergenin ebeveynlerinin arasındaki çatışmaya maruz kalması, anne-baba yoksunluğu ve aile içinde yaşanan strestir.

Boşanma sürecinde ve sonrasında ebeveynler çocuğun da maruz kaldığı tartışmalar yaşayabilmektedirler ve çoğunlukla, bu tartışmalarda çocuklarının taraf olmalarını istemektedirler. Bazıları, boşandıktan sonra boşandığı eşine acı vermek için çocuklarının, ebeveyni ile görüşmesine engel olmaktadır. Çocuğuyla birlikte yaşamayan bazı ebeveynlerin boşanmadan sonra, çocuğu ile ilişkisi azalmaktadır ya da tamamen sonlanmaktadır (Yörükoğlu 2014, 267-268).

Boşanma ile eşlerin birbirlerine karşı sorumluluğu ortadan kalksa da ebeveyn olarak çocuklarına karşı sorumlulukları sürmektedir. Önemli olan ebeveynlerin bunun farkında olması ve boşanmanın ekonomik, sosyal ve duygusal aşınmalarına kendilerini kaptırmadan boşanma sırasında ve sonrasında çocuklarını ihmal etmeyip ilgi ve sevgilerinin yanı sıra çocuklarına süreçle başa çıkması için gereken desteği göstermeleridir.

Sonuç olarak, her iki ebeveyn de boşandıktan sonra çocukları ile olan ilişkilerini sürdürmeye özen göstermelidir. Çocuklarıyla ilişkilerini düzenli olarak sürdürmelerinin yanı sıra ebeveynlerin kendi aralarında da iyi iletişim kurmaları gerekmektedir. Anne baba olmanın özel günlerde ve belli zamanlarda değil tüm yaşamın içinde olduğunun farkında olmaları ve buna uygun olarak, birlik beraberliğe önem vererek ilişkilerini sürdürmeleri önemlidir. Ergenin boşanmadan kendini mesul tutarak suçluluk hissetmemesi için boşanmanın çift olarak kendi kararları olduğunu uygun şekilde çocuklarına aktarmalıdır. Boşanmadan sonraki süreçte ebeveynlerin, aralarında gelişebilecek tartışmalara çocuklarını dâhil etmemeleri ve birbirleri hakkında çocuğa olumsuz anlatımlarda bulunmamaları gerekmektedir (Yavuzer 2009, 60).

1.6. BENLİK SAYGISI KAVRAMI

1.6.1. Benlik

Benlik, kişinin yapılandırılmış bilgilerden, kendi öğrendiklerini ayırarak kendine ilişkin çok özel tanımlamalar yapmasıdır (Ashmore ve Jussim 1997, 7). Benlik, yaşadığı olaylar karşısında, kişinin kendine ilişkin değerlendirmeleri ile şekillenmektedir ve ailesinin, yakın arkadaşlarının, öğretmenlerinin kendisiyle ilgili düşüncelerinden etkilenmektedir (Yapıcı ve Yapıcı 2005, 58).

Sembolik Etkileşimcilik Kuramına göre, kişinin etrafındaki kişilerle -ailesi, öğretmenleri, arkadaşlarıyla vb.- arasındaki etkileşim sonucunda, kendisine ilişkin düşünceleri yani benliği gelişmektedir (Demir 2015, 184).

Bağlanma Kuramına göre, kişinin bakım sorumluluğunu üstelenen kişi ya da kişilerle arasındaki ilişkiler sonucunda, benlik gelişmektedir. Benlik, bu ilişkinin niteliğine göre yapılanmaktadır (Demir 2015, 184).

Freud, bireyin ruhsal gelişimini *alt benlik*, *benlik* ve *üst benlik* olmak üzere üç bölümde ele almıştır. Bu üç benliğin de insan davranışları üzerinde etkileri bulunmaktadır. Alt benlikte bireyin haz alma duygusu baskındır. Benlikte, davranışların akıl yönü ortadadır. Üst benlikte ise toplumsal yaşam ve kurallara uyma bulunmaktadır. Bireyin üst benliği, alt benliğinin haz alma amacıyla oluşan isteklerine karşı koymak için uğraşmaktadır (Ekşi 1990, 53-54).

Benlik kavramının ön plana çıktığı gelişim dönemi ergenliktir. Bu dönemle birlikte birey, benliğini keşfetme çabası içine girdiğinden iç gözlem yeteneği ile duygularını, kim olduğunu ve kim olmak istediğini düşünür, kendisini değerlendirir (Yörükoğlu 1990, 103-104).

Loevinger (1987, 230)'a göre ergenlerin farklı benlik düzeyleri bulunmaktadır. Buna göre ergenlerin;

- Kendini koruma düzeyinde; bireyin kendini koruma gereksinimiyle
- Toplum kurallarına uyum düzeyinde; grup tarafından reddedilme duygularıyla
- Kendisinin farkında olma düzeyinde; benliğine ilişkin farkındalıkla
- Dürüst olma düzeyinde; kendine ilişkin değerlendirmeler yaparak
- Bireysellik düzeyinde; birinin davranışlarının sorumluluğuyla
- Özerk olma düzeyinde; olasılıklarla düşünülmüş kavram karışıklığıyla hareket ettiğini ifade etmiştir (Kroger 2004, 136).

Erikson, ergenlik dönemindeki kişinin, rollerinin belirsiz olduğunu ve bu belirsizliğin, kişiyi kimliğini aramaya yönelttiğini belirtmiştir. Kimliğini bulma amacıyla çevresindeki kişilerin, kendisi hakkındaki düşüncelerini ve kendi hislerini karşılaştırarak değerlendirir (Ekşi 1990, 63).

Dış dünyadan kendi içine yönelen ergen, yer aldığı sosyal çevreyi etkilemekte ve çevreden etkilenmektedir. Haliyle ergenin benlik gelişimini içinde bulunduğu sosyal çevresi, ilişkileri ve etkileşimleri doğrudan etkilemektedir. Toplumda kişiye karşı oluşturulmuş algılar da benliğin saygı düzeyini belirlemektedir. Cooney ve diğerleri (1986)'ne göre bireyin etrafındaki insanlar tarafından nasıl algılandığı kendisine ilişkin yargılara yansımaktadır. Özellikle çocuğun anne ve babasının çocuğa karşı tutumları, çocuğun kendisini değersiz bulmasına ya da benliğiyle ilgili olumlu düşünmesine yol açmaktadır (Özgüven 2001, 201).

Öz (2005, 127)'ün de belirttiği gibi toplumda genel anlamda ebeveynleri boşananlar “sorunlu çocuk” olarak algılanıp değerlendirilmektedir. Başkalarınca kendine karşı geliştirilmiş bu veya buna benzer olumsuz ya da tam tersine olumlu düşünceler, ergenin benlik gelişimine etki etmektedir.

Erikson'un kuramına göre ergenlerin kendilerinin farkına varıp kendilerine ilişkin başkalarından bağımsız değerlendirmeleri ve benliklerine ilişkin birbiriyle çelişmeyen düşünceleri güçlü benliğe sahip olduklarını gösterir (Yavuzer 2009, 41).

1.6.2. Benlik Saygısı

Benlik kavramı, kişinin kendisi ile ilgili düşünceleridir ve bu düşünceler, kişinin etrafındakilerle etkileşimi sonucunda zamanla oluşmaktadır. Kişinin kendi hakkında sahip olduğu düşüncelerin mahiyetine göre özgüveni, içine kapanıklığı ya da dışa dönüklüğü gibi kavramlar da ortaya çıkmaktadır. Benliğe ilişkin memnuniyet düzeyi benlik saygısının düzeyini belirlemektedir (Yavuzer 2007, 40). Kişinin kendi benlik kavramına ilişkin memnuniyet düzeyi yüksekse yüksek bir benlik saygısına sahip olduğu; memnuniyet düzeyi düşük ise düşük bir benlik saygısına sahip olduğu söylenebilir.

Yörükoğlu (1990, 105), benlik saygısını kişinin kendini değerlendirmesi ile elde ettiği benlik kavramına ilişkin, beğeni durumu olarak tanımlamaktadır. Birey, benlik imgesini olumlu değerlendirip kendisini beğenebilir ya da olumsuz bulup kendisinde eksiklikler bulabilir. Benlik saygısı, kişide sadece nitelikli özelliklerin bulunmasıyla kendinden

memnun olma durumu değildir. Bireyin kendini gerçekçi şekilde değerlendirmesi ve olduğu gibi kabul etmesi sonucu kendini değerli bulması ve güvenmesidir.

Benlik saygısı, ego psikolojisi kuramına göre de bireyin kendisini sevmesi, kendini değerli bulması ve olumlu şekilde yargılamasıdır (Ekşi 1990, 167).

Brown ve Marshall (2006, 5) benlik saygısı türlerini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

1. Yaygın Benlik Saygısı: Kişinin kendisi hakkındaki duygularını ifade etmektedir. Genel olarak kişinin kendisiyle ilgili duyguları kalıcıdır.
2. Öz Değer Duygusu: Kişinin benlik saygısı üzerinde etkisi olabilecek durumlardan sonra, kendisi hakkında geliştirdiği duygularıdır.
3. Kendini Değerlendirme: Kişinin sahip olduğu özelliklerine ilişkin değerlendirmeleridir.

Benlik saygısı türleri, benlik saygısının gelişiminde etkili olan durumlardan oluşmaktadır. Bu durumların, olumlu ya da olumsuz oluşuna göre benlik saygısının gelişimi etkilenmektedir. Kişinin benlik saygısının gelişimi olumlu ise yüksek benlik saygısına; olumsuz ise düşük benlik saygısına sahiptir.

Yüksek benlik saygısına sahip kişiler, diğer kişilerle kendini kıyaslamazlar. Düşük benlik saygısına sahip kişiler ise kendilerini yetersiz ve değersiz olarak görürler. Kendileri hakkında olumsuz duygu ve düşüncelere sahiptirler ve benlik saygıları düşüktür (Rosenberg ve Simmons 1971, 9).

Bir kişinin benlik saygısının yüksek olması, kendine olan inancı yükseltir. Başarılı olmalarını, kendileri hakkında sahip oldukları düşüncelerin olumlu olmasını ve kendilerine güvenmelerini sağlar. Bu sayede farklı görüşlere karşı açık olup kendi görüşlerini de ortaya koyabilirler. Ayrıca bağımsız hareket edebilir, dışa dönük ve azimli olabilirler (Tufan ve Yıldız 1993, 11).

Düşük benlik saygısına sahip kişilerinse özgüvenleri düşüktür. Kabul edilmeme endişesi ile düşüncelerini ifade etmekten kaçınırlar. Katıldıkları gruplarda girişken olmayıp

dinleyici pozisyonunda kalırlar. Bu nedenlerden dolayı benlik saygısı düşük olan kişiler, iyi ilişkiler kurma fırsatını yakalayamayabilirler (Tufan ve Yıldız 1993, 11-12).

Kendisine güvenen, başarıma arzusuna sahip, zorluklara karşı güçlü olması gibi özellikler, benlik saygısı yüksek olan kişilerde görülmektedir. Benlik saygısı düşük olan kişiler ise kötümserdir, kendine güvenleri azdır, zorluklar karşısında kolayca umutsuzluğa kapılırlar (Yörükoğlu 1990, 108).

İnsanların amaçları, kendisi hakkındaki duyguları ve düşünceleri tarafından da şekillenebilmektedir. Kişinin kendisi hakkındaki düşünceleri, amaçlarının yanı sıra davranışlarını da etkilemektedir. Benlik saygısının davranışlar üzerinde etkili olmasından yola çıkarak, insanların davranışlarını anlayabilmek için benlik saygısı düzeyinin bilinmesi gerekmektedir (Branden 1969, 109-110).

1.6.3. Benlik Saygısı ve Ergenlik Dönemi

Çocuklarda kendi duygularına ilişkin gözlem becerisi olmadığı için duyguları ve düşünceleri üzerinde düşünmezler. Ayrıca etrafindakilerin kendileriyle ilgili düşüncelerini daha zor anlarlar. Ergenlik döneminde ise iç gözlem becerisi gelişmektedir. Benlik kavramının ön plana çıktığı bu dönemde ergen birey, benliğini arama çabası içerisinde (Yörükoğlu 1990, 91-92).

Ergenlik döneminde kişi, çocukluk döneminde yaşadıkları ile yetişkinlik döneminde yaşayacaklarına ilişkin düşünceler geliştirmektedir. Çocukluk dönemindeki çatışmaların üstesinden gelinmiş olması ve yetişkinlikte yaşayacağı çatışmalara hazırlığı gereklidir. Çatışmaların üstesinden gelmiş olan ergenin kimlik (benlik) gelişimi de sağlıklı olacaktır. Ergenin çocukluk dönemindeki algılarından uzaklaşması gerekmektedir. Kim olduğunu bulmaya çalışmak ve farkına varmak, benlik gelişimi ergenlik döneminin kendine has özelliklerindendir (Kulaksızoğlu 2009, 31-32). Ergenlik döneminde yaşanan çatışma/kriz, benliğin gelişiminde oldukça önemlidir. Bu dönemde yaşanan biyolojik değişimler ve bu değişimlere yönelik gelişen davranışlar, ergenin toplumla etkileşimi sonucu meydana gelmektedir. Toplumdaki ergene karşı tutumlar, ergenin kendine ilişkin düşüncelerini etkilemektedir (Karataş 2001a, 4-5).

Ergenlik döneminde kişinin kendisi hakkında daha iyi düşünceler oluşturma isteği bulunmaktadır. Gelişim özellikleri itibariyle ergen, iyi ve kötü yanlarına, kim olduğuna ve ilerleyen yaşantısında neler yapmak istediğine, çevresindekilerin onun hakkında neler düşündüklerine ve hissettiklerine ilişkin kendine sorular sorar. Bu sorulara yanıt arama uğraşı içerisinde kendisiyle ilgili tutum geliştirir (Ünlüoğlu 1985, 10).

Erikson (1968, 165), ergenlik döneminin benlik gelişiminde önemli bir dönem olduğunu dile getirmiştir. Ergenlikle beraber kişi kendisine yönelmektedir. Bu dönemde, çocukluk döneminin de etkileriyle gelişen benlik saygısı, kişinin tüm yaşamını etkileyecek olan kimliğinin oluşumunda etkilidir. Kimlik, kişinin kendisini olduğu gibi kabul etmesi, amaç ve rollerin netleşmesi gibi bileşenleri içermektedir (Tufan 1988, 25 aktaran; Karataş 1994, 69).

Kimlik gelişimi Erikson'a göre kişinin kendisine uygun olarak "*ben kimim*" sorusuna yanıt bulmaya çalışmasıyla başlamaktadır. Ergen, bu sorunun cevabına ulaşabilmek, kendine uygun yanıt bulabilmek için farklı kişilerle ilişkiler kurarak farklı rolleri dener (Yavuzer 2009, 40).

Gelişim dönemi itibariyle ergen, pek çok yönden karmaşık bir sürece girmektedir ve bu süreçte kendisine ilişkin sorular sormaktadır. Ayrıca dikkatini kendisinin dışındakilere de çevirmeye başlaması ve çeşitlenen deneyimleriyle benliğine ilişkin sorduğu soruları ile makro düzeyde olup bitenlere farkındalığı artmaktadır (Horrocks ve Jackson 1972, 124).

Bağlanma Kuramı, çocuğun kendisine bakan kişinin ulaşılabilirliğine karşı oluşan tepkilerle benlik saygısının gelişimine adım atıldığını ifade etmektedir (Bowlby 1982; Bretherton 1991 aktaran; Laible, Carlo ve Roesch 2004, 704). Buna bağlı olarak her yaştan çocuk için ebeveynlerinin her gereksinim duyduğunda ulaşılabilir olması, çocuğun kendini değerli hissetmesini sağlarken; ebeveynlerine ulaşamayan, ebeveynleri tarafından desteklenmeyen çocuklar, kendini değersiz hissetmektedir. Paterson, Pryor ve Field (1995)' e göre ebeveynlerin destek sağlayıcılığı ve çocuğun her ihtiyaç duyduğu durumdaki ulaşılabilirlikleri ergen çocuklarına, güvende oldukları fikrini verebilir ve benlik saygısını etkileyebilir (Güler 2014, 43).

Bebeklerle, çocuklarla ve ergenlerle ebeveynleri arasında kurulmuş olan ilişkilerin niteliğine göre benlik saygısı şekillenmektedir ve sağlıklı ilişkiler, kişinin benlik saygısını olumlu etkilemektedir (Arbon ve Power 2003 aktaran; Laible, Carlo ve Roesch 2004, 704). Ebeveynlerin çocuklarının yararını yeterince gözetmeden hareket etmesi, onların benlik saygılarını olumsuz etkilemektedir.

Ergenlik döneminde benlik ve benlik saygısının gelişiminde çatışmalar meydana gelebilmektedir. Bu nedenle ergenlik döneminin, kendisinin neden olduğu çatışmaların yanı sıra aile içi ilişkilerde de meydana gelen olumsuzluklar, çatışmaların artmasına ve sosyal ilişkilerde sıkıntılara yol açmaktadır (Ekşi 1990).

Sonuç olarak; ergenlik dönemi, benlik saygısının gelişimi için oldukça önemlidir. Kişi, bu dönemde kendisinin ve çevresindekilerin duygu ve düşüncelerinin farkındadır. Beğenilme duygusu ile kendi özellikleri üzerinde yoğunlaşan ergen için çevresindekilerin kendisi hakkındaki düşünceleri oldukça önemlidir. Çünkü çevresindekilerin düşüncelerinden de etkilenecek benliğine ilişkin duygu ve düşünceleri oluşmaktadır. Benliğine ilişkin duygu ve düşüncelerinin olumlu olması benlik saygısını olumlu etkilerken; olumsuz olması benlik saygısını olumsuz etkilemektedir.

1.6.4. Benlik Saygısı ve Boşanma

Pek çok değişken doğrudan ya da dolaylı olarak benlik saygısını etkilemektedir. Benlik saygısının gelişimini etkileyen unsurlardan biri olan boşanma da bireyin benlik saygısı üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilmektedir. Özellikle benlik gelişiminin ön plana çıktığı ergenlik döneminde boşanmanın etkileri doğrudan ortaya çıkabilmektedir.

Ergenlerin benlik saygısını olumlu ya da olumsuz etkileyen değişkenler üzerinde yapılmış olan araştırmalardan; ebeveynlerinin boşanmasının, ergenin benlik saygısı düzeyi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Yörükoğlu 1990, 106-108). Rapaport (1977), Wolkind ve Rutter (1985), Jonston ve diğerleri (1985), Madge (1983), Cooney ve diğerleri (1986) gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalara göre, boşanmanın uzun vadedeki etkileri, boşanmadan sonraki sürece göre şekillenmektedir. Boşanmanın, çocuğu ilerleyen yaşamında sorun ve streslere karşı daha güçsüz kılabilceği, boşanmanın neden olduğu kendine saygının azalması durumundan

kaynaklanabilmektedir (Ekşi 1990, 43). Jacobson ebeveynden ayrılma döneminin ergenler için yas dönemi olduğunu ve yasin iyi şekilde yönetilmesinin, ergenin benlik gelişiminde önemli olduğunu ifade etmektedir (turkpdr.com)

Aile birliğinin sürdüğü aile ortamına sahip çocuklara göre aile birliğinin sürmediği aile ortamında çocuklar okulda, arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde, benlik saygısı düzeyinde ve aileleriyle daha fazla sorun yaşamaktadırlar (Özağı 2007, 8).

Hanson (1999)'a göre ebeveynleri boşanmış olan çocuklar daha dezavantajlıdır. Ebeveynleri boşanmış olan çocukların, akademik başarıları daha düşük olup daha fazla davranışsal problemler yaşamaktadırlar ve psiko-sosyal güçlükler daha kolay ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynlerinin boşanmasından sonraki yaşamlarında, çocukların benlik saygılarının daha düşük olma durumu söz konusudur (Emery 2009 aktaran; Herdem ve Bozgeyikli 2013, 12).

Çocuklar, boşanmanın gerçekleşme nedeni olarak kendisini görüp kendini suçlayabilmektedir. Kendini değersiz hissedenlerin, benlik saygısı da olumsuz etkilenmektedir (Kasuto 2017, 8). Aile ayrılığı, ebeveynler arasında yaşanan sorunlardan kaynaklanırken; çocuklar açısından da sorunlar doğurabilmektedir. Yaygın olarak boşanmanın çocuk üzerinde suçluluk gibi olumsuz duygulara yol açtığı düşünülmektedir. Ayrıca çocukların parçalanmış aileye sahip olmayan diğer çocuklara göre biraz daha büyük bir oranla düşük benlik saygısına sahip olduğu savunulmaktadır (Rosenberg 1965, 85).

Çocuğun benlik saygısı, aile parçalanmasından çeşitli şekillerde etkilenmektedir. Boşanma sürecinde ebeveynler kendi saldırganlıklarını çocuklarına yansıtabilmektedirler. Bununla birlikte ebeveynleri boşanmış çocuklara, toplumda olumsuz önyargılarla yaklaşılması da söz konusudur (Rosenberg 1965, 87). Bu ve benzeri durumlar, çocukların benlik saygısının olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Türkiye Ergen Profili Araştırması'ndan elde edilmiş olan bulgularda, tek ebeveynli ya da parçalanmış aileye sahip ergenlerin ailelerinden uzaklaşma oranı yüksek çıkmıştır. Ayrıca benlik saygısı ile aile ilişkileri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Benlik saygıları düşük olan ergenlerin, aile üyeleri ile ilişkilerinin iyi

olmadığı; benlik saygısı yüksek olan ergenlerin ise aile üyeleri ile ilişkilerinin daha iyi olduğu saptanmıştır. Benlik saygısı düzeyi yükselmekte olanların ise aile içi ilişkileri normal düzeyde bulunmuştur. İçine kapanma oranı tek ebeveynli ve parçalanmış aileye sahip ergenlerde daha yüksek bulunmuştur (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014, 123-124).

Çiftlerin birbirlerine ve çocuklarına gösterdikleri sevgi, hoşgörü ve ilgi çocuğun kendisiyle ilgili düşüncelerinin olumlu şekillenmesini sağlamaktadır. Kendisi hakkında olumlu düşüncelere sahip olan çocukların benlik saygısı yüksektir (Şentürk 2006, 168).

Boşanmadan sonra çocuklar ile anne-babası arasındaki ilişkiler bozulabilmektedir. Annesi ile yaşayan çocukların az da olsa bir kısmı, babalarıyla ilişkilerini düzenli olarak devam ettirebilmektedir. Babasından yeterince ilgi ve sevgi görmeyen çocuk güvensizlik, terk edilmişlik gibi duygulara kapılıp benlik saygısını yitirmektedir. Tek başına kalıp evin tüm sorumluluğunu yüklenen anne ise çocuklarına yeterince zaman ayıramamakta, çocuklarıyla ilişkisini sağlıklı yürütememektedir (Yörükoğlu 2007, 109).

Boşanmadan sonraki sürecin sağlıklı ve çocuğun yararı gözetilerek geçirilmesi önemlidir. Bu süreçte bazı ebeveynler çocuklarına düşmanca duygularla ve olumsuz düşüncelerle yaklaşabilmektedir. Ebeveynlerinden herhangi birisinin kendisine karşı olumsuz yargılamaları ergenin, kendini değersiz hissetmesine ve benlik saygısının olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra boşanma sonucu evden ayrılan ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliği ve düzenli olup olmaması, ebeveynleri ve çocuk arasındaki bağlanma benlik saygısını etkilemektedir. İster boşanmış ister boşanmamış olsun ebeveynlerin, çocukları ile kurdukları iyi iletişim, güvene ve sevgiye dayalı ilişkiler, güçlü destek ve ilgi düzeyi benlik saygısını olumlu etkilemektedir.

Boşanmanın çocukların benlik saygısının gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Boşanmanın benlik saygısı üzerinde etkileri olduğu gibi sosyal sorun çözme becerileri üzerinde de etkileri bulunmaktadır.

1.7. SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ

1.7.1. Sosyal Sorun Çözme Becerileri

Bireyin geçmiş yaşantılarından edindiği, soruna ilişkin basit uygulama yollarından ziyade yeni çözümleri uygulama yollarının bulunmasına problem çözme denir. Bireyler, bir sorunla karşılaştıklarında benzer tepkiler vermemektedir. Sorunla karşılaşıldığında sorunun ortaya hiç çıkmadığını düşünmek, kendiliğinden çözüme kavuşmasını beklemek, kendi dışındakilerin sorunu çözmesini istemek, çözüme ulaşmaya ilişkin karar vermeyi ertelemek gibi tepkilerin yanı sıra çözüme ilişkin etkin yollar belirleme gibi bir tepki de verilmektedir. Her ne kadar sorunu olan bir kişi, sorununun kendiliğinden çözüme kavuşmasını bekleyebilse de sorunlar kendiliğinden ortadan kalkmamaktadır (Korkut 2002, 177).

Sorun çözme anlamında kullanılan sosyal sorun çözme, yaşam içinde karşılaşılan sorunları çözme olarak tanımlanabilir. D'Zurilla ve Nezu (1982 aktaran; D'Zurilla 1986)'ya göre sosyal sorun çözme, yaşam boyunca bilişsel-davranışçı yöntemin kullanılarak gündelik yaşamdaki sorunlarla etkili baş edebilmektir. Buna göre sosyal sorun çözme akılcı, etkili, bilinçli ve amaca sahiptir (D'Zurilla ve Chang 1995, 548).

Bilişsel davranışçı yöntem, soruna ilişkin etkin çözüm yollarının saptanması ve bu yolların içinden en doğrusunun tercih edilmesi olasılığını yükseltmektedir (D'Zurilla ve Goldfried 1971 aktaran; Bedel 2011, 20-21).

Shure ve Spivack (1982), günlük yaşamdaki sorunların çözümünde uygulanan sistemli düşünceleri, sosyal sorun çözme olarak tanımlamaktadır. Sosyal sorun çözmenin sosyal yaşamda karşılaşılan sorunları tanıma, potansiyel çözüm yolları oluşturma, bu yollardan en iyi olanını tercih etme ve bilişsel, ardışık süreçlerin olduğu bir dizi eylemi bulunmaktadır (Yaban ve Yükselen 2007, 51).

Güçlü bir kişi bir sorunla karşı karşıya kaldığında sorunları etkili şekilde değerlendirip çözüme ulaştıracaktır. Çünkü sorun çözme, bilişsel ve davranışsal beceridir. Ayrıca sorun çözme baş etmenin temelini oluşturmaktadır. Sosyal yaşamda karşı karşıya

kaldığı sorunları etkin çözen kişilerin baş etme seviyeleri daha yüksektir (Eskin 2009, 25).

Sosyal sorun çözmenin *Sorun Yönelimi* ve *Sorun Çözme Becerileri* olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Sosyal sorunların çözümünde başa çıkma becerileri önemlidir. Sorunla başa çıkma becerileri, *Aktif Başa Çıkma Stratejileri* ve *Kaçınmacı Başa Çıkma Stratejileri* olarak ikiye ayrılmaktadır.

D'Zurilla ve Nezu (1990)'ya göre sosyal sorun çözmenin sorun yönelimi boyutu, kişinin sorunu çözmede becerileri ve sorun hakkındaki duygu ve düşüncelerinin bilişsel, davranışsal ve duygusal olarak dışavurumunu içermektedir. Bu sorun çözmede motivasyonun yer aldığı boyuttur (Chang 1998, 238).

Sosyal sorun çözmenin sorun çözme becerileri boyutu ise; kişinin bilişsel ve davranışsal eylemlerini içermektedir. Bu eylemler, kişinin sorunu anlaması ve soruna etkin çözümler üretmesi amacıyla gerçekleşmektedir. Bu boyutta sorunun kişi tarafından tanımlanması, alternatifli çözümler bulunması, karar ve çözümün uygulanması süreçleri yer almaktadır (Maydeu-Olivares ve D'Zurilla 1995 aktaran Duyan ve Gelbal 2008, 12).

Araştırmacılar başa çıkma stratejilerini kişilerin karşılaştıkları sorunlar karşısında sorunu çözmek için uğraşma ya da sorunu görmezden gelme olarak veya sorunun kaynağına ya da sorun karşısında ortaya çıkan duygulara odaklanma olarak ikiye ayırıp açıklamaktadırlar. Eğer birey Aktif Başa Çıkma Stratejilerini benimsemişse sorunu çözmek için harekete geçer. Ancak birey Kaçınmacı Başa Çıkma Stratejilerini benimsemişse sorundan kaçır. Diğer başa çıkma stratejileri olarak yapılan gruplamaya göre; bir sorun karşısında birey Problem Odaklı Stratejileri benimsemişse plan yaparak sorunu çözmeye yönelir. Eğer birey Duygu Odaklı Stratejileri benimsemişse sorunun ortaya çıkardığı duygusal problemlerin üstesinden gelmeye yönelir (Burger 2006, 205-206).

Sorunu çözerken, stratejik baş etme yollarının belirlenmesi ve sorunun gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması halinde işe vuruk çözümler üretilebilecektir. Bir sorunun etkin şekilde çözülebilmesi için öncelikle kişinin, çözme ihtiyacı içerisinde olduğu soruna ilişkin farkındalığının olması gerekmektedir. Ardından sorunun kaynağı ve alt sorunları

keşfedilmelidir ki bütüncül bir şekilde sorun ele alınabilsin ve bütüncül bir yaklaşımla çözüme ulaşılabilsin. Soruna ilişkin yapılan yapısal analizden sonra çözüm yollarının değerlendirilebilmesi için çözüme ilişkin bilgi toplanmalıdır.

Karşılaşılan sorunlarla baş edebilmek için sorunun karmaşıklığından ya da bireyin yeteneklerinden çok yeterli bilgi ve beceriye sahip olunması önemlidir. Birey sahip olduğu bilgi ve beceri sayesinde soruna etkin çözümler üretebilecektir. Etkin çözümler üretilmesi için de iyi bir sorun çözme planının yapılması önemlidir (Şirin ve Güzel 2006, 239). Problemlere ilişkin çözüm yolları, problemlerin alt problemlerinin bulunmasıyla saptanabilmektedir. Problem, iyi bir şekilde analiz edilip türü, kapsamı belirlenip tanımlandığında çözüme ulaşılabilir. Aksi halde problemin çözümü için oluşturulmuş basamakların sonuna bile gelinse problem çözülemeyecektir (Kalaycı 2001, 10).

Sorun çözme sürecinde problemi çözen kişinin ne yapacağını, nasıl hareket edeceğini bilmesi büyük önem taşımaktadır. Sorunun çözülebilmesi ve mevcut durumdan istenen duruma ulaşabilmesi, sorun çözmenin kurallarına göre hareket edilmesiyle mümkündür. Etkili çözümlere sorunu çözme kurallarına, aşamalarına uyulması sayesinde ulaşılır (Sternberg 1994, 223).

Sorunun ortadan kaldırılması için harekete geçmek ve çaba sarf etmek gerekmektedir. Kişilerin soruna verdikleri tepkiler değişebilmektedir. Sorunun çözümüne giden yollarda bariyerlerle karşılaşmak, başa çıkma ve değişim kişileri zorlayabilen durumlar olduğu için bu aşamalarda, bireyin soruna verdiği tepkilerin ne kadar etkili olduğu ortaya çıkmaktadır (Güçray ve Çekici 2012, 105).

Heppner (1978), sorunlarını çözme konusunda zorluklar yaşayan pek çok kişinin danışma hizmetine başvurduğunu ve danışmanlık hizmetinden yararlanan kişilerin sorun çözme konusundaki başarısızlıklarının, sosyal becerilerinin zayıf olmasına veya yüksek endişeye sahip olmalarına dayandığını ifade etmiştir. Buna ek olarak kişilerin çözüm için sabırsız olup yeterli çaba gösterememeleri, çözüme ulaşma konusunda başarısızlığa uğramalarına neden olmaktadır. Sorun çözme konusundaki başarısızlıkların üstesinden gelinebilmesi ve kişinin sorun çözmede yaşadığı zorlukların

ve sorunların farkına varabilmesi için sürece ilişkin bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak becerilerinin artırılması gerekir (Güçray ve Çekici 2012, 105).

İnsanlar, yaşamları boyunca çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Günlük yaşamdaki sorunların etkin çözülebilmesi için etkili sosyal sorun çözme becerilerine sahip olmak önemlidir.

1.7.2. Sosyal Sorun Çözme Becerileri

Kişinin ulaşmak istediği amaca ilişkin karşısına çıkan engelleri aşması, sorun çözme anlamına gelmektedir. Sorun çözme, kişinin gereksinimlerini, hedeflerini, değerlerini, becerilerini ve davranışlarını içermektedir. Çözümüne ulaşmak için bilgi ve yaratıcılığın kullanılması da sorun çözme sürecinin içinde yer almaktadır. Kişinin kendisine olan güveni sorun çözmeyi etkilemektedir. Bir sorunun çözümünde özgüven, objektiflik, yaratıcılık, aşırı endişeye kapılmama ve girişkenlik faydalı unsurlardandır (Saygılı 2000 aktaran; Çam ve Tümkeya 2006).

Koberg ve Bagnall (1981), sorun çözme becerisine sahip kişilerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır: seçimlerini ifade etmekten çekinmeyen, sorumluluk alabilen, kalıp düşüncelere sahip olmayan, pasiflikten uzak, yeniliklere açık, farklı düşünceleri çekinmeden belirtebilen, özgüvenli, akılcı, objektif yaklaşım sergileyen, üretken, bakış açısı eleştirel olabilen vb. (Çam ve Tümkeya 2006, 120).

Heppner ve Baker (1997), kişinin kendisini sorunlarla baş etme konusunda yeterli hissetmesi sayesinde çözüme ulaşma konusunda motivasyonu yüksek, yaşadığı sorunların hayatın getirilerinden olduğunu düşünüp çözüm üreten, kararsız ve çelişkili olmayan sistemli kişiler olduğunu ifade etmektedir (Dağyar 2014, 4).

Heppner, Baumgardner ve Jackson (1985, 108-110)'ın çalışmasında, sorun çözmede etkili becerilere sahip olan kişilerin, sorunlarını çözme konusunda etkili olamayan kişilere göre kaygı düzeyleri daha az, özgüven düzeyleri daha yüksek, duygusal olarak daha az sorunu olan ve sosyal ilişkilerinde kendilerinden beklenenlerin farkında oldukları sonucu elde edilmiştir.

Strough ve diğerlerine (2003) göre yeterli sorun çözme becerisine sahip olmayan kişiler, bir sorunun çözümüne ulaşmadan başka bir sorunla uğraşmaya başladıkları için sorunlarına çözüm üretememektedir. Etkili sorun çözme becerisine sahip olmayan kişiler ise sahip olduğu sorunlardan birini ele alıp onun dışındakilerle ilgilenmemektedir ve herhangi bir sonuca ulaşamamaktadır. Oysa kişilerin sahip olduğu sorunlar birbiriyle ilişkili olabilir (Erözkan 2009, 546).

Sorunlarını etkili çözebilen kişiler; pek çok çözüm yolu geliştirir, sorunun duyguları üzerindeki etkileri hakkında düşünür, sorunlar karşısında ümitsizliğe kapılmadan üstesinden gelebileceğine inanır. Başarısız olduklarında hüsrana uğramış hissetmeyip başarısızlığın nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışır ve hangi unsurların çözümde etkili olabileceğini saptar. Genel olarak bu kişiler; karar verme becerilerine sahip, aldıkları kararlardan memnun olan, sorunlardan kaçmayıp çözüm için uğraşan, tüm alternatifleri değerlendiren, sistematik şekilde çözüme ilerleyen ve sabırlı olma özelliklerine sahiptirler. Bu özellikleri sayesinde kişilerle kurdukları ilişkiler güçlüdür (Akbaba, 2004 aktaran; Erözkan 2009, 545-546). Sosyal sorun çözme becerisine sahip kişiler, kişiler arası ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlara da etkin çözümler geliştirebilir.

Kişilerarası sorun çözme, var olan ve ulaşılmak istenen durum arasındaki farkı görüp farkın yaşattığı gerilimi sonlandırmak için bilişsel ve davranışsal olarak uğraş verilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Çam ve Tümkaya 1995, 98).

Var olan ve olması gereken ilişki arasında büyük bir fark varsa ve ilişkide bulunan kişilerden en az biri bunun farkına varmışsa bu farktan dolayı kişi gerilebilmektedir. Yaşanan gerginliğin sonlanması için harekete geçilmesi ama bu hareketin engellenmesi, kişilerarası sorun anlamına gelmektedir. Kişiler arasında yaşanan sorunlar, farklı sebeplerden dolayı ortaya çıkabilmektedir (Öğülmüş 2001, 9).

Bireyin yeni beceriler kazanması, kurduğu sosyal ilişkiler ve etkin iletişimle kolaylaşmaktadır. Kurulan ilişkiler, gözlemler ve duygular ile düşünceleri anlama süreci, bireye sosyal sorunlarında etkili çözümlere hangi yollarla ulaşabileceği konusunda yol göstermektedir. Üretilen çözümlerden hangisinin toplumsal ve kişisel olarak daha yararlı olduğuna karar verme de kolaylaşmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal sorun çözme becerisine sahip kişilerin kişiler arası sorun çözme becerileri de yüksek

olacaktır ve bu sayede kişiler, etkili ve başarılı bir sosyal yaşam sürdürülebileceklerdir. Aksi durumda ise sosyal sorunların çözümü için gerekli becerilerin gelişimi güçleşecektir.

Ayrıca aile, bir çocuğun sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesinde önemlidir. Çünkü aile çocuğun yetiştirilmesi sırasında ona becerilerinin gelişimi için kaynak sunar, sosyal yaşamı anlayıp tanımasına katkı sağlar, bilişsel ve duygusal alt yapının oluşmasında destek olur (Yaban ve Yükselen 2007, 64).

1.7.3. Sosyal Sorun Çözme Becerileri ve Ergenlik Dönemi

Kızların genel olarak 14-16 yaş arası, erkeklerin ise 15-17 yaş arası ergenliğin ortalarıdır. 16-17 yaşlar ise kişinin yaşının ilerlemesi ve okul durumu nedeniyle geleceğe dair kararların verildiği önemli bir yaş grubudur. Orta ergenlikten sonra ergenlik döneminin sonuna yaklaşılr. Ergenlik döneminin sonları liseden sonraki süreç olup bu yaşlarda kişiler, sorunlarını değerlendirme ve sorunlarla başa çıkma konusunda daha iyi bir noktaya gelmiştir (Hurlock 1955, 124).

Ergenlik döneminde birey, bir yandan gelişim özelliklerini tamamlamaya çalışırken bir yandan farklı sorunlarla yüz yüze gelmektedir. Çeşitli sorunlar karşısında, etkili problem çözme becerisine sahip olmayan ergenler ise problemlerinin üstesinden gelmede daha çok zorlanmaktadır. Ergenin sahip olduğu sosyal sorun çözme becerileri aile, okul ve akran alanlarındaki yaşamlarında büyük öneme sahiptir. Ergen, istenen düzeyde sosyal sorun çözme becerisine sahip ise etrafındaki kişilerle sağlıklı ilişkiler geliştirebilecek ve bu alanlarda karşılaştığı sorunlarla başa çıkabilecektir. Ergenin yeterli sosyal sorun çözme becerisine sahip olabilmesi için özellikle aile ve okul ortamında yönlendirilmesi, problem çözme eğitiminin verilmesi gerekmektedir (Çetinkaya 2013, 10). Sorun çözmenin etkili olabilmesi için kişinin karşısındaki sorunu fark etmesi ve bilinçdışı olarak vereceği tepki ya da tepki vermeme durumuna yönelik güçlü durması gerekmektedir. Bundan sonrası, atacağı adımlardan hangisinin en iyisi olduğunu saptamasıdır. Bu aşamaların iyi ilerleyebilmesi için çocuk ya da ergenin güçlerinin tespit edilmesi önemlidir. Kişinin geçmiş yaşamındaki sorunları nasıl

çözmeye çalıştığı bilgisiyle güçleri ve sorunu çözmedeki yetersizlikleri ortaya konabilir (Taner 2007, 131).

Bir kişi başından geçen olumsuz olaylara geçmiş yaşantıları, kişilik yapısı ve yaşı faktörünün etkisiyle farklı tutumlar sergileyebilir. Ergenlik dönemindeki bireylerin ise duygusal olarak zorlayıcı olaylara katlanma düzeyleri daha düşüktür. Bu nedenle ergenlerin geçmişte yaşadıkları ve onları hoşnut etmeyen benzer olaylara karşı, olumsuzlukların sonlanmayacağı düşüncesi ve umutsuzluk duygusu ortaya çıkabilmektedir. Karşılaştığı bu sorunların hiçbir zaman çözümlenmeyeceğini düşünme durumu aslında öğrenilmiş bir çaresizlik duygusudur (Kulaksızoğlu 2009, 73-74).

Buradan yola çıkarak ergenlerin, sorunlarının çözüme kavuşmayacağını düşünmeye daha meyilli oldukları söylenebilir. Çünkü gelişim dönemleri nedeniyle hızlı bir değişim süreci içindedirler ve benzer olumsuzlukların tekrarlamasına karşı öğrenilmiş çaresizlik duygusu ile hareket ederek sorunla etkin şekilde baş edememektedirler. Oysa etkili sorun çözme becerisi, kişinin sabırlı olmasını ve vazgeçmeden planlı bir şekilde çözüme ilerlemesini gerektirir.

Bazı hayvanlar üzerinde yapılmış olan deneylerde hayvanlara sürekli elektrik şoku verilmiştir. Bir süre sonra şoktan kurtuldukları bir düzen sağlanmıştır. Ancak hayvanların şoktan kurtulmaya çalışmadıkları gözlenmiştir. Çünkü hayvanlar onlara acı veren şoktan hiçbir şekilde kurtulamayacaklarını benimsemişlerdir (Cüceloğlu 1991, 317). İnsanlar da yaşadığı sorunlardan kurtulamayacağı düşüncesini zihnine yerleştirerek kendilerini mutsuz eden durumu kabullenebilmektedirler. Bunun etkisiyle kötü durumu sonlandırmak için uğraş vermemektedirler (Kulaksızoğlu 2009, 74).

Türkiye Ergen Profili Araştırması'ndan elde edilmiş olan sonuçlara göre ergenlerin, sorunlara ilişkin tepkilerinin genel olarak sorunlardan kaçmak olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılanların çoğunun, sorunun çözümüne yönelik hiçbir çabada bulunmayıp sorunu umursamadıkları, küstükleri ve uzaklaştıkları bilgisi elde edilmiştir. Bunun dışında sorunla karşılaştığında kızanların, saldırganlık sergileyenlerin oranının %23 olduğu tespit edilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014, 119).

Türkiye Ergen Profili Araştırması'na göre sorunları karşısında yaşı küçük olanlar, yaşı büyük olanlara göre küsme davranışını daha çok göstermektedir. 12-15 yaşındakilerin küsme davranışı oranı %15, 16-18 yaşındakilerin oranı ise %9 olarak bulunmuştur. Ayrıca sorunla karşılaşıldığında; 12-15 yaşındakilerin saldırganlık davranışı sergileme oranının (%22), 16-18 yaşındakilerin oranından (%25) daha az olduğu tespit edilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014, 120).

Bu bilgiler ışığında, sosyal sorunlar üzerinde çalışırken öncelikle ergenin, soruna ilişkin duyguları ve düşünceleri ele alınmalıdır. Ardından kendi sorunla başa çıkma yolları fark ettirilip etkin çözüm yolları üzerinde durulmalıdır. Buna ilişkin olarak sorular sorularak, soruna yönelik değerlendirmeleri analiz edilmelidir. Soyut işlem becerileriyle duyguları anlama becerisi de gelişen ergenlik dönemindeki bireyin, iç ve dış gözlemleri sayesinde kendisinin ve ilişki kurduğu kişilerin duygu ve düşüncelerine yönelik farkındalığı geliştiği için özellikle aile içi ilişkileri değerlendirilmelidir.

Yaşam boyunca sorunlarla başa çıkmayı öğrenirken ebeveynler ön plandadır. Yaşanan sorunlarla aile içindeki durum arasında bir etkileşim bulunmaktadır. Aile bireyleri arasında sağlıklı ilişkinin olmayışı ya da olumsuz ilişkiler, ergenlerin pek çok noktada sorun yaşamasına sebep olabilmektedir (Ekşi 1990, 15).

Ergenlik dönemindeki bireylerin çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresini sağlıklı şekilde geçirebilmeleri ve sorunlarını çözebilmesi konusunda aile içi ilişkileri etkilidir (Yavuzer 2016, 137). Aile içi etkileşimler, ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı davranışları ile ilişkilerinin niteliği ergenlerin, sosyal sorun çözme becerilerini etkilemektedir.

1.7.4. Sosyal Sorun Çözme Becerileri ve Boşanma

Aile toplumun temel yapısı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle aile sisteminde ortaya çıkan bir aksaklık, bozulması ya da işlevlerini gerektiği gibi yerine getirememesi tek tek aile üyelerini ve toplumu derinden etkilemektedir. Boşanma, aile sisteminin işlevselliğini bozan bir sosyal sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. Boşanma nedeniyle özellikle ergenlerin ebeveynlerinin ilişkilerindeki sorunlara maruz kalmaları, onları

olumsuz etkilemektedir. Bu durum öncelikle ebeveynlerin sosyal sorun çözme konusunda sağlıklı rol model olamamalarının bir sonucu olarak ergenin yanlış modelleri gözlemlemesine yol açmaktadır.

Boşanma sürecinin sağlıklı geçirilmediği ailelerde çocuklar, boşanmaya uyum sağlamakta zorlanmakta ve çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Evliliğin hukuki olarak sonlanmasından sonraki süreçte gelişen, ebeveynler ve çocukları arasındaki ilişki de boşanmadan etkilenme düzeyini belirlemektedir. Özellikle çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin uyum sağlama çabalarının, çocuğu daha fazla etkilediği görülmektedir. Bu kişilerin, boşanmayla değişen koşullara verdikleri tepkiler hem kendileri hem de çocukları için önemlidir. Onların sorunlarına dair geliştirilecek hizmetlerin hem boşanan çift için hem de çocukları için faydalı olacağı düşünülmektedir. Boşanmış ailelerin çocuklarının genel anlamda yaşadıkları sorunların çözümü için çocuk refahını gözeten ve onların bakım sorumluluğunu üstlenmiş ebeveynin karşılaştığı güçlüklerle başa çıkabilmesi için ebeveynle çalışma önemlidir. Ebeveyn desteği ile birlikte çocuğun model aldığı ebeveynin, sorunlara olumlu yönelimi ve uygun başa çıkma alternatifleri, çocuğun problem çözme becerisinin gelişip güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Boşanmanın getirdiği güçlüklerin bütüncül bir şekilde ebeveynler ve çocuklar açısından ele alınmasının daha uygun olduğu söylenebilir.

Ebeveynlerin ilgisi, desteği ve sevgisi çocukların gelişimi için oldukça önemli olup ebeveynleri boşanmış olan çocukların yaşamında bu unsurların eksikliği çocuğun, davranışsal ve duygusal olarak bazı sorunlar yaşamasına yol açmaktadır. Gerçekleştirilmiş olan araştırmalardan elde edilen verilere göre ebeveynleri boşanmış olan çocukların başa çıkma ve sosyal becerileri daha kısıtlıdır (Dönmez 2007, 78).

Amato ve Sobolewski (2001), Hetherington, Bridges ve Insabella (1998)'nin çalışmalarında ebeveyn olmanın niteliğinin etkilendiği faktörler ve ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinin, ergenin boşanmaya uyumunu belirlediği saptanmıştır (Steinberg 2013, 171-172).

Boşanma nedeniyle çocuk ile ebeveyn arasındaki bağ ve ilişki zedelenebilmektedir. Oysa Bağlanma Kuramına göre ebeveynin çocuk için ulaşılabilir ve destekleyici olması oldukça önemlidir. Ebeveyninden yeterli ilgi, destek görmeyen ve ebeveyninin

gereksinim duyduğunda ulaşılabilir olduğunu hissetmeyen çocukların kendine olan güvenleri azalabilmektedir ve çocuk sosyal sorun çözme becerileri konusunda yetersizlik duygusuna kapılabilmektedir.

Çocuğun sosyal sorun çözme becerilerini olumsuz olarak etkileyen durumlardan birisinin de evden ayrılan ebeveynin çocuğu ile düzenli ve nitelikli bir ilişki kuramaması olduğu söylenebilir. Bu nedenle bazı çocuklar öfke, terk edilmişlik ve değersizlik duygularına kapılmaktadır. Ebeveynlerinden herhangi biri ile yeterli düzeyde ilişkisi olmayan çocuğun sosyal ilişkileri de zarar görmekte olup okul gibi sosyal alanlarda sorun yaşamaktadır. Giderek içine kapanmasına yol açan bu durumlar, çocuğun toplumsal olgulara ve yeni durumlara ilgisinin azalmasına ve sosyal sorun çözme becerilerinin gelişimi için gerekli olan deneyimleri edinmesinin güçleşmesine yol açmaktadır.

Ebeveynlerin boşanma nedeniyle aralarında çatışmalı bir ilişki sürdürmeleri halinde süreçle başa çıkma çocuklar için daha zor olabilmektedir. Ebeveyn ile çocuğu arasındaki ilişkisinin niteliğinin zayıf oluşu ve çatışma ortamlarının örseleyici yaşantısı, ergenin sosyal sorun çözme becerisinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yapılmış olan pek çok araştırmada da bunun üzerinde durulmuştur.

Yörükoğlu (2014, 126)'nın da belirttiği gibi birey aile içinde, insan ilişkilerinin tüm yönlerini gözlemleyip niteliklerine sahip olur. Anlaşmazlık durumlarında ne yapması gerektiğini de aile içi ilişkiler yoluyla öğrenir. Feldman ve Wentzel (1995, 227), çalışmasında boşanma sürecinde ebeveynlerin, ilişkilerinin ve çocuklarına karşı tutumlarının ergenleri etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Ebeveynlerin çocuklarını çatışma ve düşmanlığa maruz bırakmaları halinde bu durumun farkında olanların, süreçten daha olumsuz etkilendikleri saptanmıştır (Harold ve Conger 1997, 333). Buehler ve Gerard (2002, 78)'ın çalışmasında ebeveyn çatışması, ebeveynlik tutumları, çocukların uyumu arasındaki ilişki incelenmiş olup çatışmanın varlığının, etkin olmayan ebeveynlikten ayrı olarak çocukların uyumunu etkilediği tespit edilmiştir.

Almeida ve Wethington (1996), Fine ve Kurdek (1995), Davies ve Cummings (1994) gibi araştırmacıların çalışmasında, ebeveynlerinin çatışmasına maruz kalan ergenlerin, çatışmadan doğrudan etkilendikleri ve bu çatışmanın ebeveynler ile ergen arasındaki ilişkiyi bozduğu ortaya konmuştur (Steinberg 2013, 173).

Buehler, Krishnakumar ve diğerleri (1994), Davies ve Cummings (1994), Tschann ve diğerleri (2002) gibi araştırmacıların çalışmalarının sonuçları incelendiğinde; ebeveynlerin arasındaki çatışmaların, kendini suçlayıcı, güvensizlik ve tehdit duygularının yaşanmasına yol açtığı durumlarda da ergenleri etkilediği görülmektedir. Bu çatışmalar sebebiyle olumsuz duygulara kapılan ve kendini suçlayan ergen, çoğunlukla depresif ve kaygılı olmaktadır (Steinberg 2013, 173). Kaygı, ergenin üzerindeki baskıyı her geçen gün artırmaktadır ve sorunla başa çıkmasını güçleştirmektedir. Bu yaşam sancıları ve olumsuz duygular nedeniyle ergenin, sorunlarını doğru analiz edemeyerek etkin olmayan çözüm yollarına yönelmesi olasıdır. Ergenin kendine ilişkin algıları zedelendiğinde, sorunlarını çözmeye yönelik umudunu kaybedebilir. Bununla birlikte ergen, anti sosyal davranışlara yönelebilir ve sorunları daha da çeşitlenebilir.

Sosyal sorun çözme bir süreçtir ve etkin çözüme ulaşabilmek için bu süreçte yüksek motivasyona ve enerjiye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak sancılı bir boşanma sürecine maruz kalan ergenlerin bireysel ve ailesel sorunlarıyla başa çıkma becerisi olumsuz etkilenmekte olup sorun çözmek için ihtiyaç duyulan enerji ve motivasyonları azalmaktadır.

Sonuç olarak ergenlik döneminin genellikle zorlukların bulunduğu, fırtınalı bir dönem olduğu düşünülmektedir. Ergenlik döneminin, ciddi değişim ve gelişimlerin yaşandığı bir dönem olarak, daha zor ya da kolay geçirilmesini belirleyen çevresel, ailesel ve zihinsel bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların yanı sıra her kişi bir diğerinden farklıdır. Özellikle boşanma gibi aile sistemini ve rollerini önemli derecede etkileyip değiştiren bir sosyal sorun, ergenlik çağındaki çocukları birbirinden farklı etkilemektedir. Çocuklar, geçmiş yaşantısından ve rol model aldığı kişi/kişilerden edindiği baş etme becerilerine göre sürece sağlıklı bir şekilde ya uyum sağlayabilmektedir ya da sağlayamamaktadır. Boşanmadan sonraki süreç de ergenin sorun çözme becerilerini etkilemektedir. Aile içi dinamikler, boşanmış çiftin birbirine

ve çocuklarına karşı tutumları, bilinç düzeyleri ve ebeveynlerin sorunla baş etme yöntemleri ergenin sorun çözme becerilerini etkilemektedir.

1.8. BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ

Ebeveynleri boşanmış bir çocuk yine ebeveynlerinin desteği, ilgisi ve çabalarıyla mutlu, başarılı, bir çocuk olabilir. Ebeveynleri boşanmamış olup da aile içi çatışmalara ve şiddete maruz kalan çocuklar, önemli psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir (Öz 2005, 129). Ebeveynlerin, çocuklarının yanında birbirine saygı ve sevgi içeren davranışlar yerine düşmanca tutumlar, çatışma ve çekişmeye dayanan davranışlar sergilemesi, hangi yaştan olursa olsun her çocuğu olumsuz etkilemektedir. Özellikle etrafında olup bitenler hakkında farkındalığa sahip olan çocuklar üzerinde daha olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Soyut işlem becerilerinin gelişmesi ile ergenlik dönemindeki çocuklar, yaşanan olayların anlam ve sonuçlarını gerçekçi bir şekilde değerlendirebilme yeterliliğine sahip olmaktadır. Etrafında olanların farkında olan ergen, sosyal alandaki sorunlarına ilişkin ebeveynlerini modellemektedir. Bu nedenle boşanma sürecinin ve aile içi etkileşimlerin sağlıklı olması oldukça önemlidir. Ebeveynlerin çözüm odaklı olmayan davranışları, ergenlerin sorun çözme becerilerinin gelişimini engellemektedir. Sağlıklı ilişkilerin kurulup sürdürülmesine önem veren ailelerde yetişen çocuklar, daha özgüvenli, kendilerini olduğu gibi kabul eden ve benlik saygısı yüksek çocuklardır. Ayrıca bu çocukların, sosyal sorunlarına etkin çözümler getirebilecekleri söylenebilir.

Sorun çözme becerilerinin yeterince gelişmemesi, sorundan kaçma, sorunu görmezden gelme ya da etkin olmayan çözümlere başvurma gibi sonuçları doğurmaktadır. Bu sonuçlar, kişinin sorun çözmede başarısız olmasına yol açtığından kişinin kendine güveni zedelenmektedir. Sorunu çözmeye dair yeterliliğinin olmadığını düşünen kişinin kendisi hakkındaki olumsuz yargısı ve güven eksikliği benlik saygısını olumsuz etkilemektedir.

Genel olarak sosyal sorunlardan kaçmak yerine sorunlarla etkin şekilde baş etmek, ergenin benlik saygısını olumlu yönde etkilemektedir. Ergenin, sorunlarının üstesinden geldiğinde yaşadığı haz ve başarı duygusu, kendi güçlerinin farkına varmasına ve

kendine ilişkin olumlu değerlendirmeler yapmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da benlik saygısı düzeyi yükselmektedir.

Sosyal sorun çözme becerisi düşük olan ergenler, ilişkilerinde tekrarlayan sosyal başarısızlıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu da ergenin sosyal keşiflere, etkileşimlere kapalı olmasına, yalnızlaşmasına ve benlik saygısının düşmesine neden olabilmektedir. Sosyal keşiflerden uzak kalması ve sosyal başarısızlıklar nedeniyle benlik saygısı düşen kişiler, sorun çözmeye ilişkin uyumsuz davranışlar sergileyebilmektedir.

Pek çok araştırmacı benlik saygısı ile ilişkili olan değişkenler üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, bazı değişkenlerin benlik saygısı üzerinde olumlu, bazılarının ise olumsuz etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Buna göre yaratıcı başa çıkma, iyi oluş benlik saygısını olumlu etkilerken bunalım ve kaygı olumsuz etkilemektedir (Quatman ve Watson 2001 aktaran; Arıcak 2005, 20)

Sorun çözme becerileri, benlik saygısının gelişimini etkilediği gibi, benlik saygısı da sorun çözme becerilerinin gelişimini etkilemektedir. Yüksek benlik saygısı, sorunun üstesinden gelme inancını ve motivasyonu arttırmaktadır. Kişinin, benlik saygısının düşük olması ve kendisinin yetersiz olduğunu düşünmesi, sorun çözmede de kendisini yetersiz hissetmesine yol açmaktadır. Ergenin sorun çözme becerileri, sorunlarla başa çıkmada, kendi becerilerine ilişkin düşüncelerinden etkilenmektedir. Sorun çözme konusunda yeterli olduğunu düşünen kişinin sorun çözme becerileri gelişmektedir.

İnsanoğlunun yaşamını devam ettirebilmesi için barınma, giyinme, yeme gibi fiziksel ihtiyaçlarının sağlanması gerekmektedir. Bunun sağlanmasından sonra kişinin anlaşılmak, değerli hissetmek gibi ihtiyaçları gelmektedir. Sheafor ve Horejsi (2015, 402)'nin de ifade ettiği gibi kişinin fiziksel ihtiyaçların yanında önemli olduğunu hissetmek, değer görmek gibi psikolojik ihtiyaçları vardır. Benlik saygısı düzeyi ile bireyin kendisini ne kadar değerli gördüğü ortaya çıkmaktadır. Benlik saygısı düşük olan ya da kendisini değerli görmeyen kişilerin kendilerine karşı oluşturduğu kısıtlamalar vardır. Aynı zamanda bu kişilerin genel olarak özgüvenleri de düşüktür. Kendilerine bariyerler oluşturarak kendi değerlerinin ve becerilerinin farkına varmazlar. Bu kişiler, karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmeye ilişkin kendi becerilerinden şüphe duyarlar.

Benlik saygısı yüksek olan kişiler, yeterlilik duygusuna ve özgüvene sahip oldukları için sosyal ilişkilerinde uyumlu ve sosyal sorunlarına gerçekçi çözümler üretebilen, mantıklı ve güçlerinin farkında olan kişilerdir.

Benlik saygısı yüksek kişiler, herhangi bir sorun yaşadığında soruna ilişkin endişe duymak yerine sorunları çözme becerilerine inanmaktadırlar. Eleştirilerden rahatsızlık duymazlar. Düşük benlik saygısına sahip kişilerin ise kendilerine güvenleri azdır. Başarısız hissedip sorunları çözme konusunda becerilerine güvenmek yerine başkalarını suçlarlar. Kendilerine yapılan eleştirilerden rahatsız olurlar (Canlı 2017, 22).

Benlik saygısı düşük bir kişi kendini zor bir durumda hissettiğinde bunun üstesinden gelmek için çözüm yolu üretme konusunda zorluk yaşayabildiği gibi karar verme konusunda da zorluk yaşayabilmektedir. Çünkü benlik saygısının düşüklüğü, kişinin sosyal bir sorunda çözüm için vermiş olduğu kararlara güvenmeyip kararlarını doğru bulmamasına neden olabilmektedir. Sheafor ve Horejsi (2015, 403-404), benlik saygısı düşük olan kişilerin, çözmeleri gereken bir sorun yaşadıklarında verecekleri kararların yanlış olmadığı yönünde cesaretlendirilmelerinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Benlik saygısı ile özgüven birbiri ile ilişkilidir (Sarı 2016, 23). Özgüven, kişinin kendinden memnuniyetini ifade etmektedir. Özgüveni düşük olan kişiler becerilerinden kuşku duyarlar. Farklı bir durumla karşılaştıklarında kaygılanırlar. Ayrıca karar vermekten hoşlanmazlar (Sarı 2016, 10). Benlik saygısı yüksek kişilerin özgüvenleri yüksek olup sorunlar karşısında yılmazlar. Bu kişilerin, baş etme güçleri yüksektir (Yörükoğlu 1990, 96).

Özetle, karar verme problemlerin çözülmesinde önemli bir adımdır. Genellikle benlik saygısı düşük olan kişiler, kendilerinden emin olmayıp kararsızlık yaşarlar. Benlik saygısı yüksek kişilerse kendi yetkinliklerinin de sorunlarının da farkındadırlar. Kişisel becerilerini kullanarak sorunlarını mantıklı yollardan çözmek için uğraşırlar. Kendilerine güvenirlere ve sorunları görmezden gelmezler ya da kaçmazlar.

Sosyal sorunlar oldukça karmaşık ve çok boyutlu olabildiği için kişinin birden çok bakış açısı geliştirmesi ve analiz ile gözlem yeteneğinin yüksek olması gerekmektedir. Farklı bakış açıları geliştirebilmek birbirinden farklı yaşamsal deneyimlerle mümkündür.

Zamanla edinilen deneyimler, mücadeleler ve aktif baş etme sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Oysa benlik saygısı düşük kişiler yeni deneyimlere kapalıdır ya da bunun için cesaretleri yoktur. Yeni deneyimler kazanmaya kapalı oldukları için sorunlarını tüm boyutlarıyla ele almada güçlük yaşayabilmektedirler. Sheafor ve Horejsi (2015, 403), benlik saygısı düşük kişilerin yeni deneyimlere açık olmadığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak, benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerisi arasında ilişki olup birbirlerinden etkilenmektedirler. Benlik saygısı düşük olan kişilerin, güçleri konusunda farkındalığı zayıf olmaktadır. Her insanın zayıf yönleri olduğu gibi güçlü yönleri de vardır ve çoğunlukla herkes etkin sosyal sorun çözme süreçlerini uygulamayı öğrenmeye ve becerilerini geliştirmeye açıktır. Ama düşük benlik saygısı nedeniyle kendilerine karşı olumsuz yargılara sahip kişiler, sorunlarının üstesinden gelebilmelerini sağlayacak yeterliliğe sahip olmadıklarını düşünebilmektedir. Sosyal sorun çözme becerileri yetersiz olan kişiler ise sorun çözmede ve sosyal ilişkilerinde sorun yaşayabilmektedirler. Bu durum, kişinin kendini yetersiz hissetmesine neden olup benlik saygısını zedelemektedir.

1.9. OKUL SOSYAL HİZMETİ

1.9.1. Okul Sosyal Hizmetinin Kapsamı

Günümüzde değişen sosyal mekanizmalarla birlikte sorunlar da farklılaşmaktadır. Aile içi ilişkilerin niteliği, ebeveynler arasındaki anlaşmazlıklar, ev içindeki geçimsizlikler, şiddet ve boşanma gibi durumlar, çocukları etkileyen sosyal sorunlar olup çocuğun okulda da olumsuz davranışlar sergilemesine ve akademik başarısının düşmesine neden olabilmektedir.

Boşanma, çocuğun, okulda akademik ve ilişkisel sorunlar yaşamasına, benlik saygısının olumsuz etkilenmesine ve sosyal sorun çözme becerilerinde düşüşe neden olabilmektedir. Bu nedenle ergenin iyilik halinin sağlanması için aileye ve okula düşen sorumluluklar bulunmaktadır.

Kişiler için yaşam deneyimleri, benlik saygısı ve karşılaşılan sorunların değerlendirilişi birbirinden farklı olup kişinin kendisini zorlayan durumlara verdiği tepkiler de birebir aynı değildir. Fakat genellikle boşanma sürecindeki olumsuzluklar ve boşanma sonrasındaki yaşamının belirsizliği, çocukları zorlamaktadır. İçine kapanma, kendini suçlama, benlik saygısında ve akademik başarıda düşüş, çaresiz hissetme gibi çeşitli duyguları ortaya çıkarabilmektedir.

Boşanma nedeniyle aile içi ilişkilerin değiştiği ve ebeveynlerin kişisel çıkarları nedeniyle bu ilişkilerin çocuk açısından zorlaştığı durumlar söz konusudur. Bazı ebeveynler düşmanca tutumlar sergileyip çocuktan taraf olmasını isteyebilmektedir. Bunun dışında kimi zaman çocuk, babasının yanındayken annesine ya da annesinin yanındayken babasına “ihnet ediyormuş” gibi hissedebilmektedir. Özellikle, gelişimsel olarak çeşitli sorunlarla karşılaşmakta olan ergenlik dönemindeki çocukların, bir yandan da ailesel sorunlar yaşamaları onlar için daha da zorlayıcı olmaktadır.

Yaşam çizgisinde aynı gelişim dönemi içinde bulunmasına rağmen, bu dönemde edindikleri deneyim, yaşam örüntüsü, aile yapısı, sosyal çevre, toplumsal ve kültürel yapı gibi değişkenler birbirinden farklı olduğu için, her ergenlik dönemindeki çocuğun gelişim ve değişimi farklı bir yoldan ilerlemektedir. Bu nedenle müracaatçının biricikliği ilkesinden hareketle ergenle çalışırken ona kalıp yargılarla yaklaşmamak gerekmektedir. Sorunlar tüm boyutlarıyla ele alınarak aile içi dinamikler iyi çözümlenmelidir. Eğer uyum sağlamakta zorlanılan durumlar söz konusu ise ergenin başta sorunla başa çıkma yolları ve benlik saygısı da dâhil olmak üzere yaşadığı değişimler incelenmelidir. Bu nedenle, çocuğun en yakın gözlenme ve sorunlarına müdahale etme fırsatının var olduğu okullarda, sosyal hizmetin yaygınlaştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Ergenin içinde bulunduğu çevrelerden biri olan okulun, temel görevlerinin yanı sıra ergenin psiko-sosyal gelişimi konusunda da görevleri bulunmaktadır. Eğitim kurumlarının bu görevleri, eğitim-öğretim görevleri kadar öneme sahiptir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2010, 36).

Sosyal hizmet için eğitim hizmetleri oldukça önemlidir. Verilen önem sayesinde batıda okul sosyal hizmetlerinin gelişimi sağlanmıştır. Okullarda çocukların ve ailelerinin

sorunlarının çözümü, ihtiyaçlarının giderilmesi ve hizmetlerden yararlanmalarının sağlanmasına ilişkin çalışılır (Karataş 1999, 17). Koruyucu, önleyici yaklaşımla hizmetlerini sunan sosyal hizmet mesleği sorunların ortaya çıkmasını önlemede önemli bir etkiye sahiptir.

Sosyal hizmet uzmanları, mikro, mezo ve makro düzeyde müdahalede bulunmaktadır. Mikro düzeyde, kişi ve kişinin yakınındakiler, odaklanılan noktalardır. Mezo düzeyde, kişinin ilişkide bulunduğu gruplar ele alınmaktadır. Makro düzeyde, toplumla, örgütle, belli topluluklarla çalışmalar gerçekleştirilir (Sheafor ve Horejsi 2006, 10).

Sosyal hizmet birey, grup ve toplumla çalışma yöntemleri ve geneli yaklaşım, tüm toplum ve kuruluşlarla eşgüdüm içerisinde hizmet sunmaktadır.

Sosyal hizmet bilimi, pek çok alanda uygulaması olup okul sosyal hizmeti de bu alanlardan biridir. Okullarda öğrencilerin yaşadıkları bireysel, ailesel ve sosyal sorunlara ilişkin uygun kaynaklardan hizmet almaları ve akademik yaşamlarının başarılı olması için çalışmalar yapılmaktadır (Duman 2000, 35).

Sosyal hizmet uzmanları, 1900'li yıllardan itibaren okullarda görev almaya başlamıştır. 1955 yılında Ulusal Okul Sosyal Hizmeti Birliği kurulmuştur. Bu Birlik, okul sosyal hizmeti alanında etkinliklerini yürütmektedir (National Association of Social Workers (NASW) 1992, 4 aktaran; Duman 2000, 35-36).

Uzun yıllardır aile, toplum ve okul arasındaki bağı kuran okul sosyal hizmet uzmanlarının, birey ve sosyal çevresine ilişkin gözlemleri oldukça önemlidir. Bu sayede öğrencilerin okul başarılarının yanı sıra davranış ve duygularının gelişimini destekler. Okul ve aile arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulması için çalışır (National Association of Social Workers 2012, 1).

Ergenlerin okullarda sadece eğitim almaları değil pisko-sosyal gereksinimlerinin giderilmesi, sorunların ortaya çıkmasının önlenmesi ya da hızlı şekilde çözülmesi için planlı adımların atılması gerekmektedir (Duman 2000, 51).

Pek çok okulun öğrencilerinin, psiko-sosyal gelişimi, yaratıcılık ve kendine güven gibi konulardan ziyade, itaate önem verdiği, gözlemciler tarafından ifade edilmektedir (Steinberg 2013, 255).

Ailenin ve çevrenin beklentilerinin de etkisiyle genel olarak başarıya odaklanmış olan çocuklarda sınavlar ve dersler endişe uyandırmaktadır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü 2010, 36). Öğrencilerine eğitim vermenin yanı sıra psiko-sosyal gereksinimlerini de karşılama görevini üstlenen okulların, bu gereksinimleri karşılayabilmek için sosyal hizmetler dâhil diğer kurumlarla eşgüdüm içerisinde olması gerekmektedir. Bu eşgüdümün sağlayıcısı olan sosyal hizmet uzmanları, mesleki çalışmalarında sistem yaklaşımından da yararlanır.

Sosyal hizmetin temel yaklaşımlardan biri olan sistem yaklaşımına göre temel odakta aile, toplum ve diğer sosyal sistemlere ilişkin müdahalelerin birlikte ele alınması bulunmaktadır. Yani sistemler arası etkileşimin, aileler, toplumlar ve geniş sosyal çevrelerin birbirleri arasındaki etkileşimin anlaşılması önemlidir. Buna göre ailelerin, grupların kaynakları ve aralarındaki etkileşim değerlendirilerek etkileşimin daha iyi olması sağlanır. Bireysel yardımla sosyal müdahale arasında eşgüdüm sağlayarak, sosyal ve bireysel yönlerin birbirlerine etkilerini göz önünde bulundurarak kişilerin sosyal çevreleri içinde uyumlu şekilde yer alması kolaylaştırılır (Payne 2014, 184-185).

Çocukların, okullarında fiziksel ve psikolojik güvenliğinin sağlanması, güvenlikle ilgili sorunların çözümü için çalışmaların yapılması amacıyla Güvenli Okul Projesi hayata geçirilmiştir. Güvenli okul sayesinde, risk faktörleri tespit edilerek gerekli önlemlerin alınması sağlanacak ve korkudan uzak, huzur içerisinde eğitim faaliyetleri sürdürülebilecektir (Bahçeşehir Üniversitesi 2014).

Güvenli okul ortamında verilen eğitimde endişelere, özensizliklere, ayrımcılıklara ve şiddete yer yoktur. Öğrencilerin devamlı olarak desteklendiği, davranışlar konusunda açık iletişimin olduğu itinalı bir eğitim söz konusudur (Yavuzer 2009, 98).

Okullar çocuklar için olduğu kadar aileler için de önemli bir eğitim ortamıdır. Bu nedenle okullar, hem çocuğu hem de bir bütün olarak aileyi etkileyen boşanmanın ergen üzerindeki etkilerinin fark edilip üstesinden gelinmesinde temel kurumlardan biridir.

Aile içinde yaşanan sorunlar, ister istemez, okul yaşamına ve diğer ilişkilere de yansımaktadır.

Ergen boşanmaya ve boşanmadan sonraki sürece uyum sağlasa bile, yapılan araştırmalara göre, okul sorunları gibi bazı uyum sorunlarının tekrardan yaşanabileceği saptanmıştır (Steinberg 2013, 177).

Yapılan çalışmalara göre, sosyal destek sistemleriyle birlikte öğrencilerine karşı olumlu yaklaşım benimseyen okullar sayesinde boşanmaya uyum daha da kolaylaşmaktadır (Wolkind ve Rutter 1985 aktaran; Ekşi 1990, 38).

Dünya’da 1943 yılından beri okullarda sosyal hizmet mesleği icra edilmekte iken ülkemizde henüz uygulamaları bulunmamaktadır. Kepçeoğlu (1993, 223), okullarda sosyal hizmet uzmanlarının, psikolojik danışmanların ve psikologların görev aldığını, bu uzmanların ekip çalışması içerisinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca okullarda sosyal hizmet uzmanlarının okul ile çevre işbirliğinin kurulması, yaptığı görüşmelerle öğrenci, aile ve okulun birbirlerini daha iyi anlamalarının sağlanması gibi önemli görevleri bulunmaktadır. Bunu yanı sıra Duman (2000, 226), ergenlik döneminin, özellikleri gereği önemli bir gelişim dönemi olması ve ergenlerin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için okul sosyal hizmetinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bakırcıoğlu (2005, 214), çalışmasında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde görev alanların işbirliği ve iyi bir ekip çalışmasıyla görevlerini sürdürmesi gerektiğine değinmiştir. Aykara (2010, 79) da okullarda sosyal hizmet uzmanının olmadığını ve bu nedenle okullardaki sorunların çözülmesinde sorunların ortaya çıktığını vurgulamıştır. Okul sosyal hizmetinin uygulanması için yasal düzenlemelere uygun olarak çalışmaların yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.

1.9.2. Okul Sosyal Hizmet Uzmanının Roller ve Görevleri

Ailelerin sorunlarının profesyonel meslek elemanlarınca ele alınması ve müdahalesinin önemi iyice ortaya çıkmaktadır. Geçmişten beri sosyal hizmet, aile ile çalışmaların geliştirilmesine katkılar sunmuştur. Sosyal hizmet için aile önemli bir sistem olup verdiği değer sayesinde, mesleki bilgi, beceri ve uygulamalar ile aile sorunlarının

çözümünde sorumluluklarını yerine getirme olanağı bulmaktadır (Akyürek 1990, 109-110).

Sosyal hizmet uzmanları, toplumsal yaşamdaki karmaşık sorunların üstesinden gelinebilmesi için çeşitli çözümlerin geliştirilmesini sağlamaktadır. Aile dinamikleri ve aileyle çalışma konusunda mesleki bilgi ve becerilere sahip olan sosyal hizmet uzmanları, işlevsel olmayan ailelerin sorunlarını tespit edip müdahale etmektedir. Okullarda bireyle çalışmanın dışında grupta çalışmalar da yapan sosyal hizmet uzmanları, bu yöntem ile öğrencilerin problemlerini kendilerinin analiz edebilmelerini, okul ya da kendi kişisel sorunlarını çözmek için stratejiler geliştirebilmelerini sağlamaktadır. Grupla çalışma yöntemiyle ebeveynleri boşanan öğrencilerle çalışırken *kayıpla baş etme* programı uygulamaktadırlar (Zastrow 2015, 491-493). Özellikle okullarda ebeveynleri boşanmış ergenlerle çalışırken okul sosyal hizmet uzmanının, öğrencilerle güvene dayalı, onları yargılamayan ve empatik bir ilişki kurması, çocuğun anlaşıldığı hissini duymasını, kendisini ve sorunlarını rahatlıkla anlatabilmesini sağlamaktadır.

Okul sosyal hizmet uzmanları, okullarda disiplinler arası bir ekibin üyesi olup eğitimciler ile aileler ve öğrenciler arasındaki uyumun sağlanmasında etkili çalışırlar (Özbesler ve Duyan 2009, 21).

Okul sosyal hizmet uzmanları okul, ev ve toplum arasında bir bağlantıdır. Bu sistemler, öğrencilerin akademik başarısına etki etmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, bu sistemlerin eşgüdümünün sağlanması ve disiplinler arası çalışma yoluyla öğrencilerin, akademik başarısının gelişmesinde kolaylaştırıcıdır. Öğrencilerle, ailelerle ve okul yönetimiyle doğrudan temas kurarak krize müdahale, destek mekanizmaları, zihinsel sağlık gibi konuları da ele alır (National Association of Social Workers (NASW)).

Okullarda görev yapan sosyal hizmet uzmanları, yaş ve gelişim dönemleri birbirinden farklı olan öğrencilerin, okul ortamına uyumlarının ve sosyal kabullerinin sağlanıp korunması, davranış ve aile içi sorunları olan ve parçalanmış aileye sahip olan öğrenciler ile çeteleşme, madde bağımlılığı sorunları yaşayan öğrencilerin rehabilitasyonu için aile, okul, hastane ve adli kurumlarla eşgüdüm içerisinde çalışmaktadır (Özbesler ve Duyan 2009, 22). Buna ek olarak sosyal hizmet uzmanı,

eğitim-öğretim düzenlemelerinin, öğrencilerin gelişim dönemlerinin özelliklerine uygun olarak yapılması konusunda etkin rol alır.

Ülkemizde 2001 yılı 24376 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinde (2001) sosyal hizmet uzmanının görev ve sorumlulukları belirtilmiş olup 2017 yılı 30236 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğinde (2017) de sosyal hizmet uzmanlarının gerekli hallerde RAM’larda görevlendirilebileceğine yer verilmiştir.

MEB 24376 sayılı Yönetmeliğe (2001) göre sosyal hizmet uzmanının bazı rol ve sorumlulukları şunlardır:

1. Öğrenciler, aileler ve ilgililerle görüşmeler yapmak, gereken bilgileri toplamak
2. Sosyal çalışma tekniklerine göre sorunların çözülmesine ve öğrenciler veya bireylerle ilgili eğitim, uyum, çocukların anne ve babalarıyla olan ilişkileri gibi konularda değerlendirme yapmak
3. Merkeze gelenleri eğitsel ve sosyal hizmetlere yönlendirmek
4. Sosyal etkinlikleri organize etmek
5. Sosyo-ekonomik, kültürel vb. toplumsal özelliklerin hizmetlerde yararlanılmak üzere analizini yapmak ve sosyal hizmetle ilgili konularda katkı sağlamak
6. Disiplinler arası işbirliği içinde çalışmak

Sosyal hizmet uzmanının, mesleki temel rollerine bakılacak olursa bunlardan bazıları; danışmanlık, aile eğitimcisi ve savunuculuktur. Ailelerle doğrudan irtibat kuran meslek elemanı olarak aile ile çocuğun yararına uygun olacak şekilde eğitsel programlarda değişiklik yapılması konusunda çalışmaktadır. Danışmanlık rolünün gereği olarak, çocukların yaşadıkları güçlüklerin belirlenmesi ve destek amacıyla mesleki teknik ve yöntemleriyle müdahalede bulunmaktadır. Savunucu olarak ise aileye veya çocuğa, eğitsel ya da sosyal sistemlerdeki aksaklıkların üstesinden gelmeleri için destek olmaktadır. Ebeveynlerin, haklarının farkında olmaları konusunda savunuculuk rolünü yerine getirmektedir. Ebeveynlerin kolaylıkla ulaşım sorularını sorabilecekleri ve tarafınca öğrencilerin gelişimlerinin takip edildiği sosyal hizmet uzmanları, ihtiyaçları doğrultusunda ebeveynleri destek alabilecekleri hizmetlere yönlendirmektedir (Zastrow 2015, 494-495).

Bunların dışında sosyal hizmet uzmanı, okul alanında özel olarak “*davranış uzmanı, zihinsel sağlık danışmanı, alkol/madde bağımlılığı uzmanı, bireysel eğitim planı ekip üyesi, şiddet önleme uzmanı, sistem değişiklik uzmanı ve program araştırma uzmanı*” dır (Zastrow 2015, 494).

“*Davranış uzmanı*” olarak sosyal hizmet uzmanı, davranış değişikliği için müdahalede bulunur. Okula uyum sağlayamamış olan öğrencilerle çalışır. Sosyal hizmet uzmanının buradaki temel rolü *davranışsal “değişiklik becerileri”* dir (Zastrow 2015, 495).

“*Zihinsel sağlık danışmanı*” olarak hem öğretmenlerin hem öğrencilerin motivasyonlarının artması için yönlendirme yapar. Bunun yanı sıra, davranış bozukluğu olan öğrencileri de uygun kaynaklara yönlendirir. Sosyal ilişkiler bağlamında öğretim tekniklerinin gelişmesi için de yönlendirebilir. Burada “*önleyici rol*” içerisinde (Zastrow 2015, 496-497).

“*Alkol/madde bağımlılığı uzmanı*” olarak ailelerle irtibat halindedir. Bağımlılığın tedavisi için kişileri sağlık kuruluşlarına yönlendirir. Toplumsal kaynaklar hakkındaki bilgilere hâkim bir meslek çalışanı olarak bağımlılığı önleyici materyallerin geliştirilmesi konusunda rol alır (Zastrow 2015, 497-498).

“*Bireysel eğitim planı ekip üyesi*” olarak gerekli durumlarda disiplinler arası işbirliğinde bulunur. Öğrenci ve ailelerle ilk görüşmeyi yaparak bilgi ve becerileriyle katkıda bulunacağı ekibin bir üyesi olarak sorunların çözülmesi için çalışır (Zastrow 2015, 498-499).

“*Şiddet önleme uzmanı*” olarak arabuluculuk rolü bulunmaktadır. Bunun için “*akran arabuluculuğu tekniği*” ni kullanır. Sorun çözme becerilerinin ve uzlaşmanın gelişmesi için eğitim geliştirir (Zastrow 2015, 499-500).

“*Sistem değişiklik uzmanı*” olarak sistemler arasındaki etkileşim, odak noktalardan biri olup sorun çözme becerisinin gelişmesi amacıyla sistemler arasında bağlantı kurarak gerekli desteği sunar. Sistem kuramından hareketle, sistemi bozan stresörleri tespit edip sistemin yeniden dengeye ulaşmasını sağlar. Uyum becerileri, değişen aile yapısı, okul ile sosyal hizmet arasındaki ilişki gibi konularda “*sistem değişimi rolü*” bulunmaktadır (Zastrow 2015, 500-501).

“Program araştırma uzmanı” olarak ise sosyal hizmet mesleği için önemli bir yeri olan *“kanıt dayalı uygulama”* ya dayanarak gençlerin sağlıklı gelişiminin sağlanması için gerekli olan programları araştırır. Etkili olan programların uygulanabilmesi için okul yönetimini yönlendirir (Zastrow 2015, 503).

Mesleki rollerinin yanı sıra okul sosyal hizmet uzmanlarının, öğrencilerin yaşayabileceği gelişimsel ve sosyal sorunlar hakkında yeterli bilgi ve beceriye sahip olması önemlidir. Boşanma, önemli bir sosyal sorun olup okul sosyal hizmet uzmanlarının hem birey ve aile ile hem de toplumsal boyutta çalışmasını gerektirir. Bu nedenle bu konudaki değişikliklere açık olmalıdır. Ayrıca boşanmanın sonuçları, çocuklar üzerindeki etkileri, ailelerin boşanmadan etkilenme biçimleri gibi konularda bireylerde ve toplumda farkındalık geliştirmeleri gerekmektedir. Farkındalık oluşturabilmeleri için bilgilerinin ve becerilerinin gelişimine önem vermelidirler.

Sorunları çözmek için sorun yaşayanın var olan durumu değerlendirilmeli ve var olan durum ile ulaşılmak istenen noktayı karşılaştırarak aralarındaki farkların kapanması için yeni yollar üretilmelidir (Sternberg 1994, 226). Boşanmadan kaynaklı sorunlar yaşayan çocuklarla okullarda birebir temas halinde bulunan okul sosyal hizmet uzmanı hem çocuğun boşanma durumuna ilişkin uyumunu hem de boşanmadan kaynaklı olarak okulda yaşadığı sorunları ele almaktadır. Çocuk ve ailesiyle birebir görüşmeler yaparak çocuğun süreci kolaylıkla atlatabilmesi ve zarar görmemesi için uğraşmaktadır.

Ebeveynleri boşanmış olan çocuklar, sorunlarını okulda yansıtabildikleri için çocukların sorun yaşadıkları öğretmenleri tarafından fark edilebilmektedir. Böyle durumlarda okullarda çocuğun danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmesi gerekmektedir (Erkan 1986, 166).

Ayrıca boşanmanın gerçekleştiği ailelerde, çocuklarının okulla ilgili birtakım sorunları olabilmektedir. Ebeveynleri boşanmış çocuklar akademik başarı, sosyal ilişkiler, okula uyum gibi konularda sorunlarla karşılaşabilmektedirler (Özgüven 2001, 317).

Boşanmanın çocukların benlik saygısı üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Hangi alanda olursa olsun düşük benlik saygısına sahip bireylerle karşılaşan sosyal hizmet uzmanının,

izlemesi gereken adımlar vardır. Okul sosyal hizmet uzmanları da düşük benlik saygısına sahip öğrenciler ile karşılaşabilmektedir.

Bunun için Sheafor ve Horejsi (2015, 402-404)'nin belirttiği adımlara göz atılacak olursa;

1. Sosyal hizmet uzmanı ilk olarak müracaatçısının benlik saygısının gelişimi için başkalarının düşüncelerine, kabul edilmiş yargılara sahip olmak durumunda olmayıp benlik saygısının, kişinin kendisini algılayış biçimine göre şekillendiği üzerinde durmalıdır.
2. Müracaatçısına benlik saygısının zamanla gelişen bir kazanım olduğunu açıklayıp onu, yeni deneyimler yoluyla kendi benliğini gözden geçirmesi ve olumsuz düşüncelerinin aksini gösterip yeni deneyimlerinin, benlik saygısının yükselmesinde bir fırsat olabileceği konusunda yönlendirmelidir.
3. Benlik saygısı düşük kişilerin, benlik saygısı düzeylerini negatif yönde etkileyen ve değerlilik hislerini zayıflatan durumun, kendilerini, iyi olduğunu düşündükleri ile kıyaslamaları olduğunu ve bu düşüncenin, onun benlik saygısını olumsuz etkilediğinin farkında olması ve kendisini olduğu gibi kabul etmesi konularında açıklayıcı olmalıdır.
4. Müracaatçısına yaygın olarak, değerli olduğu kabul edilmiş olan özelliklere sahip kişilerin de mutsuz olup kendilerini değerli hissetmeyebileceğini ve benlik saygılarının düşük olabileceğini; kişinin değerinin, herkesçe kabul gören özelliklere bağlı olmadığını kavraması ve bu özellikleri sorgulaması konusunda yol gösterici olmalıdır.
5. Müracaatçısına, başarılı olmasını sağlayacak, bilgi ve deneyimlerine uygun hedefler oluşturmasında destek olup onu başarılı olmanın, benlik saygısı üzerindeki olumlu etkisini deneyimlemesi için cesaretlendirmelidir.
6. Müracaatçısına, yaşamda amaçlarının ve hayallerinin olması için destek olup benlik saygısı düzeyinin kişinin kendi yargıları ve değerleri ile yükselebileceğini açıklamalıdır.
7. Eğer müracaatçısının benlik saygısının düşüklüğü sarsıcı bir sebepten kaynaklanıyorsa, öncelikle müracaatçısına bununla ilgili zaman tanıması gerekmektedir.

Okullarda sosyal hizmet uzmanlarının görevlerinden biri de, koruyucu-önleyici hizmet sunumu ile madde bağımlılığı vb. konularda öğrencileri, velileri, toplumu bilinçlendirmek, korumak ve gerekli hallerde sağlık kuruluşları ile kurulan bağlantı ile tedaviye yönlendirmektir (Duman 2000, 35). Sosyal hizmet uzmanı, okullarda sistemler arasında kurduğu eşgüdüm ile yapıların işleyişinin verimli şekilde sürmesini sağlar. Bunun yanı sıra öğrencilerin bireysel ya da akranları, okul ve ailesi ile yaşayacağı potansiyel sorunların önlenmesini, sorunlar çözülemeyecek noktaya gelmeden yapılan hızlı müdahale ile öğrencilerin korunmasını sağlar.

Sosyal hizmet uzmanı, toplumla çalışma yöntemi ile toplumsal bilinç ve farkındalığın artması, toplumsal güçten yararlanarak kişilerin sorun çözme becerilerinin arttırılmasının sağlanması amacını gerçekleştirir. Bireylerin yüksek yararı, sorun çözme becerilerinin gelişmesi, sosyal yaşama etkin katılımlarının sağlanması ile ihtiyaçların karşılanması ve toplumun yararı için mesleki çalışmalarını sürdüren okul sosyal hizmet uzmanı, bireylerin ve toplumun gereksinimlerine uygun şekilde sosyal, fiziksel, ekonomik birtakım kaynakları harekete geçirir, Okullar arası diyalogu yürütür, sosyal ve sportif faaliyetler düzenler, sosyal projeler gerçekleştirir (Duman 2000, 34).

Sosyal hizmet uzmanı, öğrencilerin sorunlarının ve gereksinimlerinin çözümü, aile yapıları ve şartları, kişilerin yararlarına olacak şekilde kaynakların harekete geçirilmesi konularında aktif rol almakla birlikte okul başarılarının sürdürülebilir olması konusunda da görev alır (Duman 2000, 35).

Sonuç olarak, sosyal hizmet uzmanı, okulun çocukların psiko-sosyal gelişimine yönelik hizmetlerinin güçlendirilmesi, okul yönetimi, öğretmenler ve ailelerle işbirliği içerisinde, güven ilişkisine dayalı olarak bilgi ve becerilerini kullanmaktadır. Bilgi, beceri ve değer olmak üzere üç sacayağı bulunan sosyal hizmet için hangi alanda olursa olsun insan hakları, sosyal adalet ve etik oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Müracaatçıların yararı için sosyal hizmet uzmanı bu temel kavramların ihlal edilmemesinin sağlayıcısıdır.

1.10. AİLE DANIŞMANLIĞI

Günümüzde giderek artan boşanma oranları, velayete ilişkin sorunlar, sosyal hizmetin yeni rol ve sorumluklara sahip olması gerekliliğini doğurmakta olup sosyal hizmet müdahalelerinde savunuculuk gibi mesleki rollerin önemi ön plana çıkmaktadır. Sosyal hizmet müdahalelerinden biri olan aile danışmanlığı, sosyal hizmet uzmanlarının aileye bireysel ve grup çalışmaları ile sundukları danışmanlık ve destek hizmetidir (Mavili Aktaş 2013, 182).

Aile yaşam döngüsündeki bütünleşme ve farklılaşmanın birlikte nasıl gerçekleşeceği aileyle ilgili önemli bir gelişmedir. Çoğu aile için birliktelik ve bütünlük daha kolay iken farklılık ve özerklik daha zor olabilmektedir. Bu dengenin sağlanabilmesinde gereken değişim ve gelişim için aile danışmanlığı verilmektedir (Mavili Aktaş 2013, 184). Ailenin yeniden yapılandırılması, aile danışmanlığı hizmetinin temel amacıdır. Boşanma ve sonrasındaki süreç de temel konularındandır. Aile danışmanları, ailede yaşanan sorunların ortaya konması, bu sorunlara çözüm üretilmesi ve geleceğe yönelik amaçların belirlenmesi için ailelere yardım ederler (Karataş ve Nadir 2016, 122). Aile danışmanlığı, pek çok sorun alanında etkili olmakla birlikte boşanma sorunu karşısında sıklıkla başvurulmuş bir hizmet türüdür. Araştırmaların da ortaya koymuş olduğu üzere aile danışmanlığı, boşanma ve sonrasındaki sürecin iyi bir şekilde yürütülmesinde oldukça önemlidir (Karataş ve Nadir 2016, 137).

Boşanmayı düşünen kişiler için öncelikli olan sosyal hizmet, aile danışmanlığıdır. Aile danışmanlığı hizmetinde genel olarak uzmanlar, problem çözme yaklaşımını kullanmaktadır. Bunun için öncelikle problemin tanımlanması, ardından soruna yönelik alternatif çözümlerin üretilmesi, çözümlerin artı ve eksi yönlerinin incelenmesi, çözümlerin uygulanması için müracaatçının alternatif bir ya da birden çok çözümü seçmesi, çözümlerin değerlendirilmesi aşamaları gerçekleştirilmektedir (Zastrow 2008, 189).

Ayrıca sosyal hizmet uzmanları, aile danışmanlığı müdahalelerinde sistem kuramı gibi mesleki bilgilerinden ve diğer bilimlerin görüşlerinden yararlanarak ailenin yaşadığı sorunlara geniş bakış açısı ile yaklaşıp çözüm geliştirmektedir (Kılıç 2014, 8-9).

Aile danışmanlığı için lisans eğitimi sonrası 1,5 ve 4 yıl süreli spesifik eğitimler gerekmekte olup aile danışmanlığına ilişkin becerilerin tüm yaşam boyu geliştirilmesi önemli bir husustur. Aile danışmanlığı, sosyal hizmet uzmanlarının yanı sıra psikolog ve psikolojik danışmanlar tarafından verilmektedir. Aile danışmanları, ekip çalışması içerisinde aileyi tüm bileşenleri ile değerlendirmektedir (Mavili Aktaş 2013, 182-183). Ancak ülkemizde aile danışmanlığı hizmetlerini yürütecek kişilerin özellikleri hala net değildir ve çalışma alanları sınırlıdır. Aile danışmanı, kadro unvanı olarak kamuda yer almamaktadır. Bu unvan ile çalışan kişiler, kendi mesleki unvanları ile görev alabilmektedir ya da aile danışmanlığına yönelik hizmetler sunmaktadır (Karataş ve Nadir 2016, 126-127).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından Aile Mahkemesinin uygun gördüğü ve danışmanlık hizmetinden yararlanmaya istekli olan ailelere, aile danışmanlığı hizmeti sunulmaktadır.

Boşanma sürecinin öncesinde ve sonrasında yaşanabilecek sorunlara yönelik danışmanlık hizmetleri çalışmalarının yaygınlaştırılması önemlidir. ASPB uzmanları tarafından boşanma kararı veren ailelere ilişkilerinin yapılandırılmasına, boşanma nedeniyle ortaya çıkan sorunların ve ailenin halihazırdaki yaşamı değerlendirilerek boşanma kararının gözden geçirilmesine yönelik danışmanlık sağlanmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014) aile danışmanlığı hizmetini boşanma öncesi, süreci ve sonrası olarak ele almaktadır. Bu kapsamda boşanma kararının alındığı aileye sunulan hizmetler;

- Sağlıklı iletişim becerilerinin geliştirilmesi
- Çatışma yönetimi becerilerinin geliştirilmesi
- Öfke kontrolü becerilerinin geliştirilmesi
- Çocuklarla ilgili yaşanan sorunlara danışmanlık sağlanması
- Ruhsal sağlık sorunları yaşayan kişilerin sağlık kuruluşuna yönlendirilmesi
- Boşanmanın sonrasında çocukla ilişkilerin yapılandırılmasıdır.

1.11. AİLE ARABULUCULUĞU

Arabuluculuk, kişiler arasında yaşanan uyuşmazlıkların çözümünde yararlanılan bir uygulamadır. Bu uygulama, 6325 sayılı kanuna dayanılarak sunulmaktadır. Arabuluculuk, tarafların birbirini anlaması ve uyuşmazlığa çözüm üretmeleri için taraflar arasında iletişimin kurulduğu alternatif bir çözüm yöntemi olarak tarafsız bir kişi olan arabulucu tarafından yürütülmektedir. Arabulucuların, arabuluculuk hizmetlerini gerçekleştirebilmesi için, arabuluculuk sınavlarında başarılı olanlar, Adalet Bakanlığı Arabuluculuk Daire Başkanlığı siciline kaydedilmektedir. Ülkemizde 2013 yılından beri uygulanmakta olan arabuluculuk hizmetleri, dünyada da 160'tan fazla ülkede uygulanmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi 2016, 252-253).

6325 sayılı kanuna göre Hukuk Mahkemeleri'nde görev yapan arabulucular, uzmanlık eğitimi almış, hukuk fakültesi mezunu ve bağımsız olup görüşme için tarafları bir araya getirir. Arabulucuların uyuşmazlığa dair karar verme yetkileri olmayıp çözüm önerileri sunamazlar. Taraflara çözüm için yardımcı olup çözüm ortamı hazırlarlar (Türkiye Büyük Millet Meclisi 2016, 253-255).

Hukuk Mahkemelerindeki arabuluculuk uygulamaları, Aile Mahkemelerinde boşanma süreci ve sonrasında sağlıklı bir şekilde geçirilmesi, çatışmaların çözülmesi, boşanmaya uyumun kolaylaşması ve ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde oldukça önemlidir. Boşanmanın taraflar ve çocukları üzerinde etkileri olduğu için boşanmanın çekişmesiz ve dostane sonlandırılmasında aile arabuluculuğundan yararlanmak gerekmektedir.

Aile arabuluculuğu, boşanma sürecindeki çiftlerin aralarındaki uyuşmazlıkları, arabulucu yardımıyla çözebilmelerini sağlayan bir yöntemdir. Aile arabuluculuğu, boşanma sürecinde olan veya boşanmış çiftlerin gönüllü katılımıyla gerçekleşmektedir. Kişiler, boşanma nedeniyle ortaya çıkan olumsuzlukların üstesinden gelmeye çalışırken gelecekteki yaşamlarına ilişkin planlar da yapmaktadır. Kişilerin bu süreçte destek almadan, yaşadıkları olumsuz duyguları nedeniyle nesnel kararlar almaları ve anlaşma sağlamaları oldukça zordur. Ayrıca mahkemelerde kişilerin kendilerini doğrudan iletişikle ifade etme olanakları da zayıftır. Bu nedenle boşanma sürecinde ortak

yararların gözetildiği bir anlaşmaya varılabilmesi için aile arabuluculuğu ortaya çıkmıştır (İl 2009, 23-25).

Aile arabuluculuğu sürecinin kapsamı çiftlerin birbirleri ve çocukları arasındaki ilişkilerin yapılandırılmasını içermektedir. Bu açıdan çiftlerin arasındaki ilişkiler ve ebeveynlik sorumluluğundan kaynaklanan uzlaşma konuları;

- Bakım konularına ilişkin düzenlemeler
- Ekonomik konulara ilişkin düzenlemeler
- Çiftler arasındaki etkileşimin yapılandırılması
- Velayet kararının verilmesi
- Çocukların ebeveyni ile etkileşiminin düzenlenmesi
- Çocukların eğitim konularına ilişkin düzenlemeler vb.dir (Mantle ve Critchley 2004, 1165-1167 aktaran; İl 2009, 27-28).

Ne yazık ki boşanma sürecindeki ilişkiler, boşanmadan önceki ilişkilerden daha olumsuz olabilmektedir. Çiftler, birbirlerine karşı düşmanca tutumlar sergileyerek davayı kazanmak için birbirlerini kötüleyebilmektedir. Bu durum taraflar arasındaki çatışma ve husumetin büyümesine neden olmakta ve boşanmadan sonra ilişkilerin iyi şekilde sürmesini engellemektedir. Hiç kuşkusuz bu süreçteki olumsuzluklardan en fazla etkilenenler çocuklardır. Aile arabuluculuğu hizmetleri ile sorunların üstesinden gelinip ilişkilerin başarılı şekilde sürdürüldüğü ailelerde, boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri en aza inecektir (Türkiye Büyük Millet Meclisi 2016, 380).

Sonuç olarak aile arabuluculuğu, evliliğin sonlandırılmaması olmayıp aile üyeleri arasındaki ilişkilerin devamlılığı, çocukların yararının korunması, evliliğin sağlıklı şekilde sonlandırılmasıdır. Sosyal devlet ilkesinin gereği olarak ailenin korunması, temel bir sosyal haktır. Yaşanan anlaşmazlıkların çözümü, anlaşmazlıkların çiftler ve çocuklar üzerindeki etkileri nedeniyle gereklidir (Türkiye Büyük Millet Meclisi 2016, 256).

1.12. ARAŞTIRMANIN SORUNU

Aileler, boşanma ve benzeri farklı sebeplerle parçalanabilmektedir. Parçalanmış ailenin tüm üyeleri, bu durumdan olumlu ya da olumsuz etkilenebilmektedir.

Boşanma, eşlerin hukuki olarak aile bağlarının sona erdirilmesi ve yeniden evlenebilecek duruma gelmeleridir. Bir başka açıdan bakılacak olursa boşanma, sosyal ve ruhsal olarak ciddi sorunların ortaya çıkmasına yol açabilen sosyal bir durumdur (Yıldırım 2004, 59-60).

Boşanma kararı, kolayca ve aniden verilmemektedir. Boşanma, oldukça karmaşık bir yapıya sahip olup, bu süreci etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Boşanmanın hukuki yönlerinin yanı sıra ekonomik ve psiko-sosyal yönleri de bulunmaktadır (Uzun 2013, 5).

Boşanma, tüm toplumlarda karşılaşılan bir olgudur. Boşanma ile aile birliği istenmeyen şekilde sonlanmaktadır. Boşanmanın sebeplerinin anlaşılmasında, farklı sosyal bilim alanları etkili olmaktadır. Yaşanması olası psiko-sosyal sorunların önüne geçilmesi ya da bu sorunlarla daha kolay baş edilebilmesi için bu sebeplerin daha iyi anlaşılması ve çözümlerin üretilmesi gerekmektedir (Battal 2008, 21). Boşanmanın ortaya çıkardığı sorunlar, özellikle çocuklar üzerinde etkili olmakta ve onların boşanma sürecine ve sonrasına uyumları biraz daha sancılı olabilmektedir.

Boşanma, çocuğun gelişiminde ciddi etkilere sahiptir. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri çoğunlukla olumsuzdur. Yapılan çalışmalar, çocukların boşanmayı kabul edemediklerini göstermektedir. Çocuklar, ebeveynlerinin boşanması yerine evliliğin kötü de olsa devam etmesini isteyebilmektedirler. Ayrıca boşanma sürecinin sancılı karmaşası nedeniyle ebeveynler, çocukları ile yeterince ilgilenmek yerine, aralarındaki sorunlara odaklanmaktadırlar (Uzun 2013, 6).

Boşanma nedeniyle çocuklarda meydana gelen değişiklikler, aslında anne babasındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Boşanmanın hemen sonrasında çocuklarda duygusal, davranışsal sorunlar artarken, bir süre sonra yaşanan sorunların azalmaya başladığı izlenmiştir. Boşanma sonrası aile yaşamında meydana gelen değişimler, aile dinamiklerine göre farklılık göstermektedir (Ekşi 1990, 38). Boşanma sürecinde,

çocuğun en önemli rol modeli olan ebeveynler arasında çatışmaların yaşanması, anne babanın birbirlerine karşı düşmanca tavırlar sergilemesi ve çocukların ebeveynlerinden biri ya da bazen her ikisinden de ayrı yaşaması gibi durumlar, ister istemez çocukları olumsuz etkilemektedir.

Boşanmanın benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri belirleyen, boşanma sürecinin nasıl geçirildiğidir. Boşanma süreci ne kadar olumsuz yaşantıyı barındırırsa, çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerinde o kadar olumsuz etkileri bulunmaktadır.

Boşanma, çocuğun sorundan kaçma, kendini suçlu görme, kaçınma gibi istenmeyen davranışlar geliştirmesine yol açabilmektedir (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı 2013, 209). Örneğin, çocuğun boşanmanın yol açtığı olumsuzluklarla baş etme mekanizması, etkin işlemeyebilmektedir. Söz gelimi ergenin yaşamakta olduğu gelişim zorluklarına boşanma nedeniyle yaşanan zorluklar da eklenince, çocuğun sosyal sorun çözme becerileri olumsuz etkilenmektedir.

Ayrıca, bazı boşanma durumlarında çocuklar kendilerini suçlayabilmekte ve diğer ebeveyni tarafından terk edildiğini düşünebilmektedir. Bu durum, çocukların özgüveninin zedelenmesine ve kendini değersiz hissetmesine yol açmaktadır. Kendini suçlayan, terk edilmiş ve değersiz hisseden çocukların benlik saygısı düşmektedir.

Boşanmanın etkileri üzerine çeşitli araştırmalar yıllardır yapılmaktadır. Bazı araştırmalar, kısa vadedeki etkileri üzerinde dururken son zamanlarda bazı araştırmalar, uzun vadedeki etkileri üzerinde durmaktadır (Vonbergen 2012, 4). Zorlu olsun ya da olmasın boşanma ile değişen koşullara uyum sağlamak zaman almaktadır. Bu nedenle boşanmanın ilk zamanlardaki etkileri ile uzun vadedeki etkileri birbirinden farklıdır. Sosyal sorun çözme ve benlik saygısı bağlamında da boşanmanın uzun vadedeki etkileri farklılaşmaktadır. Sağlıksız bir boşanma süreci, zamanla çocuğun benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerilerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bunun aksine boşanmaya uyum kolay sağlandığında, boşanmanın çocukların benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerileri üzerinde olumsuz bir etki meydana gelmeyecektir.

Bu araştırmanın sorunu, boşanmanın, çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisidir.

1.13. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisinin karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konmasıdır. Bu genel amaca bağlı alt amaçlar ise şunlardır:

1. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan çocukların sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, okul, sınıf düzeyi, sınıf başarı ortalaması) ile benlik saygısı arasında ilişki var mıdır?
2. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan çocukların aile özellikleri (kardeş sahibi olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, boşanmış aile çocuklarının hangi ebeveynin yanında yaşadığı, boşanmış aile çocuklarının birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı) ile benlik saygısı arasında ilişki var mıdır?
3. Boşanmanın çocukların benlik saygısı üzerindeki etkisi nedir?
4. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan çocukların sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, okul, sınıf düzeyi, sınıf başarı ortalaması) ile sosyal sorun çözme becerisi arasında ilişki var mıdır?
5. Ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan çocukların aile özellikleri (kardeş sahibi olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, boşanmış aile çocuklarının hangi ebeveynin yanında yaşadığı, boşanmış aile çocuklarının birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı) ile sosyal sorun çözme becerisi arasında ilişki var mıdır?
6. Boşanmanın çocukların sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisi nedir?
7. Boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri arasında ilişki var mıdır?

1.14. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Boşanma sadece boşanan çifti değil onların çocuklarını da doğrudan etkileyen bir olgudur. Boşanma sürecinde ve sonrasında yaşanan sorunlar, çocuğun yararı için gerekli olan ilgi ve sosyal desteğin yoksunluğu, çocuklar üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Çocukların boşanmaya uyumları ve etkilenme düzeyleri birbiriyle aynı değildir. Bu araştırmada, boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sorunun incelenmesi ve çözümü noktasında bu araştırma ile sosyal hizmete katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yurt içinde ve yurt dışında ebeveyni boşanmış ailelerin çocukları ve boşanmamış ailelerin çocuklarına ilişkin pek çok araştırma yapılmış olup farklı değişkenlerle konu irdelenmiştir. Çocuğun ilerleyen yaşantısında karşı karşıya kalabileceği sosyal sorunlar ve çocuğun benlik saygısını ve aile yaşantısını etkileme noktasında sosyal hizmet için boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri önem taşımaktadır.

Sosyal hizmette tüm çocukların ailesiyle birlikte iyi ilişkiler içerisinde bir yaşam sürdürmesi istenendir. Ancak bunu sürdürmenin mümkün olmadığı durumlar vardır. Sebebi her ne olursa olsun parçalanmış aileye sahip çocukların, mesleğin ilerideki müracaatçıları olmaları söz konusudur (Koçyıldırım 2010, 79). Çocuğun yüksek yararını mesleki ilke edinmiş sosyal hizmet uzmanı, hangi alanda olursa olsun çocuğun yararını tehlikeye düşüren sorunlarla müdahale etmektedir. Boşanmanın çocuğun yaşantısında bir sorun haline gelmesinin ve onu olumsuz yönden etkilemesinin engellenmesi oldukça önemlidir.

Boşanma oldukça karmaşık süreçlerin barındığı bir olgu olup çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik şimdiye kadar işe vuruk çözümler getirilememiştir. Oysaki toplumsal ve bireysel temelde çok hassas bir yerde bulunan ailenin boşanma ile parçalandıktan sonraki yapısı, çocukların yeni yaşamlarına uyum becerileri, sorunla başa çıkma becerileri ve benlik saygıları da ele alınarak bireylerin ve çocukların vatandaşlık hakları çerçevesinde yararlanabilecekleri aile destek merkezlerinin, çocuk ve ergen sosyal hizmetinin, tek ebeveynli ailelerin sosyal destek alabilecekleri dernekler vb.nin eksikliği hissedilmektedir. Ayrıca sosyal politikalar açısından bakıldığında son dönemlerde ASPB Avrupa, Amerika, Asya kıtalarından pek çok ülkenin uyguladığı aile

politikalarını ele alarak aile eğitim merkezlerinin önemini vurgulamaktadır. Ancak proje sadece tam aileye yönelik hizmetleri içermektedir ve diğer ailelerin ve çocukların yaşantılarına ilişkin somut adımlar atılmamaktadır.

Ayrıca alanyazın taramasında boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisinin birlikte ele alındığı bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Boşanmanın çocukların benlik saygısı üzerindeki etkileri pek çok araştırmada ele alınmış olsa da boşanmanın çocukların sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bunlara ek olarak sosyal hizmet uzmanlarının boşanmış aile çocukları ve ebeveynleri ile yapacağı çalışmaların önemine dikkat çekilerek okul sosyal hizmeti alanında sosyal hizmet müdahalesinin önemini vurgulamak gerekmektedir. Bu çalışma ile boşanmanın çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi, sistem yaklaşımıyla ele alınacak olup çalışmanın alanyazına ve alanda çalışanlara sunacağı katkıların önemli olduğu düşünülmektedir.

1.15. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın, Milli Eğitim Bakanlığı'ndan elde edilen bilgiler sonucunda, Denizli ilindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrenciler ile yapılması düşünülmüştür. Ancak zamanın kısıtlılığı ve maddi yetersizlikler nedeniyle çalışma evreni, Denizli ilinin genelini yansıtabilecek merkez ilçelerindeki (Pamukkale ve Merkezefendi ilçeleri) ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Verilerin toplanması sırasında, bazı okullarda işbirlikçi tutumun olmaması, çalışmaya katılmak istemeyen öğrencilerin olması ve Milli Eğitim Bakanlığından alınan iznin süresinin dolması nedeniyle 559 öğrenciye ulaşılabilmektedir.

Ayrıca ortaöğretim öğrencilerinin üniversite sınavlarına çoğunlukla son sınıfta hazırlanmaları nedeniyle devamsızlık haklarını kullanmaları ve bu öğrencilerin derslerinin oldukça yoğun olması nedeniyle araştırmamıza 12. sınıf öğrencilerinin katılımları daha az sayıda olmuştur.

1.16. TANIMLAR

Çocuk/Ergen: Denizli ilinin Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan 15-18 yaş arası ergenlik dönemindeki kişilerdir.

Boşanmış Aile Çocukları (Ebeveynleri Boşanmış Çocuklar): Ebeveynlerinin evlilikleri hukuki olarak sonlanmış olan çocuklardır.

Boşanmamış Aile Çocukları (Ebeveynleri Boşanmamış Çocuklar): Ebeveynlerinin evlilikleri devam devam ve her iki ebeveyniyle birlikte yaşayan çocuklardır.

Benlik Saygısı: Kişinin kendine ilişkin düşüncelerinden memnuniyet düzeyidir.

Sosyal Sorun Çözme Becerileri: Sosyal yaşamda karşılaşılan sorunlarla başa çıkma düzeyi, sosyal sorunlara etkin çözümler üretmedir.

BÖLÜM II

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma evreni, veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin işlenmesi ve çözümlenmesi, süre ve maliyet konularına yer verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, genelleme yapma ve sayısal veriler elde etmeyi sağlaması açısından nicel araştırma modeli kullanılmıştır. Ayrıca var olan sorunu ortaya koymak amacıyla genel tarama modeli kullanılmıştır.

Genel tarama modeli, evrenle ilgili olarak genel bir yargıya varabilmek için evrenin tamamı ya da evrenden alınan bir grup üzerindeki düzenlemelerdir (Karasar 2002, 79).

2.2. ÇALIŞMA EVRENİ

Bu araştırmanın çalışma evreni, Denizli ilinin Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerindeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerdir.

Araştırmada, 15-18 yaş grubundaki ebeveynleri boşanmış olan 140 ve ebeveynleri boşanmamış olan 419 olmak üzere toplamda 559 öğrencinin katılımıyla kişisel bilgi formu ve Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ile D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri uygulanmıştır.

Gerekli izinler alındıktan sonra envanterler ve bilgi formu, Denizli İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Katılımcılara gönüllülük esasına dayanılarak okullarındaki rehberlik servisi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Envanterler ve bilgi formu aracılığıyla katılımcıların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri ile boşanmanın katılımcıların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme

becerilerine etkisi hakkında verilere ulaşılmıştır. Elde edilen verilerle karşılaştırmalı sonuçlara ulaşılmış ve verilerin alanyazın kapsamında yorumlaması yapılmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu nicel araştırmada, veri toplama aracı olarak, pek çok araştırmada yararlanılmış olan geçerlik ve güvenirliği test edilmiş envanterlerden Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ile D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda; Coopersmith (1967) tarafından geliştirilmiş olan Benlik Saygısı Envanteri (Coopersmith Self Esteem Inventory -CSEI-), D’Zurilla ve Nezu (1990) tarafından geliştirilmiş olan Sosyal Sorun Çözme Envanteri (Social Problem Solving Inventory -SPSI-) ve araştırmacı tarafından hazırlanmış olan Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır.

Verilerin toplanması sürecinde öğrenciler arasında ayırım yaşanmaması için envanterlerin tüm sınıfa uygulanması düşünülmüştür. Elde edilen verilerin hangilerinin ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilere ait olduğunun ve araştırma kapsamında tanıtıcı bilgilere ulaşabilmek için araştırmacı tarafından Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu CSEI ve SPSI puanlarıyla ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri karşılaştırılmıştır. Ayrıca kişisel bilgi formu ile tanıtıcı veriler elde edilmiş olup katılımcılar hakkındaki tanıtıcı bilgilerle benlik saygısı ve sosyal sorun çözme toplam puanları karşılaştırılmıştır.

2.3.1. Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri

Ebeveynleri boşanmış olan ve ebeveynleri boşanmamış olan katılımcıların benlik saygısı düzeylerinin tespit edilebilmesi amacıyla Stanley Coopersmith tarafından 1967 yılında geliştirilmiş olan Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır.

15 gün boyunca 30 kanser hastasına uygulanan bu envanterin Türkiye’deki güvenirlik çalışması Turan tarafından yapılmıştır. Envanterin Türkiye’deki geçerlilik ve güvenirliği Tufan tarafından da ele alınmıştır. Tufan, Coopersmith Benlik Saygısı

Envanterini Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu öğrencilerinden 56 kişiye 15 gün arayla iki defa uygulamıştır. Elde edilen tüm değerlerin istatistiksel olarak önemli olduğu ortaya çıkmıştır (Turan ve Tufan 1987 aktaran; Tufan ve Yıldız 1993, 38).

Geçerlik ve güvenirlik çalışması Tufan ve Turan (1987) tarafından yapılmış olan Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeğinin güvenirlik katsayısı 0.76'dır. Bu ölçek bireyin kendisi hakkında nasıl bir tutuma sahip olduğunun belirlenebilmesi için kullanılmaktadır. Envanter benlik saygısını, bireyin kendisiyle ilgili, gelip geçici olmayan değerlendirmeleri olarak ele almaktadır. Kişinin kendisi hakkındaki değerlendirmeleri, kendisinin hoşnut olduğu ve hoşnut olmadığı özellikleridir (Gelbal, et al. 2010, 11).

Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri 25 maddedir. Her bir maddenin cevabı 'evet' veya 'hayır' dır. Eğer kişinin 1, 4, 5, 8, 9, 14, 19, 20. maddelere cevabı 'evet'; 2, 3, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25. maddelere cevabı 'hayır' ise bu maddelere 1 puan verilir. Eğer kişi, cevabı 'evet' ya da 'hayır' olan maddelere, cevapların tersini verdiyse o maddelere 0 puan verilir. Ardından 25 maddeye verilen puanlar toplanır ve elde edilen puan 4 ile çarpılır. Bu şekilde envanterden alınan toplam puana ulaşılmış olur. Bir kişinin ölçekten alabileceği en yüksek puan 100 iken en düşük puan 0'dır (Pişkin 1996 aktaran; Kalgı 2014, 77).

Birçok araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmakta olan ve güvenilir ölçeklerden biri olarak alanyazında yer alan bu ölçekten yüksek puan almak benlik saygısının yüksek olduğunu gösterirken, düşük puan almak benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir.

2.3.2. D'Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri

Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlere sahip katılımcıların sosyal sorun çözme becerilerinin ölçülebilmesi amacıyla D'Zurilla ve Nezu tarafından 1990 yılında geliştirilmiş olan Sosyal Sorun Çözme Envanteri kullanılmıştır.

Bu envanter ile kişilerin sosyal sorun çözme becerileri etkili olarak ve kurama dayanarak değerlendirilmektedir (Duyan ve Gelbal 2008, 12). 1990 yılında geliştirilmiş olan Sosyal Sorun Çözme Envanterinin Türkçe' ye uyarlaması, 2008 yılında Duyan ve Gelbal tarafından yapılmıştır.

Sosyal Sorun Çözme Envanterinin Cronbach Alfa katsayısına göre güvenirlik katsayısı 0.94'tür. Tekrardan yapılan güvenirlik testinde de 0.87 katsayısına ulaşılmıştır. Fischer ve Corcoran (1994), Sosyal Sorun Çözme Envanterinin geçerli ve güvenilir bir araç olma düzeyinin, mükemmel olduğunu ifade etmiştir (Duyan ve Gelbal 2008, 14).

70 maddenin yer aldığı Sosyal Sorun Çözme Envanterinde “Benim için kesinlikle doğru değil- (0 puan)”, “Benim için çok az doğru- (1 puan)”, “Benim için orta düzeyde doğru- (2 puan)”, “Benim için oldukça doğru- (3 puan)” ve “Benim için kesinlikle doğru- (4 puan)” ifadeleri yer almaktadır. Her bir ifadenin kendine ait puanı olup kişilerden kendilerine uygun olan ifadelere göre maddeleri puanlamaları istenmektedir. Envanterin Soruna Yönelim Ölçeği (SYÖ) ve Sorun Çözme Beceri Ölçeği olmak üzere (SÇBÖ) iki alt ölçeği bulunmaktadır. Sosyal Sorun Çözme Envanterinden alınabilecek en düşük puan “0”, en yüksek puan ise “280”dir. Envanterden yüksek puan alınması, sosyal sorun çözme becerilerinin yüksek; düşük puan alınması sosyal sorun çözme becerilerinin düşük olduğu anlamına gelmektedir (Duyan ve Gelbal 2008, 13-14).

Sosyal Sorun Çözme Envanterinin, Soruna Yönelim ve Sorun Çözme Alt Ölçekleri bulunmakta olup Soruna Yönelim Ölçeğinin biliş, duyuş, davranış alt ölçekleri; Sorun Çözme Ölçeğinin ise tanımlama, seçenek oluşturma, karar ve çözüm alt ölçekleri bulunmaktadır.

2.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılar arasından, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan öğrencilerin tespit edilebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Ayrıca katılımcıların tanıtıcı bilgilerinin de elde edilebilmesi için formda; katılanların cinsiyeti, yaşı, hangi okulda öğrenim gördüğü, kaçınıcı sınıfta olduğu, sınıf ortalaması, kardeşinin olup olmadığı, ebeveynlerinin öğrenim düzeyi, ebeveynlerinin mesleği, ebeveynlerinin

boşanmış olup olmadığı, boşanmışsa; çocuğun hangi ebeveyni ile yaşadığı, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile hangi sıklıklarda görüştüğüne yönelik sorular bulunmaktadır.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmada Kişisel Bilgi Formu, Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri ve D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri’ nin uygulanabilmesi için Denizli Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izin alınmıştır. İzin alınmasının hemen ardından 21.02.2017-26.05.2017 tarihleri arasında Denizli ilinin Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde bulunan 4 ortaöğretim kurumda envanterler ve bilgi formu uygulanmıştır. Bu kapsamda 140 ebeveynler boşanmış ve 419 ebeveynleri boşanmamış olmak üzere toplamda 559 kişiye ulaşılmıştır.

Verilerin toplanması sürecinde bazı idarecilerin ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenlerinin ilgili ve kolaylaştırıcı tavırları, sürecin olumlu ve hızlı ilerlemesini sağlamıştır. Ancak bazılarının tersine tutumları süreç içerisinde zorluk yaşanmasına neden olmuştur. Bazı ortaöğretim kurumlarından veri elde edilememiştir. Bu ve okullardaki öğrenci sayısının birbirinden farklı oluşu nedeniyle okullardan elde edilen veri sayısı arasında fark bulunmaktadır.

Envanterler ve bilgi formunun psikolojik danışmanlık rehberlik öğretmenleri aracılığıyla ve gönüllü katılım esasıyla 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerine okul ders akışını bozmayacak uygun bir zamanda, öğretmenlerinin gözetiminde tüm sınıfa olacak şekilde uygulanması istenmiştir. Veri toplama sürecinde öğrenciler içerisinde ayrıma gidilmemiş olup ebeveynlerinin boşanmış olmasının farklı bir durum olduğu algısının oluşabilme riski nedeniyle envanterler ve form sınıfta bulunan, katılmak isteyen öğrencilere dağıtılmıştır. Bu şekilde öğrencilerin örselenmesi ve ayrıma maruz kalması gibi istenmeyen durumların yaşanması engellenmek istenmiştir. Alınan izin süresi doğrultusunda hareket edildiği için sürenin dolmasıyla veri toplama süreci sonlandırılmıştır.

2.5. VERİLERİN İŞLENMESİ VE ÇÖZÜMLENMESİ

Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri, D’Zurilla ve Nezu Sosyal Sorun Çözme Envanteri ve Kişisel Bilgi Formundan elde edilen veriler, SPSS 20 Paket Programına aktarılmıştır. Veriler, SPSS Programında Mann Whitney U, Kruskal-Wallis, Spearman’s Correlation testlerinden yararlanılarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinin ardından ilgili alanyazın bilgisi ve yapılmış olan diğer araştırmalardan yararlanılarak veriler yorumlanmıştır.

2.6. SÜRE VE MALİYET

Araştırma yüksek lisans tez yönergesinin belirlemiş olduğu süre içinde tamamlanmıştır. Veriler, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan ve Denizli Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan izinler doğrultusunda toplanmaya başlanmıştır ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden alınan iznin süresi doğrultusunda 21.02.2017-26.05.2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmanın maliyeti araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

BÖLÜM III

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu çalışmada, boşanmanın 15-18 yaş arası ergen bireylerin benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde verilerin işlenmesi sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma bulguları dört ana bölümde incelenmiştir:

İlk bölümde katılımcıların cinsiyeti, yaşı, okulu, sınıf düzeyi, sınıf başarı ortalaması, kardeş sahibi olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, ebeveynlerinin boşanıp boşanmadığı, hangi ebeveynin yanında yaşadığı, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığının yer aldığı tanıtıcı bulgulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde katılımcıların benlik saygısı toplam düzeyi puanları ile cinsiyet, yaş, okul, sınıf düzeyi, sınıf başarı ortalaması, kardeş sahibi olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, ebeveynlerinin boşanıp boşanmadığı, hangi ebeveynin yanında yaşadığı, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Üçüncü bölümde katılımcıların sosyal sorun çözme puanları ile cinsiyet, yaş, okul, sınıf, sınıf başarı ortalaması, kardeş sahibi olma durumu, anne öğrenim düzeyi, baba öğrenim düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, ebeveynlerinin boşanıp boşanmadığı, hangi ebeveynin yanında yaşadığı, birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı değişkenleri arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir.

3.1. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARA İLİŞKİN TANITICI BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların sosyo-demografik özelliklerine ve ailelerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.1.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılmış olan çocukların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 1: Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Kız	77	55,0	214	51,1	291	52,1
Erkek	63	45,0	205	48,9	268	47,9
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Elde edilen bulgulara göre araştırma grubu olarak ebeveynleri boşanmış 140 öğrenciye ulaşılmış olup 77'sinin kız 63'ünün erkek olduğu görülmektedir. Kontrol grubu olarak ebeveynleri boşanmamış 214'ü kız 205'i erkek olmak üzere 419 öğrenci katılım göstermiştir. Toplamda 559 kişiye ulaşılmış olup bunlardan 291'i kız iken 268'i erkektir.

Araştırmaya katılanların çoğunluğu (291 kişi) kızlardan oluşmaktadır. Her iki grupta da cinsiyet yönünden öğrenci sayıları arasında fazla bir fark bulunmamaktadır. Denizli ilinin sosyo-kültürel özellikleri düşünüldüğünde boşanmanın çocukların cinsiyetine göre gerçekleşmediği söylenebilir.

Çizelge 2: Çocukların Yaşlarına Göre Dağılımı

Yaş	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
15	77	55,0	281	67,1	358	64
16	33	23,6	107	25,5	140	25,0
17	27	19,3	27	6,4	57	9,7
18	3	2,1	4	1,0	4	1,3
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

15-18 yaşları arasındaki ergenlik dönemindeki lise öğrencileriyle yapılmış olan araştırmamızda ebeveynleri boşanmış olan; 15 yaşında 77 kişi, 16 yaşında 33 kişi, 17 yaşında 27 kişi, 18 yaşında 3 kişi bulunmaktadır. Ebeveynleri boşanmamış olan ise 15 yaşında 281 kişi, 16 yaşında 107 kişi, 17 yaşında 27 kişi, 18 yaşında 4 kişi bulunmaktadır. Her iki grupta da öğrencilerin çoğunluğunun 15 yaşında olduğu ve yaş yönünden katılımların birbirine yakın olmadığı görülmektedir.

Çizelge 3: Çocukların Okullarına Göre Dağılımı

Okul	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
DAL	63	45,0	233	55,6	296	53,0
İMKB MTAL	10	7,1	17	4,1	27	4,8
DAÇAL	26	18,6	126	30,1	152	27,2
NEAL	41	29,3	43	10,3	84	15,0
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Ölçekler Denizli ilinin Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde bulunan Denizli Anadolu Lisesi (DAL), İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (İMKB MTAL), Durmuş Ali Çoban Anadolu Lisesi (DAÇAL) ve Nevzat Erten Anadolu Lisesi (NEAL)'nde öğrenim görmekte olan ortaöğretim (lise) öğrencilerine uygulanmıştır. Her iki grup için de en fazla katılımın Denizli Anadolu Lisesi'nden olduğu görülmektedir.

Çizelge 4: Çocukların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı

Sınıf Düzeyi	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
9.sınıf	61	43,6	224	53,5	285	51,0
10.sınıf	53	37,9	166	39,6	219	39,2
11.sınıf	18	12,9	15	3,6	33	5,9
12.sınıf	8	5,7	14	3,3	22	3,9
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Araştırmamızda ebeveynleri boşanmış olanlardan 61 kişi 9. sınıf, 53 kişi 10. sınıf, 18 kişi 11. sınıf, 8 kişi 12. sınıf öğrencisidir. Ebeveynleri boşanmamış olanlardan 224 kişi 9. sınıf, 166 kişi 10. sınıf, 15 kişi 11. sınıf, 14 kişi 12. sınıf öğrencisidir. Her iki grupta da araştırmamıza katılanların çoğunluğu 9. sınıf öğrencisi iken en az katılım 12. sınıf öğrencilerinden gerçekleşmiştir.

Çizelge 5: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamasına Göre Dağılımı

Sınıf Başarı Ortalaması	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Başarısız	7	5,0	12	2,9	19	3,4
Orta	89	63,6	253	60,4	342	61,2
Başarılı	44	31,4	154	36,8	198	35,4
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Envanterlerin uygulanmış olduğu ebeveynleri boşanmış 140 öğrenciden 7'sinin başarısız, 89'unun orta, 44'ünün başarılı akademik ortalamaya sahip olduğu ve bu öğrencilerden en fazla orta düzeyde başarıya sahip olduğu; ebeveynleri boşanmamış 419 öğrenciden de 12'sinin başarısız, 253'ünün orta, 154'ünün başarılı ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kenny (2000), ebeveynleri boşanan ergenlerin okul başarısının daha düşük olduğunu belirtmiştir. Derin (2006, 80) ise lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ebeveynleri ayrı olan ergenlerin sınıf ortalamalarının ebeveynleri birlikte olan ergenlere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Araştırmamızda her iki grupta da sınıf ortalamasının çoğunlukla orta düzeyde olduğu görülmektedir.

Çocuğun akademik başarısı üzerinde içinde bulunduğu aile ortamının etkisi bulunmaktadır. Aile ortamının olumlu bir yapıya sahip olması, çocuğun akademik başarısını olumlu etkilemektedir. Anne babasından yeterli destek ve ilgi göremeyen çocukların öğrenme motivasyonları düşük olmaktadır (Şentürk 2006, 325).

3.1.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Ailelerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılmış olan çocukların aile özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 6: Çocukların Kardeş Sahibi Olma Durumuna Göre Dağılımı

Kardeş Sahibi Olma Durumu	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evet	108	77,1	391	93,3	499	89,3
Hayır	32	22,9	28	6,7	60	10,7
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Elde edilen bulgulara göre ebeveynleri boşanmış olanlardan 108 öğrencinin kardeşi bulunmaktayken 32'sinin kardeşi bulunmamaktadır. Ebeveynleri boşanmış olanlarda da 391 öğrencinin kardeşi bulunmaktayken 28'inin kardeşi bulunmamaktadır. Toplamda 559 öğrencinin 499'u kardeş sahibi iken 60'ının kardeşi bulunmamaktadır. Buna göre, araştırmaya katılanların çoğunluğunun kardeşi bulunmaktadır. Bu bulguya bakıldığında boşanmanın, sahip olunan çocuk sayısına göre gerçekleşmediği söylenebilir. Genellikle anne babaların çocuk sahibi olmaları nedeniyle evlilik birliğini sürdürmek istedikleri durumlar da vardır. Araştırmamızdan elde edilen sonuca göre tek çocuğun ebeveyni olmakla birden fazla çocuğun ebeveyni olmak arasında önemli bir fark bulunmamaktadır.

Battal (2008, 200-201) araştırmasında, çocuk sahibi olmayan ailelere göre çocuk sahibi olan ailelerde boşanmanın gerçekleşmeme oranının daha yüksek olduğu bilgisini elde etmiştir. Buna göre çocuk sahibi olan ailelerde, çocuğu olmayan ailelere göre boşanma oranı daha düşüktür. Battal, bu oranın daha düşük olmasının, çocuk sahibi olan çiftlerin ilişkilerinde daha toleranslı olmalarından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Boşanma nedenleri, aile birliğine yüklenen anlamlar giderek değişmektedir. Çocuğun ailedeki varlığı, aile birliğini sürdürmede güçlü bir sebep iken günümüzde çocuk sahibi olma ile evlilik bağı arasında kurulan ilişki zayıflamaktadır. Kadının çalışma yaşamına katılımına verilen önem ve işgücüne katılımının artması ile kadın, kendini daha güçlü ve değerli görmektedir. Bu şekilde çocuğunun hem maddi hem de duygusal ihtiyaçlarını karşılayabileceğini düşünmektedir. Yeterlilik hissiyle evlilikler sürdürülmeye zorlanmamaktadır ve boşanmanın kabul edilemezliği azalmaktadır.

Yıldan yıla artmaya devam eden boşanma oranları da göstermektedir ki, çocuk sahibi olmanın evliliği sürdürme yolu olarak görüldüğü bakış açısının etkisi azalmaktadır.

Çizelge 7: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Anne Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuryazar	3	2,1	6	1,5	9	1,7
İlkokul	33	23,6	145	34,7	178	31,9
Ortaokul	25	17,9	81	19,4	106	19,1
Lise	53	37,9	122	29,2	175	31,4
Üniversite	26	18,6	63	15,1	89	15,9
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış olanların annelerinin 3'ünün okuryazar, 33'ünün ilkokul, 25'inin ortaokul, 53'ünün lise, 26'sının üniversite mezunu olduğu; ebeveynleri boşanmamış olanların annelerinin ise 6'sının okuryazar, 145'inin ilkokul, 81'inin ortaokul, 122'sinin lise, 63'ünün üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Ebeveynleri boşanmış olanların annelerinin çoğunluğunun lise mezunu; ebeveynleri boşanmamış olanların annelerinin çoğunluğunun ise ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Buna göre annenin öğrenim düzeyi yükseldiğinde boşanmanın arttığı söylenebilir. Kadının eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte kendine güveninin, çocuklarının bakım ve sorumluluğunu üstlenebileceğine inancının arttığı ve boşanmanın çözüm olduğu durumlarda başvurmadan çekinmediği düşünülmektedir.

Altuntaş (2012, 126)'ın araştırmasında da boşanmış kadınların eğitim düzeyinin, boşanmamış kadınların eğitim düzeyinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Boşanmış kadınların eğitim düzeyinin yükselmesiyle iş hayatına katılımı da artmaktadır. Ekonomik bağımsızlığı olan kadının, yaşamını tek başına idame ettirebilmesi nedeniyle gerektiğinde boşanma kararı verebilmektedir.

Çizelge 8: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Baba Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Okuryazar	3	2,1	2	0,5	5	0,9
İlkokul	35	25,0	97	23,2	132	23,7
Ortaokul	24	17,1	84	20,1	108	19,4
Lise	46	32,9	127	30,4	173	31,0
Üniversite	32	22,9	108	25,8	140	25,1
Toplam	140	100,0	418	100,0	558	100,0

Ebeveynleri boşanmış olanların babalarının 3'ünün okuryazar, 35'nin ilkokul, 24'ünün ortaokul, 46'sının lise, 32'sinin üniversite mezunu olduğu; ebeveynleri boşanmamış olanların babalarının ise 2'sinin okuryazar, 97'sinin ilkokul, 84'ünün ortaokul, 127'sinin lise, 108'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Buna göre her iki gruptaki katılımcıların babalarının öğrenim düzeyi çoğunlukla lisedir. Ebeveynleri boşanmamış olanlarda farklılaşsa da ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin annelerinde olduğu gibi babalarında da öğrenim düzeyi olarak çoğunluğun lise mezunu olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılanların ebeveynlerinin, öğrenim düzeylerinin dağılımına bakıldığında; dağılımların yoğun olduğu öğrenim düzeyi; annelerde ilkokul ve lise iken babalarda lise ve üniversitedir. Buna göre babaların öğrenim düzeyi, annelerin öğrenim düzeyinden daha yüksektir. 2016-2017 MEB örgün eğitim istatistiklerine göre devlet okullarında eğitim gören kız çocuklarının oranı, %48,7 iken erkek çocuklarının oranı %51,3'tür (BBC Türkçe Haberler, 2017). Eğitime katılım oranı, cinsiyete göre eşitlenmemiş olsa da oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan ergenlerin ebeveynlerinin okul dönemlerindeki koşullar düşünüldüğünde, erkek çocukların eğitime verilen önem, kız çocuklarının eğitime verilen önemden daha fazladır. Bu nedenle babaların öğrenim düzeyinin, annelerden daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 9: Çocukların Anne Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Anne Meslek	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Memur	21	15,0	47	11,2	68	12,2
İşçi	48	34,3	69	16,5	117	20,9
Kendi işi	20	14,3	24	5,7	44	7,9
Bilmiyor	1	0,7	4	1,0	5	0,9
Emekli	4	2,9	7	1,7	11	2,0
Çalışmıyor	46	32,9	268	64,0	314	56,2
Toplam	140	100,0	419	100,0	559	100,0

Araştırmaya katılanların annelerinin mesleklerine ilişkin elde edilen bulgulara göre; ebeveynleri boşanmış olanların annelerinin; 48'inin işçi, 46'sının çalışmadığı, 21'inin memur, 20'sinin kendi işini yaptığı, 4'ünün emekli olduğu tespit edilmiş olup 1 öğrencinin annesinin mesleğini bilmediği saptanmıştır. Ebeveynleri boşanmamış olanların annelerinin ise 268'inin çalışmadığı, 69'unun işçi, 47'sinin memur, 24'ünün kendi işini yaptığı, 7'sinin emekli olduğu, 4'ünün ise annesinin mesleğini bilmediği tespit edilmiştir. Buna göre ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin anneleri çoğunlukla işçi iken ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin anneleri çoğunlukla çalışmamaktadır. Boşanmış olan kadınların çalışma oranı (%67,1) boşanmamış olan kadınların çalışma oranından (%36) daha fazladır.

Boşanmaya karar verme aşamasında kadının sosyal ve ekonomik destek sistemlerine sahip olması onun güçlü yanlarındandır. Tek başına ayakları üzerinde durabilen kadının boşanmaya karar vermesi ve çocuklarının bakım sorumluluğunu üstlenmesi daha kolaydır. Boşandıktan sonra da yaşamını devam ettirebilmek için kadınların pek çoğu iş yaşamına katılmaktadır.

Çizelge 10: Çocukların Baba Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Baba Meslek	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Tamamı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Memur	15	10,7	89	21,3	104	18,6
İşçi	36	25,7	126	30,1	162	29,0
Kendi işi	55	39,3	148	35,4	203	36,4
Bilmiyor	26	18,6	5	1,2	31	5,6
Emekli	5	3,6	47	11,2	52	9,3
Çalışmıyor	3	2,1	3	0,7	6	1,1
Toplam	140	100,0	418	100,0	558	100,0

Araştırmaya katılanların babalarının mesleklerine ilişkin elde edilen verilere göre; ebeveynleri boşanmış olanların babalarının; 55'inin kendi işini yaptığı, 36'sının işçi, 15'inin memur, 5'inin emekli, 3'ünün çalışmadığı tespit edilmiş olup 26 öğrencinin

babasının mesleğini bilmediği saptanmıştır. Ebeveynleri boşanmamış olanların babalarının ise 148'inin kendi işini yaptığı, 126'sının işçi, 89'unun memur, 47'sinin emekli, 3'ünün çalışmadığı, 5'inin ise babasının mesleğini bilmediği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin babaları gibi ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin babaları da çoğunlukla kendi işlerini yapmaktadır. Her iki grupta da babaların çalışmama oranları en düşüktür.

Çizelge 9 ve Çizelge 10 birlikte değerlendirildiğinde; farklı meslek gruplarından anne ve babaların boşanmış oldukları görülmektedir. Buna göre boşanmanın, belli bir meslek grubu tarafından yaşanmadığı, herkesin başına gelebileceği söylenebilir.

Çizelge 11: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığına Göre Dağılımı

Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı	Araştırma Grubu	
	Sayı	Yüzde
Anne Yanında	117	83,6
Baba Yanında	23	16,4
Toplam	140	100,0

Ebeveynleri boşanmış olan 140 öğrencinin 117'sinin annesi ile yaşadığı 23'ünün ise babası ile yaşadığı saptanmıştır. Çocukların velayetinin kullanım hakkına, genellikle yanında yaşadığı ebeveyni sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu 2017 kaynaklarına göre de ülkemizde velayetin kullanım hakkına çoğunlukla anneler sahiptir. Bu da katılımcıların çoğunluğunun annesi ile yaşamasının beklenebilir bir sonuç olduğunu göstermektedir.

Çizelge 12: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığına Göre Dağılımı

Görüşme Sıklığı	Araştırma Grubu	
	Sayı	Yüzde
Her gün	10	7,1
Haftada bir kez	22	15,7
İki haftada bir kez	13	9,3
Ayda bir kez	19	13,6
Yılda birkaç kez	24	17,1
Sadece özel günlerde	12	8,6
Hiç görmüyor	40	28,6
Toplam	140	100,0

Ebeveynleri boşanmış olanların birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklıkları incelendiğinde; 40'ının hiç, 24'ünün yılda birkaç kez, 22'sinin haftada bir kez, 19'unun ayda bir kez, 13'ünün iki haftada bir kez, 12'sinin sadece özel günlerde, 10'unun ise her gün görüştükleri görülmüştür. Ülkemizde boşanma davalarında velayetin kullanım hakkına sahip olmayan ebeveyne genel olarak iki haftada bir ve özel günlerde çocuğu ile şahsi ilişki kurma kararı verilmektedir. Buna göre görüşme sıklığının, çoğunlukla iki haftada bir kez olması beklenirken öğrencilerin 13'ünün birlikte yaşamadığı ebeveyni ile iki haftada bir kez görüştüğü saptanmıştır. Ayrıca çocukların boşanma sonrasındaki sürece uyum sağlaması konusunda, ebeveynleri ile olan ilişkisi son derece önemlidir. Düzenli ve nitelikli ilişki sayesinde boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirilebilir. Ancak bu çizelgeye göre diğer ebeveyni ile hiç görüşmeyenlerin sayısının en çok olması, ebeveynleri boşanmış olanların, çoğunluğunun boşanmadan daha fazla etkilendiğini akla getirmektedir.

Elde edilen bulgulara göre, ebeveynleri boşanmış olanlardan babasının mesleğini bilmeyenlerin, annesinin mesleğini bilmeyenlerden daha fazla olmasının, görüşme sıklığıyla ilgili olabileceği söylenebilir. Birlikte yaşanmayan ebeveyn ile istenen düzeyde bir görüşme sıklığının olmadığı saptanmış olup ebeveynleri boşanmış olanların, annelerinin yanında yaşayanların sayısının daha fazla olduğu da göz önüne alındığında; görüşme sıklığının, çoğunlukla baba ile görüşmeye dair bilgileri yansıttığı söylenebilir. Ataerkil toplumlarda çocukla ilgilenme sorumluluğu daha çok kadına aittir. Ülkemizin toplumsal yapısı düşünüldüğünde de genel olarak babaların çocuklarıyla ilişkileri daha sınırlıdır. Bu nedenle araştırmamızda babaların çocuklarıyla görüşme sıklığının daha az bulunduğu söylenebilir.

Çizelge 13: Çocukların Ebeveynlerinin Boşanma Durumuna Göre Dağılımı

Ebeveynlerin Boşanma Durumu	Tamamı	
	Sayı	Yüzde
Evet	140	25,0
Hayır	419	75,0
Toplam	559	100,0

Elde edilen bulgular ışığında ebeveynleri boşanmış olan 140 ergenin ile ebeveynleri boşanmamış olan 419 ergenin araştırmaya katıldığı görülmektedir.

3.2. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN BENLİK SAYGILARINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, boşanmanın araştırmaya katılmış olan çocukların benlik saygısı düzeyine etkisine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.2.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri ile Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların sosyo-demografik özellikleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkiye ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 14: Çocukların Cinsiyetleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Cinsiyet	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Z	p
	Sayı	Ortalama	Z	p	Sayı	Ortalama	Z	p		
Kız	77	62,51	2,583	,010	214	203,61	1,106	,269	2,414	,016
Erkek	63	80,26			205	216,67				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların cinsiyetleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). Kontrol grubunda yer alan katılımcıların cinsiyetleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Her iki grupta da erkeklerin benlik saygısı puanının, kızların puanından daha yüksek olduğu görülmektedir. Erkeklerin benlik saygısı düzeyinin kızlardan daha yüksek bulunması, ülkemizin ataerkil toplum yapısına sahip olmasıyla açıklanabilir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile kız ve erkek çocuklara farklı şekilde yaklaşımlar sergilenmektedir ve farklı beklentiler bulunmaktadır. Kadına daha duyarlı olma, ilgi ve şefkat sıfatlarının yüklenmesinin kız çocuklar üzerinde daha fazla baskıya neden olduğu ve benlik saygısının olumsuz etkilendiği düşünülmektedir. Ayrıca erkek ergenlerin sosyal yaşamda kız ergenlere göre daha rahat ve özgür hareket edebilmeleri, onların sosyal sorunlarından uzaklaşabilmelerini ve benlik saygılarını güçlendirebilecekleri fırsatlar elde etmelerini sağlamaktadır.

Aileler, çocukları arasında bilerek veya bilmeyerek cinsiyete dayalı ayrımcılık yapabilmektedir. Cinsiyetinden dolayı ayrıma maruz kalan kız çocukları kendilerini

değersiz, daha az sevilmeğe layık hissetmektedirler (Öz 2005, 106). Kendini değersiz hisseden kız çocuklarının benlik saygısı bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Altuntaş (2012, 123)'ın 100 ebeveyni boşanmış, 100 ebeveyni boşanmamış olmak üzere 200 lise öğrencisi ile yapmış olduğu araştırmada da ebeveyni boşanmış olan lise öğrencilerinin benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında ilişkinin olduğu; ebeveyni boşanmamış olan öğrencilerin benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasında ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Altuntaş'ın araştırmasında da erkek ergenlerin benlik saygısı daha yüksek bulunmuştur. Elde edilmiş olan bu sonucun, araştırmamızın sonucuyla benzer olması, boşanmanın erkek ve kız çocukların benlik saygılarını etkilemesi yönünden destekleyici olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca yapılacak araştırmalarda cinsiyet ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin, Altuntaş (2012, 91)'ın araştırmasındaki gibi boşanmış aileye sahip olan ve olmayan kız ve erkek çocukların cinsiyetlerinin dağılımının, birbirine yakın yapılarak değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Aslıhan (1998, 64)'ın çalışmasında ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin cinsiyetleri ile benlik saygıları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır.

Kurt Ulucan (2013, 50)'ın çalışmasında da ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin cinsiyetleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup ebeveynleri boşanmış olan erkeklerin benlik saygısının, kızlardan daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış olması araştırmamız sonucunu desteklemektedir.

Tekin (2017, 60) de çalışmasında ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin cinsiyetleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmamızda da olduğu gibi boşanma hem kız hem erkek ergenleri olumsuz etkilemektedir. Araştırmamızın sonucundan farklı olarak Tekin'in çalışmasında ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin cinsiyetleri ile benlik saygıları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuş olup her iki grup için de kızların, erkeklere göre benlik saygısının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan diğer araştırmalara bakıldığında, Demirbaş (2009, 58) 'ın çalışmasında; ergen kız ve erkek öğrencilerin benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında herhangi bir farklılığın olmadığı tespit edilmiş olup erkek öğrencilerin benlik saygısı düzeyi, kız öğrencilerden

daha yüksek bulunmuştur. Bu araştırmada, bireyin benlik saygısı üzerinde etrafındaki kişilerin davranışlarının etkili olduğu ve cinsiyete bağlı olarak erkek çocuklara gösterilen değer ve fırsatlar nedeniyle erkeklerin benlik saygısının, kızlardan daha yüksek olarak elde edilmiş olabileceği dile getirilmiştir. Suner İkiz (2000, 55)'in 184 lise 2. sınıf öğrencisi ile yapmış olduğu çalışmada da benlik saygısı ile cinsiyet arasında ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Demirbaş (2009) ve Suner İkiz (2000)'in çalışmalarında, katılım gösteren lise öğrencileri aile yapısına göre ayrılarak değerlendirilmediğinden, boşanmanın etkisine ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır. Araştırmamızda ise ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin cinsiyetleri ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Buna göre boşanmanın cinsiyete göre ergenlerin benlik saygısı üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir.

Erkan (1986, 152)'in 200 ebeveyni boşanmış olan 200 ebeveyni boşanmamış olan lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada boşanmış ya da boşanmamış ebeveyne sahip olmanın erkek çocukların benlik tasarımı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öztürk (2006, 38)'ün çalışmasında da ebeveynleri boşanmamış olanların cinsiyetleri ile benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiş olup bu sonuç, araştırmamızın sonucu ile benzerdir.

Sonuç olarak, ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin cinsiyetleri ile benlik saygıları arasında ilişki bulunmazken, ebeveynleri boşanmış olan ve toplam katılımda kız ve erkek ergenlerin, benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Boşanmanın, cinsiyet değişkeniyle öğrencilerin benlik saygısını etkilediği söylenebilir.

Çizelge 15: Çocukların Yaşları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Yaş	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Spearman's	p
	Spearman's	p	Spearman's	p		
	-0,201	,017	0,020	,689	-0,052	,223

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların yaşları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). Kontrol grubunda yer alan katılımcıların

yaşları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Ergenlerin benlik saygısını olumsuz yönde etkileyen pek çok değişken bulunmaktadır. Boşanma da ergenlerin benlik saygısını etkileyen önemli bir unsurdur. Olumsuz bir boşanma sürecinin, hangi yaşta olursa olsun tüm çocukların benlik saygısını olumsuz şekilde etkileyeceği söylenebilir. Benlik kavramının ön plana çıktığı ve kişinin kendi benliğine ilişkin düşüncelerinin oluştuğu ve bu düşüncelerin de benlik saygısını etkilediği ergenlik döneminde, birey kendi iç dünyasından dışarıya yönelmektedir. Bu dönemde ergen, kendisine bazı sorular sorarak kendisi hakkında duygu ve düşüncelere sahip olur. Ayrıca en yakınları olan anne babasının ve çevresinde bulunan kişilerin davranışlarından, kendisiyle ilgili tutumlarından ve aralarındaki ilişkiden onların kendisi hakkındaki değerlendirmelerine yönelik çıkarımlar elde eder. Yaptığı çıkarımların yanı sıra aile içinde yaşanan sorunlar ve değişiklikler ergenin benlik saygısını doğrudan etkilemektedir.

Yörükoğlu (2014, 109)'na göre boşanmadan olumsuz olarak en çok okul çağı ve ergenlik dönemindeki çocuklar etkilenmektedir. Aslıhan (1998, 65)'in araştırmasında, ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin yaşları ile öz kavramları arasında farklılık olduğu bulunmuştur.

Kutlu (2014, 68)'nin 9. sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında “kendine güven” testinde yaş değişkeni ile arasında anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 15 yaş ve altındakilerin kendine güven alt testinden aldıkları puanların ortalamaları 16 ve üstündekilerden daha düşük bulunmuştur. Araştırmamızda da ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin yaş ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki saptanırken ebeveynleri boşanmamış öğrenciler ve toplam katılım düzeyinde yaş ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Kutlu'nun çalışmasına katılım gösteren öğrenciler, ebeveynlerinin boşanma durumuna göre ele alınmadığından karşılaştırma için yeterli bilgi edinilememiştir.

Öztürk (2006, 39-40), 9-13 yaş arası çocuklarla yaptığı çalışmasında, ebeveynleri boşanmış olanların yaşları ile benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ebeveynleri boşanmamış olanların yaşları ve benlik saygıları arasında anlamlı bir

ilişkinin olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda ise ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin yaşları ile benlik saygıları arasında ilişki bulunurken ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin yaşları ile benlik saygıları arasında ilişki bulunmamaktadır. Buna göre boşanmanın yaş değişkeni ile birlikte benlik saygısı üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir. Öztürk'ün araştırması ile araştırmamıza katılanların, ergenliğin farklı evrelerinde olmaları nedeniyle benlik saygısı düzeylerinin farklı şekilde etkilendiği düşünülmektedir. Bu nedenle yapılacak araştırmalarda, bir gelişim döneminin tümünün ele alınmasının daha iyi olacağı düşünülmektedir.

Ekşi (1990, 39)'nin de belirttiği üzere, çocukların ebeveynlerinin bir arada olmayışına ilişkin etkilenme düzeyleri yaşlarına göre değişiklik göstermektedir. Yaşa göre etkilenme düzeylerinin değişiklik göstermesinin yanı sıra ergenlerin etkilenme düzeyleri de kendi içlerinde farklılık göstermektedir. Ergenler, ebeveynleri arasında yaşananların farkında olup bazıları süreç içinde ebeveynlerini suçlayıp sorun yaşarken, bazıları başarılı şekilde uyum sağlamaktadır.

Ergenlik dönemi, kendine özgü özellikleri olan ve benlik saygısının şekillendiği bir gelişim dönemi olup bu dönemde bazı gelişimsel sorunlar yaşanabilmektedir. Gelişimsel sorunların yanı sıra boşanma gibi aile hayatını doğrudan etkileyen bir süreç de bu dönemdeki gelişmeleri olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle kişinin benliğine ilişkin algılarının oluştuğu ve benlik saygısının şekillendiği ergenlik döneminde boşanma gibi durumlar, ergenin benlik saygısı düzeyini düşürmektedir. Buna göre araştırmamızdan elde edilen bulgularda, ebeveynleri boşanmış olan ergen çocukların yaşları ile benlik saygılarının ilişkili bulunması beklenen bir sonuç olmuştur.

Çizelge 16: Çocukların Okulları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Okul	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
DAL	63	63,79	3,371	,338	233	208,23	1,239	,744	1,334	,721
İMKB	10	76,05			17	240,97				
MTAL										
DAÇAL	26	73,06			126	207,94				
NEAL	41	77,83			43	213,36				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların eğitim aldıkları okul ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Araştırmamızda Denizli ilinin Pamukkale ve Merkezefendi ilçelerinde bulunan ortaöğretim kurumlarından 4 okul aracılığıyla ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan 15-18 yaş grubundaki ergenlere ulaşılmıştır. Araştırma bulgularının toplandığı okullar içerisinde en yüksek katılım Denizli Anadolu Lisesinden iken; en düşük katılım Denizli İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinden olmuştur. Öğrenim görülen okulların benlik saygısı düzeyi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Suner İkiz (2000, 54-56)'ın lise 2. sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmada, benlik saygısı ile okul arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur. Bu farklılığın; özel okulda öğrenim gören ergenlerin benlik saygısının, devlet okulunda öğrenim gören ergenlerin benlik saygısına göre daha yüksek olmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Yine aynı araştırmada sosyo-ekonomik düzeyin benlik saygısı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılması, çocukların benlik saygısı üzerinde sosyo-ekonomik düzeyin ve öğrenim görülen okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevrenin etkili olduğunu akla getirmiştir.

Erkan (1986, 153)'ın ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, aylık gelir bakımından farklılığın, öğrencilerin benlik tasarımı üzerinde etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Erkan'ın araştırmasında orta ve üst sosyo-ekonomik yapıya sahip çevredeki okullarda öğrenim gören öğrencilerin benlik tasarımlarının, alt sosyo-ekonomik yapıya sahip çevredeki okullarda öğrenim gören öğrencilerden daha iyi olduğu saptanmıştır. Farklı sosyo-ekonomik yapıya sahip çevredeki okulların, ergenlerin benlik tasarımı üzerinde etkisinin olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmamızın yapıldığı okullar Denizli ilinin alt-orta sosyo-ekonomik düzeyinde yer almaktadır. Okulların sosyal ve ekonomik yapılarının benzer olması, sosyo-ekonomik yapının benlik saygısını etkileyebilecek bir değişken olarak ortaya çıkmamasına neden olmuştur. Bu şekilde boşanmanın ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkisinin, sosyo-demografik yapı değişkeninden ayrı ortaya çıkmış olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları dikkate alındığında, araştırmalarda benzer ekonomik ve sosyal yapıdaki çevrelerde yer alan okulların seçilmesi ile boşanmanın etkilerinin daha net ortaya çıkabileceğini akla getirmektedir.

Ayrıca Coşar Ciğerci (2006, 49)'nin çalışmasında, ergenlerin öğrenim gördükleri okulların türleri ile benlik saygıları arasında ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Ünüvar (2003, 73) da okul türü ile benlik saygısı arasında herhangi bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmamıza da Anadolu Meslek Lisesi ve Anadolu Lisesi türünde okullardan katılım gerçekleşmiş olup her iki grupta da okulların türü ile benlik saygısı arasında ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Çizelge 17: Çocukların Sınıf Düzeyleri ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Sınıf Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
9.sınıf	61	67,39	8,258	,041	224	208,77	1,029	,794	6,860	,076
10.sınıf	53	80,78			166	214,76				
11.sınıf	18	63,31			15	199,73				
12.sınıf	8	42,25			14	184,21				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların sınıf düzeyleri farklılığı ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$). Kontrol grubunda yer alan katılımcıların sınıf düzeyleri farklılığı ile benlik saygısı düzeyleri arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Çizelge 15'e bakıldığında öğrencilerin yaşları ile benlik saygıları arasında da ilişkinin olduğu görülmektedir. Sınıf dağılımı okullarda genellikle yaşa uygun yapılmaktadır. Bu nedenle ebeveynleri boşanmış olan ergenlerde yaş ile benlik saygısı arasında ilişkinin olması ve ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin yaşları ile benlik saygısı arasında ilişkinin olmaması aynı zamanda ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin sınıf düzeyleri ile benlik saygıları arasında ilişkinin olması ve ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin sınıf düzeyi ile benlik saygısı arasında ilişkinin olmaması, araştırmamız sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir. Her iki grup için de yaş ve sınıf düzeyi açısından benlik saygısı ile ilişki düzeyinin benzer olması tahmin edilebilir bir sonuçtur. Toplam katılım düzeyine bakıldığında, benlik saygısının yaş ve sınıf düzeyinden etkilenmediği görülmektedir.

Tufan ve Yıldız (1993, 71)'in Almanya'dan dönen öğrencilerle yaptığı çalışmasında benlik saygısı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çeşit (2011, 57) ise lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında, benlik saygısı ile sınıf düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonucun araştırmamızın toplam katılım düzeyindeki sonuç ile benzer olmadığı görülmekle birlikte araştırmamıza katılım gösteren öğrencilerin, ebeveynlerinin boşanmış olup olmama durumuna göre ayrılmasından dolayı farklılıkların olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 18: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamaları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Sınıf Başarı Ortalaması	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
Başarısız	7	52,71	4,038	,133	12	161,04	5,563	,062	11,142	,004
Orta	89	67,45			253	202,67				
Başarılı	44	79,50			154	225,85				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların sınıf başarı ortalamaları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir ($p>0.05$). Ancak tüm katılımcılar içerisinde sınıf başarı ortalamalarının benlik saygısı düzeyleri ile anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır ($p<0.05$).

Bireyin benlik saygısı başkalarının düşünceleri, toplumsal kabul ve saygınlık gibi değişkenlerden etkilenmektedir. Aynı zamanda benlik saygısının olumlu gelişiminde başarılı olma durumu etkilidir. Birey, başarı elde ettiğinde kendisiyle ilgili olumlu düşünmektedir ve benlik saygısı yükselmektedir. Başarı, benlik saygısının gelişimi için önemli bir yoldur (Morgan 1988, 207).

Ayrıca benlik saygısının yüksek olması için genel olarak olumlu olduğu düşünülen özellikleri taşımak gerekmemekle birlikte bu özelliklere sahip olmak benlik saygısını yükseltmektedir. Benlik saygısı, kişinin özellikle çevresindeki değer verdiği kişilerin kendisi hakkındaki düşüncelerinden etkilenmektedir. Başarı, genellikle toplumda takdir gördüğü için bireyin başarısı etrafındaki kişilerce olumlu karşılanmaktadır ve benlik saygısı başarıdan etkilenmektedir.

Yörükoğlu (1990, 95), başarılı olan ergenlerin benlik saygılarının yüksek olduğunun saptandığını belirtmektedir. Araştırmamızda her iki grupta da akademik başarı ve benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiş olsa da en yüksek benlik saygısı puanına, sınıf ortalaması yüksek olanların sahip olduğu görülmektedir. Bu

konuda yapılmış olan araştırmalara bakıldığında elde edilen sonucun desteklendiği görülmektedir.

Tufan ve Yıldız (1993, 100)'ın çalışmasına katılan öğrencilerin akademik başarıları ile benlik saygıları arasında anlamlı bir ilişki saptanmış olup kendilerini çok başarılı olarak algılayanların benlik saygısının diğerlerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aslıhan (1998, 65)'in çalışmasına göre kişinin öz kavramı ile akademik başarı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Öz kavramın yüksek olmasının akademik başarı üzerinde olumlu etkiye sebep olduğu saptanmıştır.

Güngör (1989) ve Çankaya (2007, 49)'nın lise öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmalarda, akademik başarı ile benlik saygısının ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akademik başarı düzeyi yüksek olan ergenlerin, benlik saygısı düzeyleri de yüksektir. Gölgeleyen (2011, 54-55)'e göre akademik başarı ile akademik benlik saygısı arasında ilişki bulunmaktadır. Akademik başarıları yüksek olan kişilerin benlik saygılarının da yüksek olması beklenmektedir.

Eriş ve İkiz (2013, 186)'in araştırmasında, ergenlerin benlik saygısının akademik başarı düzeyi ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Algılanan akademik başarının yüksekliğinin, benlik saygı düzeyini olumlu etkilediği vurgulanmıştır.

Şentürk (2006, 166-168)'ün yaptığı araştırmada, anne ve babasının ilgisini, desteğini ve sevgisini hisseden çocukların, kendilerinin değerli olduğu hissine sahip oldukları ve bu çocukların benlik saygısının yüksek olduğu vurgulanmış olup kendisini değerli hissettiren bir aile ortamında yaşayan çocukların, kendilerini başarılı olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Benlik saygısını etkileyen unsurlardan başarı, genel olarak benlik saygısını olumlu şekilde etkilemektedir. Özellikle ergenlik döneminde elde edilen başarılar, bireyin güçlü yönü olarak özgüvenini ve kendisine olan saygısını artırmaktadır. Araştırmamızda gruplar üzerinde ayrı ayrı olmasa da toplam düzeyde, başarı ile benlik saygısının ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ergenlerin ebeveynlerinin boşanmış ya da boşanmamış olması durumunun, başarı ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi etkilemediği görülmektedir. Buradan da boşanma olgusu yaşanmış olsa da olmasa da başarının,

ergenlerin benlik saygısını olumlu etkilediği sonucuna ulaşılabilmektedir. Başarı duygusu, bireyin kendini değerli hissetmesine neden olmaktadır. Değerli olduğunu hissetmek, bireyin kendine saygısını olumlu etkilemektedir. Bunun aksine bazı araştırma sonuçları da bulunmaktadır.

Karakuş (2003, 54), ebeveynlerin boşanmış olma durumu ile çocuklarının akademik başarı düzeylerinin ilişkili olduğu sonucuna ulaşmış olup ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin akademik başarılarının, ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerden daha yüksek olduğunu saptamıştır. Kutlu (2014, 105)'nin çalışmasında ise kendine güven alt ölçeğinin akademik başarı durumundan etkilenmediği bulunmuştur.

3.2.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Aile Özellikleri ile Benlik Saygılarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların aile özellikleri ile benlik saygıları arasındaki ilişkiye ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 19: Çocukların Kardeş Sahibi Olma Durumları ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Kardeş Sahibi Olma	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Z	p
	Sayı	Ortalama	Z	p	Sayı	Ortalama	Z	P		
Evet	108	70,40	0,055	,956	391	209,66	0,216	,829	0,689	,491
Hayır	32	70,84			28	214,75				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların kardeş sahibi olma durumları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Yapılmış olan araştırmalara bakıldığında; Çelikoğlu (1997, 71)'nin araştırmasında da ebeveynleri boşanmış olan çocukların kardeş sahibi olup olmama durumunun, benlik saygıları üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tekin (2017, 67)'in çalışma sonuçlarında, ergenlerin kardeş sayısı ile benlik saygısı arasında herhangi bir ilişki saptanmamıştır. Coşar Cığerci (2006, 67)'nin çalışmasında, ergenlerin benlik saygısı ile kardeş sayıları ve kaçınıcı çocuk oldukları arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Kutlu (2014, 70)'nın çalışmasında da kendine güven alt boyutunda öğrencilerin kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Bu araştırmaların sonuçları ile araştırmamızdan elde edilen sonucun benzer olduğu görülmektedir.

Yörükoğlu (1990, 96) ise çalışmasında kardeşi olmayan çocukların benlik saygısının, kardeşi olan çocukların benlik saygısından daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bunun, kardeşi olmayan, özellikle erkek olarak tek çocuk olan çocuklara, ailelerinin daha fazla değer vermesinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

Araştırmamızda ise her iki grupta da benlik saygısı ile kardeş sahibi olup olmama durumu arasında, ilişki bulunmamaktadır. Yörükoğlu'nun araştırması ile araştırmamızın sonucu arasındaki farklılığın, eskiye oranla günümüzde çocuğa verilen değer, görece değişmiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Her ne kadar istendik düzeyde olmasa da çocuklar arasında cinsiyete dayalı ayrımcılıklar azalmaktadır. Önceden çocuğun ekonomik değeri ön planda iken; çocuğun psikolojik değerinin farkına varılmaya başlanmıştır. Bu da ailelerin birden fazla çocuğa sahip olmayı yük olarak görmesini azaltmıştır. Kız çocuk olmak ya da erkek çocuk olmaktan kaynaklanan ilgi ya da değer yanı sıra çocuk olmaya değer ve ilgi gösterilmesi daha önemlidir.

Sonuç olarak araştırmamıza katılanların, çoğunlukla kardeş sahibi oldukları ancak kardeş sahibi olma ile benlik saygısının ilişkili olmadığı görülmektedir.

Çizelge 20: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyi ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Anne Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
Okuryazar	3	104,50	9,277	,055	6	223,83	4,856	,434	6,111	,296
İlkokul	33	53,44			145	206,03				
Ortaokul	25	76,14			81	202,35				
Lise	53	74,28			122	219,62				
Üniversite	26	75,10			63	214,06				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların annelerinin öğrenim düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin, annelerinin öğrenim düzeyleri ve benlik saygıları ile ilgili bulgular incelendiğinde, en yüksek benlik saygısı ortalama puanına,

annesi okur-yazar olanların sahip olduğu; en düşük puana ise annesi ilkököl mezunu olanların sahip olduğu görülmektedir. Ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin ise en yüksek benlik saygısı ortalama puanına, annesinin öğrenim düzeyi okur-yazar olanların, en düşük puana ise annesinin öğrenim düzeyi ortaokul olanların sahip olduğu tespit edilmiştir.

Demirbaş (2009, 50), Tufan ve Yıldız (1993, 78), Coşar Cığerci (2006, 67)'nin çalışmalarında, anne eğitim durumu ile benlik saygısı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Karaca ve diğerleri (2016, 210)'nin öğretmen adayları ile yapmış olduğu çalışmada anne eğitim durumunun, benlik saygısı üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Kutlu (2014, 74)'nin çalışmasında da kendine güven alt ölçeği ile anne eğitim durumu arasında farklılık olmadığı saptanmıştır. Araştırmamızda toplam katılım düzeyinde elde edilmiş olan sonuç ile bu araştırmaların sonuçları birbirine benzemektedir.

Annenin çocuklarıyla geçirdiği zamanın niteliği oldukça önemlidir. Anne çalışsa da çalışmasa da çocuklarına karşı ilgi ve desteğinin yetersiz olması, çocuklarının benlik saygısını olumsuz etkilemektedir. Araştırmamızda da annenin öğrenim düzeyi ile çocuklarının benlik saygısı arasında bir ilişki olmadığının tespit edilmiş olması, annenin öğrenim düzeyi her ne olursa olsun çocuklarıyla ilişkisinin ön plana çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak her iki grupta da anne öğrenim düzeyine göre boşanmanın ergenlerin benlik saygısı üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Çizelge 21: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyi ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Baba Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
Okuryazar	3	100,33	3,544	,471	2	263,50	9,461	,051	12,244	,016
İlkokul	35	65,74			97	197,27				
Ortaokul	24	76,48			84	220,77				
Lise	46	66,09			127	190,46				
Üniversite	32	74,77			108	233,10				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların babalarının öğrenim düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır

($p>0.05$). Ancak tüm katılımcılar içerisinde baba öğrenim düzeyinin benlik saygısı düzeyleri ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmektedir ($p<0.05$).

Her iki grupta da benlik saygısı ortalamalarına bakıldığında, en yüksek ortalama puana, babasının öğrenim düzeyi okur-yazar olanların sahip olduğu görülmektedir. Toplam katılımda ise baba öğrenim düzeyinin, ergenlerin benlik saygısı üzerinde etkisinin bulunduğu görülmektedir. Buna göre toplamda çocukların benlik saygısının, babalarının öğrenim düzeyinden etkilendiği ancak boşanmanın baba öğrenim değişkenine göre ergenlerin benlik saygısını etkilemediği söylenebilir. Çizelge 20’de de görüldüğü üzere, ebeveynlerin boşanmış ya da boşanmamış olmalarından çok ergenlerin benlik saygısının gelişiminde ebeveynleriyle aralarındaki ilişki daha önemlidir.

Baba öğrenim düzeyinin yükselmesi genel anlamda çocukları ile daha sağlıklı ilişkiler kurmasını ve babaların çocuklarına daha bilinçli yaklaşmasını sağlayabilmektedir. Baba ile çocuk arasında kurulan ilişkinin niteliği, babanın öğrenim düzeyinden etkilenebilmekle birlikte eğitim, ebeveynlerin çocuklarına doğru şekilde yaklaşmalarının sağlayıcısı değildir. Öğrenim düzeyi ne kadar yüksek olursa olsun ebeveynler yanlış tutumlar da sergileyebilmektedir. Elde edilen bulguya göre genel olarak; baba öğrenim düzeyi, çocuklarının benlik saygısını etkilemektedir ancak boşanmış ya da boşanmamış olmaya göre babaların öğrenim düzeyi ile çocuklarının benlik saygısı arasında ilişki bulunmamaktadır.

Sönmez (2001, 81)’in 14-19 yaş arası boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerle yaptığı araştırmasında, aile içi ilişkiler boyutunda, babalarının eğitim durumlarının, çocuklarının benlik imgesine etkisinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Benlik imgesi ile benlik saygısı ilişkili olduğu için benlik imgesinin etkilenmemesi, benlik saygısının da etkilenmemesine sebep olmaktadır. Kişinin benlik imgesi ne kadar olumlu ise benlik saygısı da o kadar yüksektir. Kasuto (2017, 106-107), ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerle yaptığı çalışmada, anne ve baba eğitim durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını tespit etmiştir. Bu sonuçlar, araştırmamızdan elde edilen sonuçla benzerlik göstermektedir.

Coşar Cığerci (2006, 67)’nin çalışmada da babanın eğitim durumu ile benlik saygısı arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Kutlu (2014, 73-74)’nın

çalışmasında da, kendine güven alt ölçeği ile baba eğitim durumu arasında anlamlı düzeyde fark olmadığı saptanmıştır.

Demirbaş (2009, 52)'ın çalışmasında da ergenlerin benlik saygılarının babalarının eğitim durumuna göre farklılaştığı saptanmıştır. Bu araştırmanın sonucu ile araştırmamızın toplam katılım düzeyinde elde edilmiş sonuç benzerdir.

Erkan (1986, 153)'ın yapmış olduğu çalışmada ise ayrı yaşanılan babanın eğitim durumu ile ergen çocuklarının benlik tasarımı arasında ilişkinin olduğu; birlikte yaşanılan babanın eğitim durumu ile benlik tasarımı arasında ilişkinin olmadığı belirtilmiştir. Erkan'ın çalışmasında, ebeveynlerin birlikte ya da ayrı olma durumunun, baba eğitim durumuna göre ergenlerin benlik tasarımı etkilediği söylenebilir.

Sonuç olarak; boşanma, annelerin öğrenim düzeyinde olduğu gibi her iki grupta da babaların öğrenim düzeyine göre çocuklarının benlik saygısını etkilememektedir. Öğrenim düzeyinden çok ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumlarının, ilgi düzeyinin ve etkili iletişimin daha önemli olduğu söylenebilir. Yapılacak araştırmalarda ebeveynlerin öğrenim düzeyleri ile ebeveyn-çocuk ilişkinin niteliğine ilişkin bilgilerin elde edilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Çelikoğlu (1997, 58)'nin çalışmasına bakıldığında; boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgilerinin yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiş olup bu durumun çocukların benlik saygısı puan ortalamalarını yükseltmiş olabileceği vurgulanmıştır.

Çizelge 22: Çocukların Anne Meslek ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Anne Meslek	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
Memur	21	70,14	6,634	,249	47	243,31	13,623	,018	3,412	,637
İşçi	48	60,65			69	243,33				
Kendi işi	20	86,30			24	197,79				
Bilmiyor	1	92,00			4	127,25				
Emekli	4	82,00			7	190,14				
Çalışmıyor	46	72,61			268	198,42				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların annelerinin meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Kontrol grubunda yer alan katılımcıların ise annelerinin meslek durumu ile benlik

saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$).

Altuntaş (2012, 128)'in çalışmasında, anne meslek durumuna göre boşanmanın ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenler üzerinde etkisinin olmadığı saptanmıştır. Araştırmamızda ise ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin anne meslek durumu ve benlik saygısı düzeylerine ilişkin farklı sonuçlar bulunmuştur. Toplam düzeyde de anne meslek durumu ile benlik saygısı arasında ilişki olmadığından, boşanmanın anne meslek durumuna göre ergenlerin benlik saygısını etkilediği söylenebilir.

Araştırmamızda ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin annelerinin meslek durumuna göre; en yüksek benlik saygısı puanını, annesi işçi olanlar almış olup bunu sırasıyla anneleri memur, çalışmayan, kendi işi, emekli olanlar izlemektedir. Benlik saygısı en düşük olanlar ise annesinin ne iş yaptığını bilmeyenlerdir. Annesinin ne iş yaptığını bilmeyenlerin olması, bu çocukların anneleri ile yeterli iletişim ve ilişkilerinin olmadığını akla getirmektedir.

Ebeveynleri boşanmış öğrencilerin annelerinin meslek durumuna göre; en yüksek benlik saygısı puanını, annesinin ne iş yaptığını bilmeyen öğrenci almış olup bunu sırasıyla anneleri kendi işi, emekli, çalışmayan, memur olanlar izlemektedir. Benlik saygısı en düşük olanlar ise annesi işçi olanlardır.

Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerden annesinin işini bilmeyen bir kişi bulunmaktadır ve en yüksek benlik saygısı puanına bu kişi sahiptir. Annesi ile mesleğini bilmeyecek kadar iletişimi olmayan bir öğrencinin benlik saygısı puanının en yüksek olması dikkat çekmiştir. Boşanma öncesinde ya da sonrasında ebeveyn ile çocuk arasında kurulan ilişkilerin benlik saygısını etkilediği bilinmektedir. Bu bir kişinin annesi ile kurmuş olduğu ilişkinin dinamiğine ilişkin bilgi sahibi olunamasa da bu öğrencinin, benlik saygının annesiyle olan ilişkiden olumsuz etkilenmediği görülmektedir. Bunun sebebi olarak, çocuğun diğer ebeveyninden gördüğü destekleyici, güvenli, şefkate dayanan ilişki gibi benlik saygısını olumlu etkileyen başkaca değişkenlerin hayatında bulunmasının olabileceği akla gelmektedir.

Ayrıca ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerden benlik saygısı puan ortalaması yüksek olan öğrencilerin anneleri; kendi işini yapanlar, emekliler ve çalışmayanlardır. Bu annelerin işe diğerleri kadar zaman ayırmayıp çocuklarıyla daha fazla ilgilenabildikleri akla gelmektedir. Annesi işçi olanların benlik saygısı ortalama puanı ise 60,65 olup en düşük puandır. Annesi işçi olan öğrencilerin en düşük benlik saygısı ortalama puanına sahip olmalarının nedeni, işçilerin çalışma koşullarının diğerlerinden daha ağır oluşu ve bu nedenle annelerin, çocuklarına ayıracak yeterli zaman için yeterli enerjide olmamaları olabilir. Ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niteliği oldukça önemlidir. Annelerinin mesleği her ne olursa olsun çocuklar anneleri ile geçirdikleri nitelikli zamana, ilgiye ve desteğe gereksinim duymaktadır. Bu gereksinimin yeterince karşılanmaması, çocukların benlik saygısını olumsuz etkileyebilmektedir.

Araştırmamıza katılmış olan ebeveynleri boşanmış ergenlerin annelerinin, öğrenim düzeyi (Çizelge 20), meslek durumu ve annelerinin yanında yaşama (Çizelge 24) durumları ile benlik saygıları arasında herhangi bir ilişkinin bulunmamış olması, ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin benlik saygıları üzerinde annelerinin etkisinin olmadığını düşündürmüştür. Elbette ki sadece bu değişkenlere bakılarak annenin çocuğunun benlik saygısını etkileyip etkilemediği bilgisine ulaşılamaz. Boşanmanın çocukları ve çiftleri etkilediği ancak kadınları özellikle sosyal, psikolojik ve ekonomik olarak daha fazla etkilediği düşünülmektedir. Ancak araştırmamızda özellikle çocukların büyük çoğunluğunun annesinin yanında yaşıyor olması ve benlik saygısının istatistikî olarak etkilenmemiş olması dikkat çekmiştir.

Birden fazla nedenle ortaya çıkabilen ve ailenin bütünlüğünün parçalanmasına yol açan boşanma, boşanan çiftler için birtakım güçlükler doğurmaktadır. Boşanma nedeniyle kadınlar, erkeklere göre daha zorlayıcı koşullara sahiptir. Ülkemizin toplumsal yapısında genel olarak kadınlara verilen değer erkeklere verilen değerine düşmektedir. Bu nedenle kadın, boşanma kararı aldığı anda kararını gözden geçirmesi etrafındaki kişilerce telkin edilmektedir. Eğitim düzeyi daha düşük olan ve işi olmayan bir kadının yaşamında boşanma bir çözüm olsa bile boşandıktan sonraki süreçte karşılaşılabileceği sorunlar ve sosyal çevresi ile toplum tarafından kendisine yönelik tutumlardan dolayı boşanma kararını erteleyebilmektedir (Can ve Aksu 2016, 893).

Çizelge 23: Çocukların Baba Meslek ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Baba Meslek	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
Memur	15	76,43	24,472	,000	89	235,37	7,746	,171	20,873	,001
İşçi	36	62,26			126	204,39				
Kendi işi	55	87,21			148	196,91				
Bilmiyor	26	51,63			5	171,50				
Emekli	5	64,70			47	212,93				
Çalışmıyor	3	6,50			3	287,50				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların babalarının meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$). Kontrol grubunda yer alan katılımcıların ise babalarının meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Araştırmaya katılanların çoğunluğunun babasının kendi işini yaptığı görülmektedir. Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerden babası kendi işini yapanların en yüksek benlik saygısı puan ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla babasının mesleği memur, işçi ve babasının ne iş yaptığını bilmeyenler izlemektedir. Babası çalışmayanların benlik saygısı puan ortalamasının ise en düşük olduğu görülmektedir.

Ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerde ise babası çalışmayanların benlik saygısı ortalama puanı en yüksek olarak bulunmuştur. Bunu sırasıyla babası memur, emekli, işçi ve kendi işi olanlar izlemektedir. Benlik saygısı düzeyi en düşük olan öğrencilerin ise babasının ne iş yaptığını bilmeyenler olduğu saptanmıştır. Babasının ne iş yaptığını bilmeyen öğrencilerin babası ile ilişki ve iletişiminin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ergenin benlik saygısı üzerinde ebeveynlerinden gördüğü ilgi ve desteğin öneminden dolayı babasının ne iş yaptığını bilmeyen öğrencilerin en düşük benlik saygısı düzeyine sahip olmaları öngörülebilir bir sonuçtur.

Ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerden babası çalışmayanların, benlik saygısı puanlarının en yüksek olmasına ilişkin; çocukların babalarının çalışmamasından dolayı babaları ile daha fazla zaman geçirme imkânlarının bulunduğu söylenebilir. Babası tarafından yeterli ilgi gösterilen çocuğun benlik saygısı gelişiminin olumlu etkilendiği düşünülmektedir.

Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin, babasının mesleğini bilmeyenlerin sayısının yüksek olup benlik saygısı düzeyinin düşük bulunması dikkat çekmiştir. Buradan bu kişilerin, babalarının mesleğinin ne olduğunu bilmeyecek kadar ilişkilerinin kopuk olduğu ve bu durumun benlik saygısı üzerinde negatif yönde bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre ebeveynleri boşanmış olan çocukların çoğunluğu annesi ile yaşamaktadır (Çizelge 24) ve her ne kadar birlikte yaşamadığı ebeveyn ile görüşme sıklığı (Çizelge 25) istenen düzeyde olmasa da babalarının mesleği, çocuklarının benlik saygısına etkide bulunmaktadır. Babanın çalışma saatleri ve koşulları çocuklarıyla kurduğu ilişkinin niteliğine ve zaman dilimine yansıyabilmektedir. Baba ile yeterince iletişim kurulamaması zamanla çocuk ile baba arasındaki bağın zayıflamasına yol açabilmektedir. Boşanmadan sonraki süreçte diğer ebeveyni ile düzenli ilişkisi olmayan, desteklenmeyen ergenin benlik saygısı olumsuz etkilenebilmektedir.

Araştırmamızda ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin baba meslek durumu ve benlik saygısı düzeylerine ilişkin farklı sonuçlar bulunmuştur. Elde edilen bu sonucun farklı olmasının, babasının yanında yaşayan çocukların benlik saygısının daha yüksek olabileceği ve boşanmış babaların çocuklarıyla etkileşiminin daha iyi olabileceğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yörükoğlu (1990, 94), araştırmasında babanın işi ile ergenin benlik saygısı arasında ilişki olduğunu saptamıştır.

Çizelge 24: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı	Araştırma Grubu			
	Sayı	Ortalama	Z	p
Anne Yanında	117	69,07	0,942	,346
Baba Yanında	23	77,76		

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların birlikte yaşadığı ebeveynin farklılığı ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Arıkan (1992, 154)'ın yapmış olduğu araştırmada, 11-18 yaş arasındaki çocukların çoğunluğu annelerinin yanında yaşamaktadır. Arıkan bu durumun, velayetin çoğunlukla anneye verilmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Araştırmamızda da çocukların, çoğunluğu annelerinin yanında yaşamakta olup boşanmanın, çocukların hangi ebeveynin yanında yaşandığına göre benlik saygısı düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı görülmektedir.

Kişinin kendisi hakkındaki olumlu ya da olumsuz düşüncelerine benlik tasarımı denilmektedir (Baymur 1978, 105). Benlik tasarımı, kişinin kendisi hakkındaki yargıları iken benlik saygısı, kişinin kendisi hakkındaki memnuniyeti ve kendine güvenini ifade etmektedir. Benlik saygısı, kişinin kendisiyle ilgili yargıları sonucunda gelişmektedir. Benlik tasarımı olumlu yargılardan oluşan bir kişinin benlik saygısı yüksektir.

Erkan (1986, 151)'ın lise öğrencileri ile yaptığı araştırmasında, ebeveynleri boşanmamış olanların benlik tasarımı puanlarının en yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynleri boşanmış olanların, benlik tasarımı puanları daha düşük olup babalarının yanında yaşayanların puanlarının, annelerinin yaşayanların puanlarından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmamızda da Erkan'ın araştırmasına benzer olarak, babalarının yanında yaşayan ergenlerin benlik saygısı puanlarının (77,76) annelerinin yanında yaşayanların benlik saygısı puanlarından (69,07) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan bir araştırmada, ebeveynleri boşandıktan sonra annesinin yanında kalan kız çocuklar ile babalarının yanında kalan erkek çocukların benlik saygısının, ebeveynleri boşandıktan sonra velayeti annesinde olan erkek çocuklardan ve velayeti babasında olan kız çocuklardan daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Rice 1997 aktaran; Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı 2013, 208).

Çelikoğlu (1997, 71)'nin çalışmasında, çocukların hangi ebeveyninin yanında yaşadıklarının benlik saygıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Öztürk (2006, 43) de araştırmasında, ebeveynleri boşanmış olan çocukların kiminle yaşadıkları ile benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık olmadığını saptamıştır. Araştırmamızda ebeveynleri boşanmış olan çocukların hangi ebeveynleri ile

yaşadığı ile benlik saygısı düzeyleri arasında ilişkinin olmadığı tespit edilmiş olması yapılmış olan bu araştırmaların sonucu ile benzetilmektedir.

Çizelge 25: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Durumu

Görüşme Sıklığı	Araştırma Grubu			
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p
Her Gün	10	101,40	17,847	,007
Haftada Bir	22	88,20		
İki Haftada Bir	13	74,65		
Ayda Bir	19	67,05		
Yılda Birkaç Kez	24	63,67		
Özel Günlerde	12	40,96		
Hiç	40	66,29		

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı farklılığı ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Ebeveynleri boşanmış ergenlerin birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklıkları ve benlik saygısı incelendiğinde; görüşme sıklığı her gün olanların, benlik saygısı puanının en yüksek olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla haftada bir kez, iki haftada bir kez, ayda bir kez, hiç ve yılda birkaç kez izlemektedir. Birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı, sadece özel günlerde olanların benlik saygısı puanının en düşük olduğu saptanmıştır. Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı ile benlik saygısı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ebeveynleri boşanmış olan ergenlerden babalarının mesleğini bilmeyenlerin sayısının (Çizelge 23) azımsanamayacak kadar fazla olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgulara bakıldığında, boşanmadan sonra bu ergenlerin babaları ile aralarında düzenli ve sağlıklı bir ilişkinin bulunmadığı akla gelmektedir.

Ayrıca çizelge 23'te babalarının ne iş yaptığını bilmeyenlerin sayısının boşanmış aile çocuklarında daha fazla olduğu görülmektedir. Çizelge 11'de de çocukların çoğunluğunun annelerinin yanında yaşadığı görülmektedir. Bu durumda çocukların babalarıyla görüşme sıklığının daha az olması beklenen bir sonuçtur. Buradan elde edilen bulguların, birbiri ile tutarlı olduğu anlaşılmaktadır.

Yörükoğlu (1990, 94) çalışmasında, ergenlerin benlik saygısı düzeyi ile ebeveynlerinden gördükleri ilginin ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynlerin çocuklarına yeterli ilgi ve destek göstermemeleri, onların benlik saygılarının olumsuz etkilemesine neden olmaktadır. Ebeveyni tarafından umursanmadığını ve sevilmediğini hisseden bir çocuk kendisine değer vermemektedir.

Ebeveynleri tarafından sevildiği hissettirilen çocukların benlik saygısı ve özgüvenleri yüksek iken ebeveynleri tarafından sevilmediği hissettirilen, ilgisiz bırakılan çocukların özgüveni düşüktür (Morgan 1988, 323).

Ergenlik dönemindeki bireylerin benlik saygılarının gelişimi için her iki ebeveyni ile kurduğu ilişkinin niteliği oldukça önemlidir. Çocuğun, birlikte yaşamadığı ebeveyn ile yeterince görüşmemesi ebeveyninin ilgi, sevgi ve desteğinden yoksun kalmasına neden olmaktadır. Ebeveynlerinden birinin ilgisi ve desteğinden yoksun kalan ergen ile ebeveyni arasında sıcak bir ilişki gelişmemektedir. Birlikte yaşamadığı ebeveyni tarafından yeterince desteklenmeyen ergen, yaşamına ve kendine ilişkin olumsuz değerlendirmelerde bulunabilmektedir.

Türk Medeni Kanunu'na (Md. 182, 323) göre velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin çocuğu ile şahsi ilişki kurma hakkı bulunmaktadır. Çocuğun bakımı ve hayata hazırlanmasında her iki ebeveynin de oldukça önemli rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak bazı ebeveynler, boşanmadan sonra çocuklarından duygusal olarak giderek uzaklaşabilmektedir. Boşanma ister olsun ister olmasın her yaştan çocuk ebeveynlerinin ilgi, sevgi ve desteğine ihtiyaç duymaktadır. Boşanma süreci ve sonrasında ebeveynler ve çocukları arasında kurulan sevgiye dayalı bağ çocukların boşanmadan en az düzeyde etkilenmesini sağlamaktadır. Buna göre birlikte yaşamadığı ebeveyni ile her gün görüşenlerin benlik saygısının diğerlerinden daha yüksek olması; sadece özel günlerde görüşenlerin benlik saygısının ise daha düşük olması beklenen bir sonuçtur. Araştırmamızda genel olarak ergenlerin birlikte yaşamadığı ebeveynleri ile görüşme sıklıklarının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, ebeveynlerin boşanmadan sonraki süreçte, çocuklarıyla kurdukları ilişkiye yeterli önemi vermediklerini düşündürmüştür. Ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurup ilişkilerini düzenli şekilde sürdürebilmelerinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Genellikle görüşme sıklıkları ebeveyn ilgisini göstermektedir. Ancak Erkan (1986, 161)'ın yapmış olduğu araştırmada, ebeveynleri ile sık görüşen çocukların benlik tasarımı düzeyinin, az görüşenlere göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Erkan'ın araştırmasında, çocuğa verilen değerin, çocuğun ebeveynleri ile kurduğu ilişkinin niteliğinin ve yakınlığın görüşme sıklıkları az da olsa yeterli düzeyde sağlanabildiğini akla getirmektedir.

Öztürk (2006, 45-46)'ün çalışmasında ise ebeveynleri boşanmış olan çocukların annelerini ve babalarını görme sıklığı ayrı ayrı incelenmiş olup çocukların annelerini ve babalarını görme sıklığı ile benlik saygısı arasında herhangi bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, çocukların her iki ebeveyniyle de benzer ilişkilere sahip olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmamız sonucu ile benzer olarak; Çelikoğlu (1997, 71) çalışmasında, boşanmış ebeveynlere sahip ergenlerin birlikte yaşamadığı ebeveyni ile görüşme sıklığı ile benlik saygısı düzeyi arasında ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Ebeveynlerden birinin yoksunluğu, çocuğun psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Her ne kadar boşanmış bile olsalar velayet hakkına sahip olan kişilerin boşandıkları eşleri ile çocuklarının görüşmesine saygı duymaları gerekmektedir (Arıkan 1992, 157). Ancak boşanma gerçekleştikten sonra bazı çiftler arasında yoğun şekilde çekişme ve tartışma yaşanmaktadır. Birbirlerine karşı kin ve nefret duyguları beslemektedirler. Bu duygular içerisinde bazı ebeveynler, çocuklarının diğer ebeveyni ile görüşmesini engellemektedir. Çocuklarının, icra kanalı ile diğer ebeveynine teslimi yoluna da gidilebilmektedir. Bu ebeveynler yanlış tutum ve davranışlarıyla çocuğun arada kalmasına neden olmaktadır.

Ebeveynlerin boşanmadan sonraki süreçte birbirine karşı düşmanca tutumlar sergilememeleri, çocuğun boşanmanın olumsuz etkilerinden en az düzeyde etkilenmesini sağlayacaktır (Erkan 1986, 165). Erkan yapmış olduğu araştırmada, boşanmadan sonra çatışma içerisinde ve düşmanca tavırlara sahip olan ebeveynlerin çocuklarının benlik tasarımlarının çatışmayan ve düşmanca olmayan duygularla birbirlerine yaklaşan ebeveynlerin çocuklarının benlik tasarımlarından daha düşük olduğunu saptamıştır.

Arıkan (1992, 159)'ın yapmış olduğu araştırmada çocukların velayetinin çoğunlukla annelerinde olduğu ve annelerin çocuklarının babaları ile görüşmelerini istediği sonucuna ulaşılmıştır. Sayıları az da olsa çocuklarının babaları ile görüşmesini istemeyen annelerin de olduğu saptanmıştır. Arıkan'ın babaları ile görüşmelerini isteyen annelerin bu davranışlarının, boşandıkları eşlerinin çocukları ile görüşme hakkına engel olmayarak çocuklarının babalarından yoksun kalmasını istemediğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Çocuklarının babaları ile görüşmelerini istemeyen annelerin ise bu davranışlarının; boşandıkları eşe karşı duygu ve düşüncelerinin olumsuz olmasından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak boşanma olgusuyla birlikte elde edilen bulgulardan ergenin birlikte yaşamadığı diğer ebeveyni ile görüşme sıklığının, benlik saygısı düzeyinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

3.2.3. Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, boşanmanın araştırmaya katılmış olan çocukların benlik saygısı üzerindeki etkisine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 26: Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı Üzerindeki Etkisi

Ebeveynlerin Boşanması	Tamamı			
	Sayı	Ortalama	Z	p
Evet	140	238,13	3,553	,000
Hayır	419	293,99		

Katılımcıların ebeveynlerinin boşanma durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Araştırmamız bulgularına göre ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin benlik saygısı düzeyi, ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin benlik saygısı düzeyinden daha düşüktür. Buna göre boşanmanın ergen öğrencilerin benlik saygısı üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu sonuç, yapılan diğer araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Ergenlerin benlik saygısını olumlu ya da olumsuz etkileyen değişkenler üzerinde yapılmış olan araştırmalardan, ebeveynlerinin boşanmasının, ergenin benlik saygısı

düzeyi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Yörükoğlu 1990, 106-108). Boşanma, çocuğun benlik kavramı, benlik saygısı üzerinde negatif etkiye sahiptir (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı 2013, 208).

Bireyin benlik imgelerine ilişkin beğeni durumu, benlik saygısını oluşturmaktadır. Benlik saygısı, bireyin kendisi hakkındaki benlik kavramını onaylamasıdır. Bireyin sahip olduğu üstün özellikler benlik saygının belirleyicisi değildir. Benlik saygısı kişinin kendini değerli bulması, kendini olduğu gibi kabul ederek kendisi hakkında yaptığı değerlendirmelerden memnun olmasıdır (Yörükoğlu 1990, 93). Benlik imgesi ile benlik saygısı arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Benlik imgelerini, olumlu olarak değerlendiren ergenin benlik saygısı da yüksektir.

Sönmez (2001, 85)'in ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada da ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin benlik imgelerinin ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin benlik imgelerinden daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Benlik saygısı düşük olan ergenlerin son 5 yıllık süredeki ruhsal belirtilerini inceleyen Yörükoğlu, iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu saptamıştır. Yörükoğlu, benlik saygısı düşük olan ergenlerin kendine güvenlerinin de düşük olduğunu tespit etmiştir. Ebeveynlerinin ayrılmış olmasının ergenlerin benlik saygısını etkilediğini, ebeveynleri ayrı olan ergenlerin benlik saygısının az da olsa düşük olduğunu belirtmiştir (Yörükoğlu 1990, 95-96). Rosenberg (1965, 85)'in yapmış olduğu araştırmada da boşanmanın yaşandığı ailelerde çocukların benlik saygısının daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Altuntaş (2012, 146)'in ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada boşanma ile ergenlerin benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Boşanmış ebeveyne sahip ergenlerin benlik saygısı düzeyinin, daha düşük olduğu saptanmıştır.

Tekin (2017, 56)'in araştırmasında ise ergenlerin benlik saygısı ile boşanma arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin benlik saygısı ortalama puanının, ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin ortalama puanından daha yüksek

olduğu tespit edilmiştir. Tekin'in çalışmasının sonucu ile araştırmamızdan elde edilmiş olan boşanmanın ergenlerin benlik saygısını etkilediği sonucunun birbirine benzediği ancak bu etkinin Tekin'in çalışmasında ebeveynleri boşanmış olanların lehine olduğu; araştırmamızda ise aleyhine olduğu görülmektedir.

Çelikoğlu (1997, 70)'nın boşanmanın 12-16 yaş arası ergenlerin benlik saygısı düzeyine etkisini araştırdığı çalışmasında; boşanma ile benlik saygısı arasında ilişkinin bulunmadığı, çalışmaya katılan çocukların benlik saygılarının orta ve yüksek düzeyde olduğu, az da olsa ebeveynleri boşanmış olan çocukların benlik saygısının, ebeveynleri boşanmamış olan çocukların benlik saygısından daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Buna ek olarak boşanmış ebeveynlerin, çocuklarının okuluna daha sık gittikleri bilgisi elde edilmiştir. Çelikoğlu, bu bulgular ışığında ebeveynlerin boşanmış olmaktan dolayı hissettikleri suçluluk duygularını bastırmak için çocuklarıyla daha fazla ilgilenebileceklerini ve bu durumdan çocukların benlik saygısının olumlu etkilenmiş olabileceğini ifade etmiştir. Ebeveynleri boşanmamış olan çocukların benlik saygısının ise aile içi ilişkilerdeki sorunlardan olumsuz etkilenmiş olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin üst sosyo-ekonomik yapıya sahip olmasının, çocukların benlik saygısı düzeylerinin birbirine yakın olarak elde edilmesine sebep olabileceğini dile getirmiştir.

Bu sonuç ile araştırmamızın sonucunun benzerlik göstermediği görülmektedir. Her iki araştırma sonucunun benzer olmamasında, katılımcıların farklı yaş grubundan olmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca aile içi ilişkiler de ergenlerin benlik saygısını etkilemektedir. Ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin, boşanmadan önceki yaşamları ile ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin, aile içi ilişkilerine dair bilgiler elde edilememiş olduğu için bu faktörün her iki araştırmaya olan etkisi bilinmemektedir. Çelikoğlu'nun araştırmasında az farkla da olsa boşanmış ebeveynlere sahip ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin yüksek çıkmasının, araştırmaya katılan ergenlerin ebeveynlerinin, boşanmadan sonraki süreçte çocuklarının uyum sağlamasını kolaylaştırmalarından ya da çocuklarına karşı onları örselemeyecek, tutarlı davranışlar sergilemelerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Boşanma süreci ve sonrasında yanlış tutumlar sergileyen anne babalar, çocuklarının benlik saygısının gelişiminin zarar görmesine yol açmaktadır. Ebeveynlerin, çocuklarına

karşı dengeli, çocuğun gelişimine ve yararına uygun tutumlar sergilemesi çocukların, boşanmanın benlik saygıları üzerindeki olumsuz etkilerinden korunabilmesi için önemlidir. Bunun yanı sıra aile içi şiddet, anlaşmazlık ve gerginliklerin olduğu bir aile ortamında da çocukların benlik saygısı olumsuz etkilenebilmektedir. Bu nedenle bir ailede boşanma ister yaşansın ister yaşanmasın, ebeveynlerin davranışlarına ve tutumlarına dikkat etmesi gerekmektedir.

Ayrıca çocuğun etrafında önem verdiği kişiler tarafından sevilmediğini ve umursanmadığını düşünmesi, olumsuz eleştirilere maruz bırakılması ve bu kişilerden yeterli ilgi görememesi, kendilerini değerli hissetmemelerine neden olmaktadır (Sarı 2016, 11).

Şentürk (2006, 167-168)'e göre ebeveynlerin birbirine ve çocuklarına karşı samimi davranışlar sergilemesi çocuğun kendisi ve etrafıyla ilgili pozitif düşünceler geliştirmesini sağlamaktadır. Çocuklara kendini değerli hissettirenin; anne ve babası tarafından sevildiği ve desteklendiği düşüncesi olduğunu belirtmiştir. Ebeveynlerin tutumlarından, çocukların benlik saygısı doğrudan etkilenmektedir.

Sancaklı (2014, 99)'nın çocukların boşanma sürecine ilişkin yaşantıları ile ilgili yapmış olduğu nitel çalışmada, çocukların görüşme sırasında utandıkları ve soruları cevaplamaktan çekindikleri bulguları elde edilmiştir. Buna göre çocukların boşanmanın utanılacak bir durum olduğu, kendilerini bundan sorumlu gördükleri saptanmıştır. Çocukların boşanma yaşantısına ilişkin kendilerini suçlamaları, utanç ve üzüntü gibi duygulara kapılmaları benlik saygısı üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

3.3. EBEVEYNLERİ BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, boşanmanın araştırmaya katılmış olan çocukların sosyal sorun çözme becerisine olan etkisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Boşanmanın çocukların sosyal sorun çözme becerilerine etkisi konusunda şimdiye kadar yapılmış bir araştırmaya rastlanılamadığı için sorun çözme becerileri konusunda yapılmış diğer araştırmalardan yararlanılmıştır.

3.3.1. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların sosyo-demografik özellikleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 27: Çocukların Cinsiyetleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Cinsiyet	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Z	p
	Sayı	Ortalama	Z	p	Sayı	Ortalama	Z	p		
SSÇE Toplam			2,683	,007			1,552	,121	2,924	,003
Kız	77	62,18			214	201,01				
Erkek	63	80,67			205	219,38				
Sorun Yönelimi			3,270	,001			1,379	,168	2,996	,003
Kız	77	60,36			214	202,02				
Erkek	63	82,89			205	218,33				
Biliş			3,423	,001			1,630	,103	3,274	,001
Kız	77	59,90			214	200,57				
Erkek	63	83,46			205	219,84				
Duyuş			3,800	,000			1,887	,059	3,672	,000
Kız	77	58,73			214	199,08				
Erkek	63	84,89			205	221,40				
Davranış			1,503	,133			0,179	,858	0,685	,494
Kız	77	65,84			214	211,04				
Erkek	63	76,19			205	208,92				
Sorun Çözme Becerileri			1,768	,077			1,111	,267	2,063	,039
Kız	77	65,02			214	203,57				
Erkek	63	77,20			205	216,71				
Tanımlama			0,811	,417			1,519	,129	1,715	,086
Kız	77	67,99			214	201,22				
Erkek	63	73,57			205	219,17				
Seçenek Oluşturma			2,646	,008			0,687	,492	2,066	,039
Kız	77	62,31			214	206,03				
Erkek	63	80,52			205	214,15				
Karar			1,344	,179			0,221	,825	1,006	,314
Kız	77	66,34			214	208,72				
Erkek	63	75,59			205	211,33				
Çözüm			0,762	,446			0,871	,384	1,232	,218
Kız	77	68,14			214	204,97				
Erkek	63	73,38			205	215,25				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların cinsiyetleri ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun yönelim alt puanı, biliş ve duyuş alt puanları ve

seçenek oluşturma alt puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$).

Kontrol grubundaki öğrencilerin ise cinsiyetleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Toplam düzeyde sosyal sorun çözme envanteri puanı ile cinsiyet arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Bořanma olgusunda pek çok değişkenin var olması nedeniyle araştırmamızda, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde, cinsiyetin sosyal sorun çözme envanter puanı ve alt ölçek puanlarında farklılıkların olduğu dūřünlmektedir.

Ayrıca araştırmamızda her iki grupta da erkek öğrencilerin sosyal sorun çözme envanterinden aldıkları puan ortalamasının, kız öğrencilerin ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Rice (1997)'ye göre çocuğun cinsiyeti, çocuğa model olacak birinin olup olmaması, ebeveynler ile ocuk arasındaki ilişkinin niteliği, velayet hakkına hangi ebeveynin sahip olduğu gibi etkenler, çocuğun boşanmadan etkilenme şeklini ve düzeyini belirlemektedir (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı 2013, 207).

Boşanmayla birlikte taraflar ve çocukları için baş edilmesi gereken bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yeni bir düzene, aile yapısına ya da sosyal çevreye uyum sağlama gerekebilmektedir. Çocuğun değişen yaşamına uyum sağlaması bazı durumlarda kolay olamamaktadır. Ülkemizin sosyo-kültürel yapısı ve değerlerine göre erkeklerin, sorunlar karşısında daha güçlü olması ve sorun çözmeye ilişkin becerilerinin daha yüksek olması gerekmektedir. Erkeklerin dışardaki çevrede daha rahat hareket edebilmesi pek çok sorunla karşı karşıya gelmesini ve bu sorunların çözümü için beceri geliştirebilmesini de sağlamaktadır. Boşanmadan sonra varsa erkek kardeşi veya yanında kaldığı ebeveyn tarafından kız çocuklarının korunmaya ve desteğe ihtiyaç duyduğuna dair nitelemeler, kız çocuklarının sorunlarla yüz yüze gelememesine ve bu konuda yetkinliklerinin gelişmemesine yol açmaktadır. Ebeveynleri boşanmış olan erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre sosyal sorun çözme beceri düzeylerinin yüksek çıkması bu duruma bağlanabilir. Benzer sonuç izelge 14'te görülmüş olup; ebeveynlerin boşanmış olması durumunda ergenlerin, cinsiyetleri ve benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerilerinin ilişkili olduğu söylenebilir.

Çetinkale (2006, 71)'nin lise öğrencileriyle yaptığı çalışmasında cinsiyet ile sorun çözme arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca benzer olarak araştırmamıza katılım sağlayan ergenlerin toplamına bakıldığında, cinsiyet ile sosyal sorun çözme envanter puanı ve sorun yönelimi, biliş, duyuş, sorun çözme ve seçenek oluşturma alt boyutlarında ilişkinin olduğu görülmektedir.

Korkut (2002, 179)'un lise öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, cinsiyet ile sorun çözme arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmış olup erkeklerin sorun çözme becerilerinin kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çelikkaleli ve Gündüz (2010, 368)'ün çalışmasında, cinsiyetin ergenlerin sorun çözme becerileri üzerinde etkisinin olduğu ve erkek öğrencilerin sorun çözme puanının kız öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Koray ve Azar (2008, 133)'in lise öğrencileri ile yaptığı çalışmasında da cinsiyet ve sorun çözme arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş olup sorun çözme becerisinin erkeklerin lehine olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızda erkek öğrencilerin sosyal sorun çözme envanter puanının kız öğrencilerden daha yüksek olması bakımından, Korkut (2002), Çelikkaleli ve Gündüz (2010)'ün elde etmiş olduğu sonuçlar ile benzerlik göstermektedir.

Tümkaya ve İflazoğlu (2000, 154)'nin çalışmasında ise cinsiyet ile sorun çözme arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı sonucu elde edilmiştir. Erdem ve Genç (2014, 15)'in çalışmasında da ergenlerin sorun çözme becerilerine ilişkin görüşleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Terzi (2000)'nin araştırmasında, öğrencilerin kişiler arası problem çözme beceri algıları, cinsiyetlerine göre anlamlı bulunmamış olup kişiler arası problem çözme beceri algılarının birbirine yakın olduğu saptanmıştır. Kişilerarası sorunlar, karşılaşılan sosyal bir sorun olup kişilerarası problem çözmeye ilişkin algılar, sosyal sorun çözme becerisine etki edebilmektedir.

Bu çalışmalarda, katılımcılar, ebeveynlerinin boşanmış ve boşanmamış olma durumuna göre ayrılmamış olmasından dolayı araştırmamız ile benzerlik ve farklılıkların olması beklenmektedir. Ancak araştırmalar arasında da cinsiyet ile sorun çözme arasındaki

ilişkiye dair farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Heppner, Witty ve Dixon (2004, 377)'a göre, şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalarla cinsiyet ile sorun çözme ilişkisi yeterli düzeyde netleşmemiştir. Bu nedenle araştırmaların sonuçları arasında farklılıkların bulunduğu söylenebilir.

Boşanmadan sonraki 5 yıllık süreçte boşanmanın olumsuz etkilerinin cinsiyet üzerinden kalktığı saptanmıştır (Wolkind ve Rutter 1985 aktaran; Ekşi 1990, 39). Cinsiyet değişkeni üzerinde boşanmanın ne zaman gerçekleştiği önemlidir. Boşanmanın hemen ardından çocuklar, duygusal ve davranışsal olarak etkilenmektedirler. Ancak zaman içinde, sürece uyum sağlandıkça, olumsuz etkiler ortadan kalkabilmektedir. Boşanma nedeniyle çocukların yaşamlarında meydana gelen değişimlerden olumsuz etkilenmeleri; anne babaları arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulması, ebeveynlerin çocuklarıyla nitelikli bir ilişki kurup sürdürmeye özen göstermesi, velayet hakkına sahip olan ebeveynin çocuğun sosyal, duygusal ve fiziksel gereksinimlerini karşılayıp gereken ilgiyi göstermesi durumlarında azalmaktadır.

Çizelge 28: Çocukların Yaşları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Yaş	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Spearman's	p
	Spearman's	p	Spearman's	p		
SSÇE Toplam	-0,040	,642	0,011	,826	-0,026	,533
Sorun Yönelimi	0,019	,823	0,013	,784	0,004	,932
Biliş	0,038	,659	0,058	,234	0,041	,329
Duyuş	0,069	,419	0,012	,802	0,020	,630
Davranış	-0,059	,487	-0,034	,492	-0,058	,170
Sorun Çözme Becerileri	-0,100	,241	-0,133	,007	-0,160	,000
Tanımlama	-0,048	,576	0,055	,262	0,008	,849
Seçenek Oluşturma	-0,019	,827	0,005	,919	-0,021	,623
Karar	0,033	,702	-0,001	,981	-0,018	,663
Çözüm	-0,017	,845	0,011	,820	-0,022	,596

Kontrol grubundaki katılımcıların yaşları ile sosyal sorun çözme envanterinin sorun çözme becerileri alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0.05$).

Erdem ve Genç (2014, 14)'in çalışmasında, ergenlerin yaş ve sorun çözme becerilerine yönelik görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Erdem ve Genç (2014, 14)'e göre sorunların birden fazla boyutunun olduğu durumlarda ergenler,

soğukkanlılık sağlayamamaktadır. Bundan dolayı da desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Ergenlerin, sorunun her bir yönü için tecrübe kazanmaları, sorun çözme becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır.

Açık (2013, 85-86)'ın lise öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmasında öğrencilerin sorun çözme envanter puanları ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kutlu (2014, 83) da 9. sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında problem çözme ile yaş arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Bu araştırmaların sonuçları ile araştırmamız bulguları arasında benzerlik olduğu görülmektedir.

Korkut (2002, 180)'un çalışmasında ise araştırmaya katılan ergenlerin yaşları ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmış olup bu sonuç araştırmamız ile benzerlik göstermemektedir.

Tümkaya ve İflazoğlu (2000)'nin üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, üniversite 1. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin, son sınıfta öğrenim gören öğrencilere göre sorun çözme becerileri konusunda daha yetersiz olduklarını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre yaş değişkeni ile sosyal sorun çözme becerisi birlikte ele alındığında yaş ilerleyip belli bir deneyime sahip oldukça sorun çözme becerilerinin geliştiği akla gelmektedir.

Tekeli (2010, 112)'nin lise son sınıf ve üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, üniversite öğrencilerinin lise son sınıf öğrencilerine göre sorunları çözmede, yeterlilik hislerinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Tekeli'nin çalışmasında, lise son sınıf öğrencilerinin, üniversite öğrencilerine göre sorun çözmede kendilerini daha yetersiz hissettiklerinin ortaya çıkmış olması, yaş ve deneyimin sorun çözme becerisini olumlu etkilediğini göstermektedir.

D'Zurilla, Maydeu-Olivares ve Kant (1998, 241)'in araştırmasında sosyal sorun çözme becerilerinin, ergenlikten orta yaşlara doğru arttığı bulunmuştur. Araştırmamıza katılan her iki gruptaki ergenlerin (ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerde sorun çözme boyutu hariç) yaşları ile sosyal sorun çözme beceri düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Araştırmaya katılan öğrenciler, ergenlik döneminde olup yaşları itibarıyla sorun

çözme konusunda sahip olduğu deneyimler daha azdır. Bu bağlamda elde edilen sonucun ortaya çıkmasının nedeninin, birbirine yaşça yakın bir grubun araştırmaya katılmış olması olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca her gelişim döneminin kendine has özellikleri ve sorunları olup genel olarak gelişim dönemlerinde, kendine özel sorunlarla mücadele yolları bulunmaktadır. Araştırmamızda farklı gelişim dönemlerindeki bireyler yer almadığından, sosyal sorun çözme beceri düzeyi bakımından ilişkili bir sonucun ortaya çıkmamış olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak araştırmamızda 15-18 yaş arası ergenlerin yaşları ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiş olup elde edilen bilgilere göre, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin yaşları ile sosyal sorun çözme becerisi arasında ilişki bulunmamaktadır. Ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin ise yalnızca sorun çözme alt ölçeği ile yaşları arasında ilişki bulunmaktadır. Sosyal sorunlar her yaştan bireylerin karşısına farklı şekillerde ve koşullarda çıkabilmektedir. Sosyal sorun çözme becerisinin gelişiminde yaştan çok bu becerinin gelişimini etkileyen unsurların önemli olduğu söylenebilir.

Çizelge 29: Çocukların Okulları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Okul	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	P	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			9,443	,024			2,763	,430	6,980	,073
DAL	63	64,54			233	212,52				
İMKB MTAL	10	45,20			17	197,59				
DAÇAL	26	75,04			126	199,29				
NEAL	41	82,95			43	232,60				
Sorun Yönelimi			7,540	,057			0,674	,879	3,310	,346
DAL	63	64,33			233	208,58				
İMKB MTAL	10	50,50			17	223,26				
DAÇAL	26	74,90			126	207,05				
NEAL	41	82,07			43	221,13				
Biliş			8,993	,029			1,043	,791	3,552	,314
DAL	63	62,31			233	207,27				
İMKB MTAL	10	53,90			17	232,24				
DAÇAL	26	76,23			126	208,45				
NEAL	41	83,50			43	220,57				
Duyuş			7,799	,050			0,341	,952	3,899	,273
DAL	63	63,71			233	207,70				

İMKB MTAL	10	53,45			17	215,71				
DAÇAL	26	73,17			126	210,54				
NEAL	41	83,39			43	218,59				
Davranış										
DAL	63	68,14			233	210,41				
İMKB MTAL	10	49,35	4,282	,233	17	210,18	0,960	,811	2,276	,517
DAÇAL	26	73,35			126	204,11				
NEAL	41	77,48			43	224,98				
Sorun Çözme Becerileri										
DAL	63	64,73	12,441	,006	233	222,71	36,298	,000	39,548	,000
İMKB MTAL	10	37,75			17	81,41				
DAÇAL	26	77,35			126	226,00				
NEAL	41	83,01			43	145,09				
Tanımlama										
DAL	63	64,19			233	215,66				
İMKB MTAL Lisesi	10	49,80	7,600	,055	17	197,15	3,858	,277	4,168	,244
DAÇAL	26	81,83			126	194,61				
NEAL	41	78,06			43	229,49				
Seçenek Oluşturma										
DAL	63	66,60			233	213,68				
İMKB MTAL	10	40,55	9,066	,028	17	165,68	6,102	,107	11,936	,008
DAÇAL	26	75,19			126	199,08				
NEAL	41	80,83			43	239,59				
Karar										
DAL	63	61,66			233	211,86				
İMKB MTAL	10	63,60	7,225	,065	17	190,32	0,644	,886	2,260	,520
DAÇAL	26	76,08			126	207,42				
NEAL	41	82,23			43	215,27				
Çözüm										
DAL	63	63,55			233	213,22				
İMKB MTAL	10	51,00	8,332	,040	17	204,79	2,951	,399	2,611	,455
DAÇAL	26	84,37			126	197,37				
NEAL	41	77,15			43	231,65				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların eğitim aldıkları okul ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, biliş alt puanı, sorun çözme becerileri alt puanı, seçenek oluşturma alt puanı ve çözüm alt puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Yapılmış olan araştırmalara bakıldığında öğrencilerin sorun çözme becerilerinin, okul türü ve okulun yer aldığı sosyo-ekonomik çevre değişkenleri ile ele alındığı

görülmektedir. Düzakın (2004, 80) araştırmasında, Genel Liseye devam eden öğrencilerin sorun çözme becerilerinin Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerden daha düşük olduğu sonucunu elde etmiştir. Mevcut sistemde ortaöğretim kurumları arasında Genel Lise türü bulunmamaktadır. Araştırmamızda da Genel Lise türü yer almayıp Anadolu Meslek ve Anadolu Liseleri bulunmaktadır. Toplam katılım düzeyinde öğrenim görülen okul ile bazı alt ölçeklerin ilişkili olması, Düzakın'ın araştırmasıyla kısmi olarak benzerlik olduğunu göstermektedir.

Gündoğdu (2010, 56)'nın Anadolu Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Genel Lise öğrencileri ile yaptığı çalışmada, ergenlerin öğrenim gördükleri lisenin türüne göre sorun çözme becerilerinin arasında farklılık olmadığı saptanmıştır.

Erdem ve Genç (2014, 13) de Anadolu Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada, ergenlerin sorun çözme becerilerine yönelik görüşleri ile okul türleri arasında farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Terzi (2000)'nin çalışmasında ise üst sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin kişiler arası problem çözme beceri algısının orta ve alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Derin (2006, 91)'in çalışmasında, ergenlerin sorun çözme becerisi puan ortalamaları ile sosyo-ekonomik durumları arasında farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Birel (2012, 81)'in çalışmasında da ergenlerin algıladıkları sosyo-ekonomik düzey ile sorun çözme arasında fark olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlardan sosyo-ekonomik düzeyin, sorun çözme becerileri üzerinde benzer etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Araştırmamızda, öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar, benzer sosyo-ekonomik düzeyde yer almaktadır. Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar ile biliş, sorun çözme, seçenek oluşturma, çözüm alt ölçekleri ve sosyal sorun çözme envanter puanı ilişkili olup ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin öğrenim gördükleri okulları ile sadece sorun çözme alt ölçeği ilişkilidir. Bu sonuç, ergenlerin sosyal sorun çözme becerisinin, okulların bulunduğu sosyo-ekonomik çevreden etkilenmediğini akla getirmektedir.

Okulların bulunduğu sosyo-ekonomik düzeyden çok okul dinamiğinin, çocukların sorun çözme becerisini etkilediği düşünülmektedir. Okulların, öğrencilerinin günlük yaşamda karşılaştığı sosyal sorunlarla mücadele edebilmesi için etkin ve aileler ile işbirliği içinde

olması gerekmektedir. Okullar, öğrencilerinin okul içinde ve dışındaki yaşamda kullanabilecekleri sorun çözme becerilerini kazanması için önemlidir.

Çizelge 30: Çocukların Sınıf Düzeyleri ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Sınıf Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	P	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			3,823	,281			1,581	,664	0,792	,851
9.sınıf	61	64,07			224	214,23				
10.sınıf	53	78,76			166	204,53				
11.sınıf	18	69,81			15	230,00				
12.sınıf	8	66,31			14	185,79				
Sorun Yönelimi			5,081	,166			0,976	,807	0,104	,991
9.sınıf	61	62,66			224	214,69				
10.sınıf	53	79,53			166	203,05				
11.sınıf	18	72,69			15	207,90				
12.sınıf	8	65,56			14	219,68				
Biliş			10,057	,018			0,565	,904	1,053	,788
9.sınıf	61	58,89			224	212,76				
10.sınıf	53	82,31			166	205,07				
11.sınıf	18	76,94			15	210,80				
12.sınıf	8	66,31			14	223,39				
Duyuş			3,476	,324			0,582	,900	0,326	,955
9.sınıf	61	63,53			224	213,19				
10.sınıf	53	77,47			166	205,09				
11.sınıf	18	71,69			15	205,63				
12.sınıf	8	74,75			14	221,86				
Davranış			2,820	,420			1,599	,660	1,015	,798
9.sınıf	61	67,89			224	216,09				
10.sınıf	53	76,82			166	200,77				
11.sınıf	18	67,69			15	216,20				
12.sınıf	8	54,88			14	215,29				
Sorun Çözme Becerileri			2,218	,528			13,886	,003	11,533	,009
9.sınıf	61	65,69			224	219,74				
10.sınıf	53	75,75			166	208,31				
11.sınıf	18	67,47			15	101,53				
12.sınıf	8	79,25			14	190,39				
Tanımlama			1,046	,790			4,468	,215	3,801	,284
9.sınıf	61	68,69			224	205,40				
10.sınıf	53	71,66			166	215,34				
11.sınıf	18	77,19			15	257,07				
12.sınıf	8	61,56			14	169,75				
Seçenek Oluşturma			2,669	,445			0,570	,903	0,058	,996
9.sınıf	61	64,88			224	212,69				
10.sınıf	53	76,73			166	204,83				
11.sınıf	18	73,58			15	220,03				
12.sınıf	8	65,19			14	217,43				

Karar			4,465	,215			6,270	,099	5,158	,161
9.sınıf	61	62,75			224	210,52				
10.sınıf	53	78,71			166	214,55				
11.sınıf	18	71,11			15	224,70				
12.sınıf	8	73,81			14	132,11				
Çözüm			2,642	,450			4,083	,253	2,818	,421
9.sınıf	61	64,62			224	210,70				
10.sınıf	53	76,94			166	210,92				
11.sınıf	18	70,69			15	241,77				
12.sınıf	8	72,19			14	153,75				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların sınıf düzeyleri farklılığı ile sosyal sorun çözme envanterinin biliş alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Kontrol grubundaki öğrencilerin ise sosyal sorun çözme becerisi ve sınıf düzeyleri arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Toplam düzeyde de öğrencilerin sosyal sorun çözme becerileri ile sınıf düzeyleri arasında ilişki bulunmadığı görülmektedir.

Düzakın (2004, 81)'in çalışmasında, lise öğrencilerinin kaçınıcı sınıfta oldukları ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Erdem ve Genç (2014, 13)'in lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmada da ergenlerin, sınıf düzeyi ile sorun çözme becerilerine yönelik görüşleri arasında herhangi bir farklılık olmadığı saptanmıştır.

Benzer şekilde Ferah (2000, 91)'in çalışmasında, ergenlerin sınıf düzeyleri ile sorun çözme becerisi algıları arasında farklılığın olmadığı saptanmıştır. Güneş (2011, 173)'in çalışmasında da sınıf düzeyi ile sosyal sorun çözme alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın oluşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Avşaroğlu ve Üre (2007, 89), üniversite öğrencileriyle olan çalışmada, sınıf ile stresle başa çıkma alt ölçekleri arasında alt ölçeklerden kaçma-soyutlanma hariç anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Bu sonuçlar ile araştırmamızdan elde edilen sonuç birbirine benzemektedir.

Farklı olarak Birel (2012, 75) ve Çeşit (2011, 59)'in lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmalarda, sınıf düzeyi ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı düzeyde fark olduğu saptanmıştır. Gölgeleyen (2011, 37) de lise öğrencilerinin kaçınıcı sınıfta oldukları ile sorun çözme becerileri arasında ilişkinin olduğunu ve 11 ile 12. sınıf

öğrencilerinin, sorun çözme becerilerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Dündar (2009, 146), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmada, sınıf düzeyi ile sorun çözme arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ve sınıf düzeyi yükseldikçe sorun çözme becerilerinin arttığı sonucuna ulaşmıştır. Altınok (2015, 69) da sosyal hizmet lisans öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin, sorun çözme becerilerinin de yükseldiği sonucunu elde etmiştir. Bu sonuçlar da göstermektedir ki kişiler yaş aldıkça, belli tecrübeler kazandıkça ve yetişkinliğe doğru ilerledikçe sorun çözme becerileri artmaktadır. Gündoğdu (2010, 54)'nın lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada 12. sınıf öğrencilerinin, sorun çözme becerilerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış olması da bu düşüncüyü desteklemektedir. Birey yaş aldıkça fiziksel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişimi devam etmektedir ve deneyimleri artmaktadır. Bu da daha üst sınıflarda olan öğrencilerin, sorun çözme becerilerinin daha yüksek olmasına neden olmaktadır.

Bu araştırmalara katılım gösterenlerin, ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olma durumuna göre ayrılmamış olması ve araştırmamıza 12. sınıf düzeyinden katılımın oldukça az olması nedeniyle bu araştırmaların sonuçlarıyla araştırmamız sonuçlarının benzemediği düşünülmektedir.

Okullarda öğrencilerin sınıflara dağılımları, genellikle yaşlarıyla paralel olmaktadır. Bu bağlamda çizelge 28'de de görüldüğü üzere; yaş ile sınıf düzeyinde çıkan sonuçların hemen hemen birbirine benzemesi araştırmamız sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 31: Çocukların Sınıf Başarı Ortalamaları ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Sınıf Başarı Ortalaması	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	P
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			5,900	,052			3,585	,167	8,285	,016
Başarısız	7	70,50			12	173,96				
Orta	89	64,49			253	203,67				
Başarılı	44	82,65			154	223,20				
Sorun Yönelimi			4,936	,085			0,835	,659	4,091	,129
Başarısız	7	68,21			12	213,33				
Orta	89	65,14			253	205,65				
Başarılı	44	81,70			154	216,89				

Biliş			8,848	,012			0,913	,634	6,348	,042
Başarısız	7	59,43			12	200,71				
Orta	89	63,97			253	205,99				
Başarılı	44	85,48			154	217,31				
Duyuş			3,494	,174			0,438	,803	1,148	,563
Başarısız	7	70,93			12	232,75				
Orta	89	65,86			253	209,18				
Başarılı	44	79,82			154	209,57				
Davranış			0,944	,624			2,711	,258	4,425	,109
Başarısız	7	74,36			12	208,58				
Orta	89	67,98			253	202,34				
Başarılı	44	74,98			154	222,69				
Sorun Çözme Becerileri			4,718	,095			1,409	,494	3,747	,154
Başarısız	7	71,29			12	169,67				
Orta	89	65,09			253	210,28				
Başarılı	44	81,32			154	212,69				
Tanımlama			3,169	,205			1,817	,403	3,239	,198
Başarısız	7	77,93			12	171,92				
Orta	89	65,89			253	207,52				
Başarılı	44	78,65			154	217,04				
Seçenek Oluşturma			2,147	,342			4,601	,100	6,391	,041
Başarısız	7	74,86			12	165,63				
Orta	89	66,72			253	203,29				
Başarılı	44	77,44			154	224,48				
Karar			7,529	,023			1,843	,398	3,875	,144
Başarısız	7	78,57			12	166,67				
Orta	89	63,43			253	208,91				
Başarılı	44	83,51			154	215,17				
Çözüm			5,177	,075			1,396	,498	5,125	,077
Başarısız	7	63,14			12	184,63				
Orta	89	65,40			253	206,43				
Başarılı	44	81,98			154	217,84				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların başarı düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin biliş alt puanı ve karar alma alt puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Kontrol grubundaki öğrencilerin sınıf ortalamaları ile sosyal sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p > 0.05$).

Her iki grupta da sosyal sorun çözme envanter puanları ile sınıf ortalaması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Gülbüz (2014, 49)' ün çalışmasında da başarı durumu ile problem çözme becerilerinin öğrenciler tarafından değerlendirilişinde, aralarında istatistiksel fark olmadığı saptanmıştır.

Çelikkaleli ve Gündüz (2010, 367)'ün araştırmasında, ergen öğrencilerin akademik olarak yetkinlik inançları ile problem çözme becerilerinin ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Akademik olarak yetkin olduğunu düşünenlerin, sorun çözme becerilerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmış olması, ergenin sorun çözme becerilerinin başarılı olma durumundan etkilendiğini göstermektedir. Ergenin kendisine akademik olarak yetkin olduğu inancı, benlik saygısını da etkilemektedir. Çizelge 18'e bakıldığında ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin, akademik başarı düzeyleri ile benlik saygıları arasında ilişkinin olmadığını tespit edilmiş olmasının, araştırmaya katılmış olan öğrencilerin kendilerini başarılı olarak görme ve yetkin hissetme durumunun zayıf olduğunu göstermektedir. Bunun da öğrencilerin sorun çözme becerisini etkilediği söylenebilir. Bu nedenle hem benlik saygısı düzeyinde hem de sosyal sorun çözme becerileri düzeyinde Çelikkaleli ve Gündüz'ün araştırmasından farklı olarak anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşıldığı düşünülmektedir.

Ferah (2000, 92)'in çalışmasında da sınıf ortalaması yükseldikçe, sorun çözme becerisi algılarının olumlu etkilendiği bulunmuştur. Araştırmamızda (ebeveynleri boşanmamış olanlarda duyuş alt ölçeği hariç) her iki grupta da sınıf ortalaması başarılı olanların sosyal sorun çözme puanları, ortalaması orta ve başarısız olanlara göre daha yüksektir. Bu da başarının, sorun çözme becerisi üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Derin (2006, 118)'in çalışmasında akademik olarak öğrencilerin, kendilerini başarılı-orta ve başarılı-başarısız algılama düzeyleri ile sorun çözme becerileri arasında farklılık olduğu saptanmıştır. Gölgeleyen (2011, 38)'in çalışmasında da ergenlerin algıladıkları akademik başarı düzeyi ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Kendini çok iyi ve iyi düzeyde başarıya sahip olarak algılayanların, orta ve zayıf düzeyde başarıya sahip olarak algılayanlara göre sorun çözme becerilerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırmamızdan da elde edilmiş olan toplam katılım düzeyinde akademik başarı ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişki olması sonucunun, bu sonuçlarla benzer olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, her iki grupta da akademik başarı ve sosyal sorun çözme envanter puanı açısından ilişki saptanmamış olmakla birlikte toplam katılım düzeyinde, ergenlerin sınıf ortalamaları ile sosyal sorun çözme envanter puanlarının ilişkili olduğu görülmektedir.

Elde edilen bu bulguya göre ebeveynlerin boşanmış olması ya da boşanmamış olması durumunun, akademik başarı ile sosyal sorun çözme becerisi düzeyi arasındaki ilişkiyi etkilemediği söylenebilir.

3.3.2. Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Aile Özellikleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların aile özellikleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkiye ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 32: Çocukların Kardeş Sahibi Olma ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Kardeş Sahibi Olma	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Z	p
	Sayı	Ortalama	Z	p	Sayı	Ortalama	Z	p		
SSÇE Toplam			0,387	,699			0,364	,716	0,382	,702
Evet	108	69,78			391	209,42				
Hayır	32	72,94			28	218,05				
Sorun Yönelimi			0,293	,770			0,072	,943	0,852	,394
Evet	108	71,05			391	210,11				
Hayır	32	68,66			28	208,41				
Biliş			0,422	,673			0,297	,767	1,064	,287
Evet	108	71,29			391	210,47				
Hayır	32	67,84			28	203,45				
Duyuş			0,052	,958			0,713	,476	0,783	,434
Evet	108	70,40			391	211,13				
Hayır	32	70,83			28	194,25				
Davranış			0,360	,719			0,977	,329	0,444	,657
Evet	108	71,17			391	208,46				
Hayır	32	68,23			28	231,57				
Sorun Çözme Becerileri			0,556	,578			1,638	,102	0,018	,985
Evet	108	69,46			391	207,41				
Hayır	32	74,00			28	246,20				
Tanımlama			0,288	,773			1,430	,153	0,515	,607
Evet	108	69,96			391	207,74				
Hayır	32	72,31			28	241,57				
Seçenek Oluşturma			1,148	,251			0,563	,573	0,473	,636
Evet	108	68,36			391	209,11				
Hayır	32	77,72			28	222,43				
Karar			0,502	,616			0,740	,459	0,105	,916
Evet	108	69,56			391	208,83				
Hayır	32	73,66			28	226,34				
Çözüm			0,216	,829			1,282	,200	0,179	,858

Evet	108	70,10			391	207,97				
Hayır	32	71,86			28	238,30				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların, kardeşe sahip olma durumları ile sosyal sorun envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Boşanmanın, kardeş sahibi olma ya da olmama durumuna göre ergenlerin sosyal sorun çözme becerilerini etkilemediği söylenebilir.

Sosyal sorun çözme envanter puanlarına bakıldığında, ortalama olarak en yüksek puanlara her iki grupta da kardeş sahibi olmayan öğrencilerin sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak kardeş sahibi olmayan çocuklar, sorumlulukları tek başına üstlenmek durumundadır. Sorumluk sahibi olarak becerileri gelişen bu çocukların, sorunlarla baş etme becerilerinin de geliştiği söylenebilir.

Elde edilen bu sonuç Terzi (2000)'nin araştırması ile benzerlik göstermektedir. Terzi'nin çalışmasında katılımcıların, tek çocuk olması ya da kardeş sayısı, kişiler arası problem çözme beceri algısı puanları ile ilişkili bulunmamıştır. Altınok (2015, 72) ve Kutlu (2014, 85)'nin çalışmalarında da kardeş sayısı ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. Ayrıca Birel (2012, 78), ergenlerin doğum sırasına göre problem çözme envanter puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını saptamıştır. Didin (2016, 109)'in de lise öğrencileri ile yaptığı araştırmasında, kardeş sayısı ile kişilerarası problem çözme becerileri arasında ilişki olmadığı bulunmuş olup bu araştırmalar ile araştırmamızdan elde edilmiş olan kardeş sahibi olup olmama durumunun, öğrencilerin sosyal sorun çözme becerilerini etkilememesi sonucuyla benzediği görülmektedir.

Bu sonuçlardan farklı olarak; Düzakın (2004, 83)'in lise öğrencileriyle gerçekleştirdiği çalışmasında kardeş sahibi olmayan öğrencilerin, sorun çözme becerilerinin diğerlerine göre en düşük düzeyde olduğu bulunmuştur. Bu araştırma ile araştırmamız sonucu arasındaki farkın; katılımcıların, farklı illerde ve farklı toplumsal yapılarda yaşıyor olmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Açık (2013, 92-93) da çalışmasında bir ve birden fazla kardeşi olanların, kardeş sahibi olmayanlara göre problem çözme becerilerinin daha yüksek olduğu ve kardeş sayısı ile

problem çözme becerileri arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşması yönünden araştırmamızla farklılaşmaktadır.

Kişilerin birbirilerini desteklemeleri, sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştırmaktadır. Aile içinde kardeşler de önemli bir destek kaynağıdır. Bu kaynaklardan ne ölçüde yararlanıldığı ve destek mekanizmalarına bakış açısı değişebilmektedir. Bundan dolayı araştırmamız sonucu ile bu araştırmalardan elde edilmiş sonuçların benzer olmadığı düşünülmektedir.

Çizelge 33: Çocukların Anne Öğrenim Düzeyi ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Anne Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	P
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			7,417	,115			6,498	,261	4,861	,433
Okuryazar	3	102,50			6	185,92				
İlkokul	33	57,92			145	202,86				
Ortaokul	25	65,82			81	222,04				
Lise	53	73,58			122	220,16				
Üniversite	26	80,98			63	198,68				
Sorun Yönelimi			4,236	,375			6,011	,305	4,863	,433
Okuryazar	3	101,00			6	184,00				
İlkokul	33	62,42			145	209,72				
Ortaokul	25	65,86			81	215,27				
Lise	53	72,58			122	217,22				
Üniversite	26	77,44			63	198,17				
Biliş			8,262	,082			6,714	,243	6,272	,281
Okuryazar	3	100,17			6	220,67				
İlkokul	33	59,71			145	220,13				
Ortaokul	25	59,16			81	210,91				
Lise	53	77,92			122	204,14				
Üniversite	26	76,54			63	201,97				
Duyuş			4,386	,356			5,342	,376	4,299	,507
Okuryazar	3	107,00			6	165,75				
İlkokul	33	63,82			145	207,87				
Ortaokul	25	68,30			81	211,48				
Lise	53	69,80			122	217,88				
Üniversite	26	78,31			63	207,36				
Davranış			1,873	,759			6,965	,223	4,890	,429
Okuryazar	3	92,83			6	196,58				
İlkokul	33	64,76			145	202,00				
Ortaokul	25	71,44			81	218,75				
Lise	53	70,29			122	224,94				
Üniversite	26	74,73			63	194,13				
Sorun Çözme Becerileri			9,856	,043			1,260	,939	2,104	,835

Okuryazar	3	101,00			6	172,33				
İlkokul	33	56,71			145	206,48				
Ortaokul	25	65,84			81	208,29				
Lise	53	71,79			122	216,52				
Üniversite	26	86,33			63	210,07				
Tanımlama										
Okuryazar	3	113,33	9,371	,052	6	200,50	0,963	,966	1,189	,946
İlkokul	33	55,24			145	213,89				
Ortaokul	25	72,92			81	204,03				
Lise	53	72,25			122	214,66				
Üniversite	26	79,02			63	200,44				
Seçenek Oluşturma										
Okuryazar	3	106,83	7,453	,114	6	186,83	4,624	,464	6,425	,267
İlkokul	33	56,30			145	196,25				
Ortaokul	25	73,74			81	225,92				
Lise	53	72,50			122	214,59				
Üniversite	26	77,13			63	216,84				
Karar										
Okuryazar	3	96,17	5,803	,214	6	219,17	0,556	,990	2,765	,736
İlkokul	33	63,03			145	206,68				
Ortaokul	25	59,36			81	207,09				
Lise	53	75,57			122	214,07				
Üniversite	26	77,40			63	211,37				
Çözüm										
Okuryazar	3	103,67	6,199	,185	6	205,00	4,377	,497	3,146	,678
İlkokul	33	62,08			145	200,91				
Ortaokul	25	71,02			81	225,99				
Lise	53	67,51			122	218,54				
Üniversite	26	82,96			63	192,92				

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların annelerinin öğrenim düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin sorun çözme becerileri alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Kontrol grubundaki öğrencilerin ve toplam katılım düzeyinde, sosyal sorun çözme becerileri ile anne öğrenim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Derin (2006, 81)'in çalışmasında, anne eğitim durumu ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Hamarta (2007, 55)'nin çalışmasında da anne eğitim durumu ile çocuklarının, sosyal sorun çözme beceri puanları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmış olması, araştırmamızdan toplam düzeyde elde edilen sonuç ile benzer olduğunu göstermektedir. Diğer çalışmalarda da benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Gündoğdu (2010, 66), anne eğitim durumu ile problem çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını tespit etmiştir. Gündoğdu, ergenlerin ailelerinden bağımsızlaşma eğiliminden dolayı anlamlı bir farklılığın olmadığını ifade etmiştir.

Kutlu (2014, 87)'nin lise 1. sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ve Azaklı (2017, 75-76)'nın, Gölgeleyen (2011, 39)'in ve Ünüvar (2003, 70)'in, lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmalarda, anne eğitim durumu ile ergenin sorun çözme becerisi arasında farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bunlara ek olarak; Korkut (2002, 180)'un çalışmasına katılanların, sorun çözme beceri düzeyleri ile annelerinin eğitimleri arasında ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Açık (2013, 90)'in çalışmada da, ergenlerin annelerinin eğitim durumu ile problem çözme envanter puanı arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Güneş (2011, 176) araştırmasında, anne eğitim durumunun sosyal sorun çözme alt ölçek puanlarını etkilemediğini saptamış olup annenin eğitiminden çok sorunun çözümündeki çocuğa desteğinin daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Araştırmamızda ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin sorun çözme boyutu hariç boşanmış ya da boşanmamış aileye sahip çocukların, annelerinin öğrenim düzeyi ile sosyal sorun çözme beceri düzeylerinde bir ilişki bulunmamaktadır. Sorun çözme boyutu, sorunu anlama ve çözüme ilişkin yapılanları kapsamakta olup sorunun tanımlanması, çözüme ilişkin seçenek oluşturma, çözüme karar verme, çözümü uygulama bileşenlerine sahiptir. Bu boyutta bir farklılığın saptanmış olması, annesi yanında yaşayan öğrencilerden kaynaklanabileceğini akla getirmektedir. Çizelge 34'e bakıldığında da ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin hiçbir boyutta sorun çözme becerileri ile baba öğrenim düzeyleri arasında ilişki bulunmamaktadır. Oysa ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.

Arslan (2009, 70-71)'in lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ise ergenlerin sosyal sorun çözme envanter puanları ile anne eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve annesinin eğitim durumu ortaokul ve lise olanların aldıkları puanların ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Saygılı (2000) da çalışmasında sorun çözme ile anne eğitim düzeyi arasında ilişkinin olduğunu, anne eğitim düzeyi ile çocukların sorun çözme becerileri arasında paralel bir yükselmenin olduğunu tespit etmiştir (Arslan 2009, 83). Bu çalışmalarda olduğu gibi anne öğrenim düzeyi ile sorun çözme becerileri arasında bir ilişkinin olması ve annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe çocuğun da sorun çözme puan ortalamasının artması beklenebilir. Ancak araştırmamızda, anne öğrenim düzeyi ile sorun çözme arasında herhangi bir ilişki saptanmamış olup bu sonucun araştırmamıza katılım gösteren ergenlerin anneleri ile aralarındaki ilişkiden, annenin ilgi ve destek düzeyi ile annenin ergene karşı tutumlarından kaynaklanabileceği akla gelmektedir. Bu nedenle anne öğrenim düzeyi ile ergenin sorun çözme becerileri dışında anne-çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinin de tespit edilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Sorun çözme becerilerinin gelişmesine ilişkin annenin eğitimi kadar çocuğa yaklaşım ve sorun çözme konusunda çocuğa verilen desteğin de önemli olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 34: Çocukların Baba Öğrenim Düzeyi ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Baba Öğrenim Düzeyi	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	P
	Sayı	Ortalama	Ki kare	P	Sayı	Ortalama	Ki kare	P		
SSÇE Toplam			4,225	,376			14,912	,005	17,092	,002
Okuryazar	3	91,83			2	239,00				
İlkokul	35	67,63			97	204,77				
Ortaokul	24	70,40			84	234,24				
Lise	46	64,14			127	179,04				
Üniversite	32	80,86			108	229,78				
Sorun Yönelimi			2,870	,580			13,431	,009	13,642	,009
Okuryazar	3	96,00			2	240,00				
İlkokul	35	71,89			97	211,30				
Ortaokul	24	69,13			84	235,83				
Lise	46	64,55			127	179,13				
Üniversite	32	76,17			108	222,55				
Biliş			4,080	,395			8,085	,089	8,483	,075
Okuryazar	3	93,17			2	219,50				
İlkokul	35	68,37			97	214,93				
Ortaokul	24	66,38			84	230,71				
Lise	46	65,55			127	185,65				
Üniversite	32	80,91			108	215,99				
Duyuş			2,546	,636			10,849	,028	10,195	,037
Okuryazar	3	104,00			2	238,25				
İlkokul	35	70,66			97	207,35				
Ortaokul	24	66,58			84	231,79				
Lise	46	68,36			127	182,99				
Üniversite	32	73,20			108	224,73				

Davranış			2,315	,678			11,891	,018	13,927	,008
Okuryazar	3	84,17			2	256,00				
İlkokul	35	73,57			97	211,86				
Ortaokul	24	75,27			84	230,04				
Lise	46	63,50			127	180,38				
Üniversite	32	72,34			108	224,80				
Sorun Çözme Becerileri			70,131	,129			5,350	,253	12,721	,013
Okuryazar	3	85,83			2	221,50				
İlkokul	35	63,57			97	199,74				
Ortaokul	24	71,31			84	211,01				
Lise	46	63,85			127	197,47				
Üniversite	32	85,59			108	231,01				
Tanımlama			4,461	,347			3,682	,451	7,138	,129
Okuryazar	3	93,33			2	215,50				
İlkokul	35	65,11			97	214,46				
Ortaokul	24	71,71			84	215,33				
Lise	46	65,26			127	192,68				
Üniversite	32	80,88			108	220,23				
Seçenek Oluşturma			4,330	,363			12,629	,013	17,026	,002
Okuryazar	3	85,50			2	292,50				
İlkokul	35	63,50			97	184,12				
Ortaokul	24	76,67			84	231,23				
Lise	46	65,37			127	195,94				
Üniversite	32	79,50			108	229,81				
Karar			5,427	,246			8,534	,074	10,796	,029
Okuryazar	3	71,00			2	340,25				
İlkokul	35	70,14			97	211,23				
Ortaokul	24	66,44			84	219,48				
Lise	46	63,26			127	187,69				
Üniversite	32	84,30			108	223,41				
Çözüm			2,293	,682			2,134	,711	3,638	,457
Okuryazar	3	77,50			2	247,75				
İlkokul	35	66,26			97	203,73				
Ortaokul	24	71,73			84	220,67				
Lise	46	66,74			127	200,56				
Üniversite	32	78,97			108	215,80				

Kontrol grubunda yer alan katılımcıların babalarının öğrenim düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun yönelim puanı, duyuş alt puanı ve davranış alt puanı arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Araştırma grubundaki öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyi ile sosyal sorun çözme becerileri arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Yapılmış olan diğer çalışmalara bakıldığında;

Arslan (2009, 78)'ın çalışmasında, baba eğitim durumu ile ergenlerin sosyal sorun çözme puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Benzer

olarak Didin (2016, 110)'in ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri üzerinde yaptığı çalışmada, Gündoğdu (2010, 69)'nun, Güneş (2011, 178)'in ve Kutlu (2014, 110)'nun çalışmalarında baba öğrenim düzeyi ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Gölgeleyen (2011, 40)'in çalışmasında da baba eğitim durumu ile ergenlerin sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir fark olmadığına saptanması, araştırmamızdaki ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilere ilişkin sonuçla farklılaşırken, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilere ilişkin elde edilen sonuçla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmalarda, katılanların boşanmış aileye sahip olup olmama durumuna ilişkin veri bulunmadığı için sonuçlar arasında benzerlik ve farklılıkların olabileceği söylenebilir.

Derin (2006, 86) çalışmasında, baba eğitim durumu ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Derin'in çalışmasında ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrenciler bulunmaktadır. Ancak araştırmaya katılan ergenlerin baba eğitim düzeyleri, boşanma durumuna göre karşılaştırmalı ele alınmamıştır. Bu nedenle araştırmamızdan elde edilen baba öğrenim düzeyi ile ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin, sosyal sorun çözme envanter puanı arasındaki ilişki farklılığını karşılaştırmaya yetmemektedir.

Altınok (2015, 65)'un çalışmasına katılanların problem çözme becerileri ile baba eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Altınok (2015, 57)' un çalışmasına katılanların büyük çoğunluğunun ebeveynlerinin, evli olduğu bilgisi elde edilmiştir. Buna göre boşanmış ya da boşanmamış aileye sahip olmaktan çok babaların çocukları ile olan ilişkilerinin ve rol model olma niteliğinin daha etkili olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızda, çocuk-ebeveyn ilişkisine ve ebeveynlerin sosyal sorun çözme beceri düzeylerine ulaşılammış olsa da genel olarak çocuklar, ebeveynlerini rol model aldıklarından ebeveynlerinin sosyal sorun çözme becerilerinden ve ebeveynleriyle olan ilişkilerinden etkilenmektedirler.

Ayrıca araştırmamıza katılan ergenler ile babalarının görüşme sıklıkları incelendiğinde (Çizelge 12) babalar ve çocukları arasında yeterli görüşme sıklığının olmadığı görülmektedir. Çocukların babaları ile yeterli düzeyde birlikte olamamaları, daha az etkileşim içerisinde olmalarına ve rol model eksikliğine neden olmaktadır. Bu bağlamda ergenlerin sosyal sorun çözme becerileri ile babaların öğrenim düzeyi arasında anlamlı

bir ilişkinin olmaması beklenen bir sonuçtur. Ebeveynleri boşanmamış ergenlerin ise baba öğrenim düzeyi ve sosyal sorun çözme envanter puanları arasında ilişki bulunmaktadır. Bu sonuç, boşanmamış aileye sahip ergenlerin, boşanmış aileye sahip ergenlere göre babaları ile etkileşimlerinin daha fazla olduğunu düşündürmektedir.

Çizelge 35: Çocukların Anne Meslek ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Anne Meslek	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			3,751	,586			9,889	,078	2,010	,848
Memur	21	76,17			47	199,85				
İşçi	48	64,50			69	245,67				
Kendi işi	20	82,78			24	204,67				
Bilmiyor	1	85,00			4	114,25				
Emekli	4	78,00			7	236,07				
Çalışmıyor	46	67,87			268	203,82				
Sorun Yönelimi			3,950	,557			7,695	,174	1,866	,867
Memur	21	75,60			47	194,17				
İşçi	48	65,01			69	245,11				
Kendi işi	20	82,48			24	217,48				
Bilmiyor	1	95,00			4	181,13				
Emekli	4	54,75			7	209,64				
Çalışmıyor	46	69,53			268	203,51				
Biliş			4,720	,451			4,832	,437	1,137	,951
Memur	21	79,79			47	190,82				
İşçi	48	64,02			69	234,96				
Kendi işi	20	81,23			24	224,75				
Bilmiyor	1	106,00			4	198,50				
Emekli	4	66,88			7	204,43				
Çalışmıyor	46	67,90			268	205,93				
Duyuş			3,872	,568			6,187	,288	0,709	,982
Memur	21	72,43			47	199,06				
İşçi	48	64,53			69	237,12				
Kendi işi	20	81,28			24	201,92				
Bilmiyor	1	110,00			4	160,25				
Emekli	4	57,75			7	258,43				
Çalışmıyor	46	71,41			268	205,14				
Davranış			3,027	,696			9,855	,079	4,495	,481
Memur	21	71,02			47	199,35				
İşçi	48	67,14			69	249,45				
Kendi işi	20	81,33			24	220,92				
Bilmiyor	1	53,00			4	187,88				
Emekli	4	49,63			7	172,64				
Çalışmıyor	46	71,26			268	202,04				
Sorun Çözme Becerileri			5,248	,386			4,438	,488	5,199	,392
Memur	21	77,86			47	201,01				
İşçi	48	66,41			69	219,59				

Kendi işi	20	79,83			24	214,31				
Bilmiyor	1	49,50			4	100,25				
Emekli	4	99,13			7	180,86				
Çalışmıyor	46	65,33			268	211,12				
Tanımlama										
Memur	21	76,60			47	203,93				
İşçi	48	65,41			69	208,44				
Kendi işi	20	79,93	6,671	,246	24	216,96	6,800	,236	11,525	,042
Bilmiyor	1	26,50			4	96,63				
Emekli	4	104,50			7	290,14				
Çalışmıyor	46	66,93			268	210,44				
Seçenek Oluşturma										
Memur	21	74,17			47	206,91				
İşçi	48	65,99			69	233,10				
Kendi işi	20	81,88	3,398	,639	24	192,98	5,483	,360	2,860	,722
Bilmiyor	1	43,50			4	117,38				
Emekli	4	83,88			7	209,43				
Çalışmıyor	46	68,01			268	207,51				
Karar										
Memur	21	68,24			47	209,90				
İşçi	48	66,42			69	231,80				
Kendi işi	20	84,38	4,977	,419	24	223,29	9,339	,096	4,105	,534
Bilmiyor	1	121,50			4	71,75				
Emekli	4	81,13			7	254,36				
Çalışmıyor	46	67,73			268	204,12				
Çözüm										
Memur	21	78,26			47	205,21				
İşçi	48	63,45			69	231,29				
Kendi işi	20	79,85	3,694	,594	24	178,73	9,702	,084	5,383	,371
Bilmiyor	1	71,00			4	89,75				
Emekli	4	82,50			7	272,57				
Çalışmıyor	46	69,20			268	208,32				

Araştırma ve kontrol grubunda yer alan katılımcıların annelerinin meslek durumu ile sosyal sorun envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Korkut (2002, 180)'un çalışmasında, araştırmamız sonucuyla benzer olarak, anne meslek durumu ile çocukların sorun çözme becerileri arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur. Yine benzer olarak Derin (2006, 95)'in çalışmasında, ergenlerin sorun çözme becerileri ile anne meslek durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Gölgeleyen (2011, 39) de annenin çalışıp çalışmamasına göre ergenlerin sorun çözme becerileri arasında farklılığın olmadığını saptamıştır.

Çizelge 33'te her iki grupta da annelerin öğrenim düzeyi ile ergenlerin sosyal sorun çözme becerilerinin ilişkili olmadığı görülmüştür. Yine her iki grupta da anne meslek

durumu ile ergenlerin sosyal sorun çözme becerileri arasında ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre, ergenlerin sosyal sorun çözme becerilerinin gelişiminde, annelerinin hangi öğrenim düzeyine ya da mesleğe sahip olduğundan çok anne ile çocuk arasındaki ilişkinin, annenin ilgi ve desteğinin daha önemli olduğu söylenebilir. Kadının eğitim düzeyi arttıkça çalışma yaşamına katılımı da artmaktadır. Çalışma yaşamının içinde yer almak bazı anne ya da babaların, çocuklarıyla yeterince zaman geçirememesine ve çocuğun ilgisiz ve desteksiz kalmasına yol açabilmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdikleri zamanın ve gösterdikleri ilginin niteliğini bilmek gerekmektedir. Çocuklar ebeveynlerinin davranışlarını gözlemleyip değerlendirmektedir ve onların sorun çözme becerilerini modellemektedirler. Ulaşılan sonuç, çalışan ve çalışmayan annelerin, çocuklarıyla geçirdikleri zamanın ve ilginin istendik düzeyde olmadığını akla getirmektedir. Çizelge 35 ve 36 birlikte incelenecek olursa her iki grupta da anne babaların mesleği ile sosyal sorun çözme becerileri arasında dikkat çeken bir ilişkinin olmadığı görülmektedir. Böylelikle ebeveynlerin sahip oldukları mesleklerden çok çocuklarıyla kurdukları ilişkinin niteliğinin önemini vurgulamak bir kez daha gerekmektedir.

Bunun dışında Arıkan (1992, 168), boşanmış kadınların çalışma hayatına katılmış olmalarının, kendilerini daha güçlü hissetmelerine neden olduğunu saptamıştır. Kişinin kararlarını kendisinin alabilmesini ve başka birine bağımlı olmadan yaşamını idame ettirebilmesini sağladığı için iş sahibi olmanın, kadına daha güçlü hissettirdiğini belirtmiştir. Yine Arıkan (1992, 161) araştırmasında, boşanmış kadınların boşandıktan sonraki yaşamlarında; kendilerini daha olumlu değerlendirdikleri, güçlü hissettikleri özgüvenlerinin ve mücadele etme güçlerinin arttığı bulgusuna ulaşmıştır.

Buna göre kendisini güçlü hisseden bir anne gücünü çocuğuna yansıtabilecektir. Çocuk da annesini rol model alarak sorunlarıyla baş etme gücünü hissedebilecektir. Ancak araştırmamızda öğrencilerin annelerinin meslek durumuyla sosyal sorun çözme becerisinin ilişkili olmadığı görülmektedir. Gelecek araştırmalarda, annelerin sosyal sorun çözme becerilerinin, meslek durumlarından etkilenip etkilenmediği ve anne ile çocuk arasında kurulan ilişkilerin dinamiğinin de saptanmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, boşanma her meslekten kişinin yaşayabileceği bir olgu olup araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal sorun çözme becerilerinin, annelerinin meslek durumu ile ilişkili olmadığı görülmektedir. Bu sonuca, her iki grupta da ergenlerin çoğunluğunun anne rol modeli ile birlikte yaşıyor olması nedeniyle ulaşılmış olduğu düşünülmektedir.

Çizelge 36: Çocukların Baba Meslek ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Baba Meslek	Araştırma Grubu				Kontrol Grubu				Ki kare	p
	Sayı	Ortalama	Ki kare	p	Sayı	Ortalama	Ki kare	p		
SSÇE Toplam			8,493	,131			6,393	,270	11,236	,047
Memur	15	82,43			89	216,94				
İşçi	36	67,25			126	217,88				
Kendi işi	55	77,43			148	193,79				
Bilmiyor	26	61,46			5	153,80				
Emekli	5	54,30			47	223,34				
Çalışmıyor	3	28,17			3	288,00				
Sorun Yönelimi			8,433	,134			3,437	,633	7,396	,193
Memur	15	75,57			89	219,06				
İşçi	36	67,97			126	220,10				
Kendi işi	55	79,12			148	196,14				
Bilmiyor	26	61,12			5	207,50				
Emekli	5	52,70			47	204,65				
Çalışmıyor	3	28,50			3	219,33				
Biliş			7,573	,181			2,456	,783	5,600	,347
Memur	15	83,43			89	215,56				
İşçi	36	64,07			126	217,13				
Kendi işi	55	77,96			148	197,77				
Bilmiyor	26	62,77			5	191,30				
Emekli	5	52,00			47	214,93				
Çalışmıyor	3	44,00			3	233,50				
Duyuş			8,043	,154			2,852	,723	4,937	,424
Memur	15	74,47			89	223,75				
İşçi	36	64,07			126	213,75				
Kendi işi	55	80,28			148	200,37				
Bilmiyor	26	63,25			5	197,20				
Emekli	5	56,60			47	199,13				
Çalışmıyor	3	34,50			3	241,50				
Davranış			9,958	,076			4,008	,548	10,509	,062
Memur	15	65,90			89	216,42				
İşçi	36	73,56			126	222,25				
Kendi işi	55	78,02			148	195,38				
Bilmiyor	26	61,58			5	215,90				
Emekli	5	60,70			47	208,32				
Çalışmıyor	3	12,67			3	173,50				
Sorun Çözme Becerileri			10,066	,073			5,568	,350	18,480	,002
Memur	15	90,93			89	215,57				
İşçi	36	64,28			126	199,52				

Kendi işi	55	74,71			148	207,23				
Bilmiyor	26	66,10			5	139,60				
Emekli	5	59,10			47	238,63				
Çalışmıyor	3	23,00			3	220,50				
Tanımlama										
Memur	15	88,13			89	208,58				
İşçi	36	68,85			126	216,54				
Kendi işi	55	723,83	10,945	,052	148	197,47	9,163	,103	6,689	,245
Bilmiyor	26	69,25			5	108,80				
Emekli	5	43,80			47	235,28				
Çalışmıyor	3	14,83			3	298,50				
Seçenek Oluşturma										
Memur	15	88,87			89	221,43				
İşçi	36	64,96			126	205,110				
Kendi işi	55	74,54	6,527	,258	148	198,68	5,586	,349	11,083	,050
Bilmiyor	26	62,21			5	168,70				
Emekli	5	68,90			47	232,47				
Çalışmıyor	3	45,67			3	282,00				
Karar										
Memur	15	85,17			89	203,17				
İşçi	36	63,43			126	212,62				
Kendi işi	55	76,74	8,097	,151	148	196,54	14,398	,013	11,556	,041
Bilmiyor	26	66,29			5	121,90				
Emekli	5	52,90			47	255,83				
Çalışmıyor	3	33,50			3	325,83				
Çözüm										
Memur	15	71,47			89	202,43				
İşçi	36	72,32			126	217,15				
Kendi işi	55	74,71	4,308	,506	148	205,02	7,938	,160	7,188	,207
Bilmiyor	26	66,37			5	87,20				
Emekli	5	49,80			47	225,07				
Çalışmıyor	3	37,00			3	279,00				

Kontrol grubunda yer alan katılımcıların babalarının meslek durumu ile sosyal sorun çözme envanterinin karar alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Karar becerisi, çözüm için kişinin geliştirdiği seçeneklerin, olası sonuçlarının değerlendirilip en etkili olan çözüme karar verilmesidir. Sosyal sorun çözme envanterinin karar alt ölçeği ile ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin baba meslek durumu arasında ilişki bulunurken anne meslek durumu arasında ilişki (Çizelge 35) bulunmamaktadır. Annelerin çoğunluğu çalışmamakta olup ebeveynlerin yaptıkları işin çocuklarının karar verme becerisini etkilediği söylenebilir.

Gölgeleyen (2011, 40)'in çalışmasında baba çalışma durumunun ergenin sorun çözme becerisini etkilemediği saptanmıştır. Araştırmamızda ebeveynleri boşanmış ve

boşanmamış olan ergenlerin sosyal sorun çözme envanter puanları, babalarının meslek durumundan etkilenmemektedir. Gölgeleyen'in çalışmasında, sorun çözme babaların çalışma ve çalışmama durumuna göre ele alınırken araştırmamızda, sosyal sorun çözme babaların mesleki dağılıma göre incelenmiştir. Ayrıca araştırmamızda, katılımcıların sosyal sorun çözme becerileri ile baba meslek durumu, ebeveynlerin boşanma ve boşanmama durumuna göre ayrılarak ele alınmıştır. Bu nedenlerden dolayı iki araştırma sonuçlarının benzer olmadığı düşünülmektedir.

Derin (2006, 100)'in çalışmasında araştırmamızda olduğu gibi ergenlerin sorun çözme becerileri ile anne meslek durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanırken araştırmamızdan farklı olarak ergenlerin baba meslek durumu ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Kişilerin mesleği her ne olursa olsun sosyal sorun çözme becerisi, kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Araştırmamızda da boşanmadan, öğrencilerin rol modelleri olan babalarının, meslek durumuna göre sosyal sorun çözme becerilerinin anlamlı düzeyde etkilenmediği görülmektedir.

Çizelge 37: Boşanmış Aile Çocuklarının Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki

Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı	Araştırma Grubu			
	Sayı	Ortalama	Z	p
SSÇE Toplam			0,309	,757
Anne Yanında	117	70,97		
Baba Yanında	23	68,11		
Sorun Yönelimi			0,456	,649
Anne Yanında	117	71,19		
Baba Yanında	23	66,98		
Biliş			0,400	,689
Anne Yanında	117	71,11		
Baba Yanında	23	67,41		
Duyuş			0,065	,948
Anne Yanında	117	70,60		
Baba Yanında	23	70,00		
Davranış			0,813	,416
Anne Yanında	117	71,74		
Baba Yanında	23	64,22		
Sorun Çözme Becerileri			0,712	,477
Anne Yanında	117	71,58		
Baba Yanında	23	65,00		
Tanımlama			0,386	,700
Anne Yanında	117	71,09		
Baba Yanında	23	67,52		

Seçenek				
Anne Yanında	117	70,16	0,222	,824
Baba Yanında	23	72,22		
Karar				
Anne Yanında	117	71,10	0,394	,693
Baba Yanında	23	67,46		
özüm				
Anne Yanında	117	70,50	,000	1,000
Baba Yanında	23	70,50		

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların birlikte yaşadığı ebeveynin farklılığı ile sosyal sorun çözme envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0.05$). Buna göre, birlikte yaşadıkları ebeveynlerinin, ergenlerin sosyal sorun çözme becerilerini etkilemediği söylenebilir. Araştırmamıza katılan öğrencilerin, ergenlik döneminde olması ve bu dönemde çocukların daha çok kendi özelliklerine yoğunlaşmaları nedeniyle yanında yaşadıkları ebeveynlerin tutumlarından ve sorun çözme becerilerinden etkilenmedikleri akla gelmektedir.

Boşanma gibi bir sosyal sorun karşısında, sosyal çevrenin boşanan çiftlere ve çocuklarına sosyal destekleri oldukça önemlidir. Sosyal destek mekanizmaları sayesinde boşanmayla baş etme gücü de artmaktadır. Yeterli desteğe sahip olmayan kişiler ise boşanmadan kaynaklanan güçlüklerle mücadele etmeye çalışırken, velayet sorumluluğuna rağmen çocuklarını ilgisiz bırakabilmektedir.

Gölgeleyen (2011, 44)' in çalışmasında annelerinin kendilerine karşı tutumlarını ilgisiz olarak algılayan ergenlerin, sorun çözme becerilerinin daha düşük olduğu ve ergenlerin sorun çözme becerilerinin, algıladıkları baba tutumundan etkilenmediği sonucuna ulaşılmıştır. Gölgeleyen'in çalışmasında olduğu gibi genel olarak ebeveyninden yeterli ilgi hissedemeyen ergenlerin, sorun çözme becerileri olumsuz etkilenmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına yeterli ilgi ve destek göstermeleri, çocuklarının sorun çözme becerilerini olumlu etkilemektedir.

Rice (1997), boşanmadan sonra çocuğun bakım sorumluluğunu hangi ebeveyn üstlenirse üstlensin, her iki ebeveynin de çocuklarıyla ilgilenmek, onlarla ilgili kararlarda sorumluluk almak durumunda olduğunu vurgulamıştır (Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı 2013, 208). Her iki ebeveynin de çocuğun sağlıklı gelişiminde rol ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ebeveynlerin ergene gösterdiği ilgi ve ergen ile ebeveynleri arasındaki ilişkinin niteliği, ergenin sosyal sorun çözme becerisinin

gelişiminde önemlidir. Araştırmamızda ergenlerin ebeveynleri ile ilişkilerine dair bilgilere ulaşılamamış olup yapılacak araştırmalarda bu bilgilerin ele alınmasının daha iyi olacağı düşünülmektedir.

Çizelge 38: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Yaşamadığı Ebeveyni ile Görüşme Sıklığı ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki Durumu

Görüşme Sıklığı	Araştırma Grubu		Ki kare	p
	Sayı	Ortalama		
SSÇE Toplam			12,744	,047
Her gün	10	82,85		
Haftada Bir	22	84,00		
İki Haftada Bir	13	66,85		
Ayda Bir	19	86,66		
Yılda Birkaç Kez	24	54,35		
Özel Günlerde	12	52,50		
Hiç	40	68,59		
Sorun Yönelimi			9,836	,132
Her Gün	10	77,25		
Haftada Bir	22	87,14		
İki Haftada Bir	13	73,19		
Ayda Bir	19	82,95		
Yılda Birkaç Kez	24	61,29		
Özel Günlerde	12	59,38		
Hiç	40	61,74		
Biliş			8,007	,238
Her Gün	10	83,05		
Haftada Bir	22	84,50		
İki Haftada Bir	13	73,69		
Ayda Bir	19	78,61		
Yılda Birkaç Kez	24	61,23		
Özel Günlerde	12	56,29		
Hiç	40	64,60		
Duyuş			11,443	,076
Her Gün	10	79,10		
Haftada Bir	22	86,86		
İki Haftada Bir	13	74,27		
Ayda Bir	19	83,76		
Yılda Birkaç Kez	24	64,90		
Özel Günlerde	12	65,25		
Hiç	40	56,76		
Davranış			8,598	,197
Her Gün	10	65,35		
Haftada Bir	22	85,59		
İki haftada Bir	13	70,23		
Ayda Bir	19	82,82		
Yılda Birkaç Kez	24	58,58		
Özel Günlerde	12	56,13		
Hiç	40	69,19		
Sorun Çözme Becerileri			14,573	,024
Her Gün	10	94,00		
Haftada Bir	22	75,18		
İki Haftada Bir	13	62,00		

Ayda Bir	19	82,76		
Yılda Birkaç Kez	24	56,19		
Özel Günlerde	12	44,25		
Hiç	40	75,45		
Tanımlama			22,378	,001
Her Gün	10	89,50		
Haftada Bir	22	79,09		
İki haftada Bir	13	55,77		
Ayda Bir	19	89,08		
Yılda 1 kaç	24	50,04		
Özel Günlerde	12	41,79		
Hiç	40	77,88		
Seçenek			13,846	,031
Her Gün	10	89,55		
Haftada Bir	22	74,80		
İki Haftada Bir	13	70,15		
Ayda Bir	19	82,00		
Yılda Birkaç Kez	24	46,13		
Özel Günlerde	12	61,50		
Hiç	40	75,35		
Karar			11,297	,080
Her Gün	10	82,45		
Haftada Bir	22	82,91		
İki Haftada Bir	13	64,62		
Ayda Bir	19	81,37		
Yılda Birkaç Kez	24	55,13		
Özel Günlerde	12	49,83		
Hiç	40	72,86		
Çözüm			4,816	,568
Her Gün	10	76,25		
Haftada Bir	22	73,27		
İki Haftada Bir	13	69,65		
Ayda Bir	19	79,84		
Yılda Birkaç Kez	24	63,46		
Özel Günlerde	12	51,71		
Hiç	40	73,24		

Araştırma grubunda yer alan katılımcıların birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı farklılığı ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun çözme becerileri puanı, sorun tanımlama alt puanı ve seçenek oluşturma alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0.05$).

Boşanma nedeniyle ebeveynlerden biri çocuklarıyla fiziksel olarak aynı evde yaşayamasa da onlarla ilişkileri ve bağı süregündür. Ancak bazı ebeveynler, çocuklarından da boşanmış gibi davranmaktadır. Boşanmadan sonra çocuğuyla ilişkilerinin düzenli olmasına önem vermemektedir. Oysa çocuğun hele ki ergenlik döneminde bulunan bir çocuğun, ebeveyninin ilgi, sevgi ve desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Boşanmadan sonraki süreçte, çocukların birlikte yaşamadıkları

ebeveynleri ile görüşme sıklığının, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenme düzeyleri hakkında bilgi verdiği düşünülmektedir. Aytin (2014, 60)'in çalışmasında ebeveynlerden algılanan ilgi düzeyindeki azalmanın, olumsuz sorun yönelimine yol açtığı tespit edilmiştir. Araştırmamızda ebeveynle görüşme sıklığı ile sosyal sorun çözme becerisi envanter puanı incelendiğinde, haftada bir gün görüşenler (84,00) ile her gün görüşenlerin (82,85) en yüksek puanlara sahip oldukları görülmektedir. Çocukların ebeveynleri ile yeterli düzeyde görüşmelerinin oldukça önemli olduğu söylenebilir.

Galvin ve Brommel (1996)'a göre sorun ya da çözüm olarak ortaya çıkan boşanma, ailenin yapısını değiştirse de ebeveynler ile çocuklarının birbirinden ayrılmalari mümkün değildir. Boşanmadan sonra da ilişkileri ve aralarındaki bağ devamlılığını korumaktadır. Bu nedenle yeni ortaya çıkan sisteme uyum sağlayabilmek için tarafların, birlikte hareket etmeleri gerekmektedir (İlgar 2004, 227-228).

Boşanmış her iki ebeveynin de çocuklarının iç kaynaklarının güçlenmesini desteklemeleri, çocukları ile aralarındaki ilişkilerin sağlıklı şekilde devam etmesine özen göstermeleri ve ebeveynlerin birbirleri ile ilişkilerini ortaklıkla sürdürmeleri sayesinde, çocukları boşanmanın olumsuz etkilerinden korunabilirler (Lee ve Bax 2000, 218).

Ancak bazı ebeveynler, boşanmadan sonra birbirlerinin canını yakmak için çocuklarını kullanmaktadır ve kavgalarını çocuklar üzerinden sürdürmektedir. Bu noktada en büyük sıkıntıyı ve üzüntüyü, boşanmış olan eşler değil, çocukları yaşamaktadır (Lempp 1978, 13 aktaran; Fritsch 1985, 89).

Yazgan İnanç, Bilgin ve Kılıç Atıcı (2013, 207)'nin da belirttiği üzere, boşanma, çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Ebeveynlerinin çekişme ve tartışmalarına maruz kalmaları, çocukların uyum sorunu yaşamasına yol açmaktadır.

Bunlara ek olarak, boşanmadan sonra bazı çocuklar, birlikte yaşadığı ebeveyni tarafından birlikte yaşamadığı ebeveynine karşı doldurulmaktadır. Bu durum, çocukların diğer ebeveynini suçlayarak ona karşı nefret ve düşmanca duygular beslemesine yol açmaktadır.

Çocuklar ile birlikte yaşamadıkları ebeveynlerinin birbirleri ile görüşme ve ilişki kurma hakları vardır. Fakat boşanan çift arasındaki çekişmeler nedeniyle çocuklar arada kalmaktadır. Çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin çocuğu etkileyerek diğer ebeveyni ile iletişimine engel olduğu durumlar söz konusudur (Fritsch 1985, 91-92). Bu durumlar, çocuğun yanında yaşadığı ebeveyninin, nefret duygularıyla hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Bazı kişiler boşandığı eşine karşı olumsuz duygular besleyerek çocuğunun iyilik halini düşünmemektedir. Ebeveynin bu davranışları, sosyal sorunlarıyla etkin baş edemediğini göstermektedir. Çocuğunun yetiştirilmesinden sorumlu olan ebeveynin sosyal sorun çözme becerisinin düşük olması, onu rol model alan çocuğunun sosyal sorun çözme becerisinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Boşanmadan sonra çocuklar, yanında yaşamadıkları ebeveynleri ile daha az zaman geçirdiklerinden aralarına uzaklık girebilmektedir (Aquilino 1994). Ayrıca çocuğu ile ayrı yaşayan bazı ebeveynlerin, çocuğuyla ilişkilerine önem vermemesi de aralarındaki bağın zayıflamasına ve giderek birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Çocuğun duygusal olarak bir ebeveyninin yoksunluğunu yaşaması, sorunlarla başa çıkmada güçlerinden yararlanması yerine makul olmayan düşüncelere ve yollara yönelmesine neden olabilmektedir. Sosyal sorunların etkin çözümünde, özellikle ergenlerin ebeveynlerinin yol göstericiliğine ve desteğine ihtiyacı bulunmaktadır.

Genel olarak ebeveynler, çocuklarının becerilerinin gelişmesini sağlar, onlara yol göstererek doğruyu ve yanlış ayırt etmelerinde, davranışlarının biçimlenmesinde ve yetiştirilmelerinde önemli roller alırlar (Eroğlu 2001, 53). Ebeveynlerin çocuklarına destek olarak onların sorunlarının üstesinden gelmeleri için gösterdikleri uğraş oldukça önemlidir. Çocuklar, ebeveynlerinin desteği ve ilgisinin yanı sıra onların deneyimleri sayesinde kendi sorun çözme becerilerini geliştirebilmektedir.

Budak (1999, 46)'ın lise öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarında da ergenlerin aileden gördüğü sosyal desteğin, sorun çözme becerileri üzerinde etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Ailenin, ergenin hayatında önemli rollere sahip olduğu ve aileden görülen sosyal desteğin artmasının, ergenin sorun çözme becerilerini olumlu etkilediği vurgulanmıştır.

3.3.3. Boşanmanın Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerileri Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, boşanmanın araştırmaya katılmış olan çocukların sosyal sorun çözme becerileri üzerindeki etkisine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 39: Boşanmanın Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerisi Üzerindeki Etkisi

Ebeveynlerin Boşanması	Tamamı			
	Sayı	Ortalama	Z	p
SSÇE Toplam			3,999	,000
Evet	140	232,74		
Hayır	419	295,79		
Sorun Yönelimi			2,834	,005
Evet	140	246,52		
Hayır	419	291,19		
Biliş			2,632	,008
Evet	140	248,94		
Hayır	419	290,38		
Duyuş			1,653	,098
Evet	140	260,48		
Hayır	419	286,52		
Davranış			3,259	,001
Evet	140	241,52		
Hayır	419	292,86		
Sorun Çözme Becerileri			5,900	,000
Evet	140	210,29		
Hayır	419	303,29		
Tanımlama			2,726	,006
Evet	140	247,82		
Hayır	419	290,75		
Seçenek Oluşturma			2,816	,005
Evet	140	246,76		
Hayır	419	291,11		
Karar			3,234	,001
Evet	140	241,84		
Hayır	419	292,75		
Çözüm			3,480	,001
Evet	140	238,94		
Hayır	419	293,72		

Katılımcıların ebeveynlerinin boşanma durumu ile sosyal sorun çözme envanterinin tüm puanları (duyuş alt puanı hariç) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p < 0.05$).

Birbirinden farklı ve birbiriyle ilişkili boyutlardan oluşan sosyal sorun çözme becerisi, çok kapsamlı bir yapıya sahiptir. Sosyal sorun çözmenin temel bileşenleri sorun yönelimi ve sorun çözmeden oluşmaktadır (Duyan ve Gelbal 2008, 10).

Sorun yönelimi; kişilerin gündelik yaşamlarında karşı karşıya kaldıkları sorunlara ve sorun çözme becerilerine yönelik farkındalıkları ve değerlendirmeleridir (Maydeu-Olivares ve D'Zurilla 1995).

Sorun çözme ise sorunun anlaşılması ve soruna ilişkin çözümlerin geliştirilmesindeki etkinliklerdir (Maydeu-Olivares ve D'Zurilla 1995). Sorun çözmenin sorunun tanımlanması boyutunda soruna ilişkin bilgiler toplanır. Olası çözümlerin, seçeneklerin oluşturulması boyutunda, soruna ilişkin çözümler tespit edilir. Karar verme boyutunda, olası çözümlerin sonuçları değerlendirilerek en iyi çözümün hangisi olduğuna karar verilir. Çözümü uygulama boyutunda, çözüm gerçekleştirilir ve ulaşılan sonuç değerlendirilir (D'Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares 2004 aktaran; Duyan ve Gelbal 2008, 12).

Araştırmamız bulgularında, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin sorun yönelimi boyutuna ilişkin puanlarının, ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin sorun yönelimi boyutu puanlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Karşılaşılan sorunlara yönelimin olumlu ya da olumsuz olması, soruna olumlu ya da olumsuz tepkiler verildiğini göstermektedir. Buna göre, araştırmamıza katılan öğrencilerden boşanmış aileye sahip olanların, sorunlar karşısında daha olumsuz tepkiler verdikleri söylenebilir.

Ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin sosyal sorun çözme becerileri envanter puanının, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin sosyal sorun çözme becerileri envanter puanından daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerin, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilere göre; sorunun anlaşılması, soruna ilişkin olası çözümlerin oluşturulması, hangi çözümün daha iyi olduğuna karar verilmesi ve çözümün uygulamaya geçirilmesi adımlarında daha iyi oldukları söylenebilir.

Yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, Kutlu (2014, 86)'nın çalışmasında, anne babaların birlikte ya da ayrı; sağ ya da ölü olma durumları ile sorun çözme becerileri arasında farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Kutlu'nun çalışmasında ebeveynleri ayrı olan öğrenciler %5,2'lik orana; ebeveynleri birlikte olan öğrenciler ise %93,5 ile en yüksek katılım oranına sahiptir. Altınok (2015, 67) çalışmasında, sorun çözme becerisi ile ebeveyn durumu (anne-baba evli, anne-baba boşanmış, anne vefat etmiş, baba vefat

etmiş) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucunu elde etmiştir. Altınok (2015, 57)'un araştırmasında, araştırmaya katılım gösterenlerin %88,6'sının ebeveynleri evli iken %2,4'ünün ebeveynleri boşanmıştır. Kutlu ve Altınok'un çalışmasına katılanların ebeveynlerinin birlikte ve ayrı olma durumları arasında oranca farkın fazla olması nedeniyle bu araştırmaların sonuçları ile araştırmamızdan elde edilen sonucun farklı olduğu düşünülmektedir.

Gülbüz (2014, 55)'ün 18-22 yaş grubu arasındaki meslek yüksekokulu öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, ebeveynlerin hukuki durumlarına göre problem çözme becerisi puanlarının dağılımı incelenmiş olup aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmaya göre anne babası boşanmış olanların problem çözme becerilerinin iyi olmayıp anne babasıyla birlikte yaşayanlardan %30'unun problem çözme becerisinin iyi olduğu ortaya çıkmıştır. Gülbüz'ün çalışmasına katılanlar ile araştırmamıza katılanların yaş gruplarının birbirinden farklı olması nedeniyle farklı sonuçların elde edildiği düşünülmektedir. İlerleyen yaşla birlikte kişi, yeni zorluklarla karşılaşmaktadır. Yaşamda karşılaşılan her zorluk, kişinin sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesine katkı sunmaktadır.

Derin (2006, 79)'in lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada ise ergenlerin ebeveynlerinin birlikte ya da ayrı olma durumları ile sorun çözme becerileri arasında farklılık olduğu saptanmış olup bu sonucun araştırmamız sonucuyla benzer olduğu görülmektedir.

Tekin (2017, 65-66) araştırmasında, ebeveynleri boşanmış olan ergenler ile ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin, başa çıkma stratejilerinin alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre madde kullanımı, diğer etkinlikleri bırakma, davranışsal olarak ilgiyi kesme boyutları ile ebeveynlerin boşanma durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Sorunla baş etme stratejisi olarak madde kullanımı, diğer etkinlikleri bırakma ve davranışsal olarak ilgiyi kesme puanlarının, ebeveynleri boşanmış olan ergenlerde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sorunla baş etme stratejisi olarak bu alt boyutların puanlarının daha yüksek çıkmasından, Tekin'in araştırmasına katılan ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin sorunla baş etme konusunda etkin olmayan baş etme yollarına başvurdukları anlaşılmaktadır.

Araştırmamızdan elde edilmiş olan sonuca göre ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin sosyal sorun çözme becerisi ortalama puanları, duyuş alt puanı hariç, ebeveynleri boşanmamış olan ergenlerin puanlarından daha düşüktür. Bu sonuca bakıldığında, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin, sorunlarının çözümü konusunda ebeveynleri boşanmamış olan öğrencilerden daha fazla güçlük yaşadıkları akla gelmektedir. Bu açıdan Tekin ile araştırmamız sonuçlarının benzerliklere sahip olduğu söylenebilir.

Ergenlik döneminin kendine has gelişim ödevleri bulunmaktadır. Bu dönemde hızlı değişimlerle birlikte zorluklar da yaşanabilmektedir. Ergen, zorlukların üstesinden gelmek için mücadele ederken yaşı gereği yeterli deneyime sahip olmadığından karşılaştığı sorunların çözümünde zorluklar yaşayabilmektedir.

Gelişim problemleri dışında bir de boşanma olgusuyla karşı karşıya kalan ergenin, yaşadığı sosyal sorunlarla başa çıkmakta zorlanması beklenen bir durumdur. Bu nedenle araştırmamızda, ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin, ebeveynleri boşanmamış olanlara göre sosyal sorun çözme becerisi puanlarının daha düşük olduğu düşünülmektedir.

Her boşanma olgusu, farklı şekilde de olsa çocukları örselemektedir (Yörükoğlu 2014, 271). Boşanma süreci ve sonrasında, ebeveynlerin etkin olmayan başa çıkma yollarını kullanmaları, sorunun etkin çözülememesine yol açmaktadır. Ebeveynlerin sorunu ortaya koyma, soruna ilişkin çözümleri ve çözüm yolunda karşılaşılan güçlüklerle baş edebilme becerileri önemlidir. Ebeveynlerin, etkin olmayan sorun çözme yollarını kullanmaları, çocuğun sorun çözme beceri düzeyini olumsuz etkilemektedir.

Boşanan ebeveynlerin aralarında ve çocukları ile geliştirdikleri iletişimin niteliği de çocukların sorun çözme becerileri üzerinde etkilere sahiptir. Elde edilen bulgular ışığında da boşanmanın sonrasındaki süreçte, aile içi iletişim ve ilişkilerin ergenlerin sosyal sorun çözme becerilerini etkilediği söylenebilir.

İlgar (2004, 234)' a göre aile sisteminin, eşlerin ve çocukların üzerinde önemli etkileri olan boşanmanın, genel olarak çocuklar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Yapılmış olan araştırmalara bakıldığında, boşanmanın çoğunlukla okul öncesi ve ergenlik dönemindeki çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin bulunduğu görülmektedir.

Araştırmamızda da boşanmanın, ergenlerin sosyal sorun çözme becerileri üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

3.4. BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ AİLE ÇOCUKLARININ BENLİK SAYGISI VE SOSYAL SORUN ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİYE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılmış olan çocukların benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerileri arasında ilişkinin olup olmadığına dair bulgular yer almaktadır.

Çizelge 40: Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması

Benlik Saygısı	Araştırma Grubu		Kontrol Grubu		Spearman's	p
	Spearman's	p	Spearman's	p		
SSÇE Toplam	0,557	,000	0,463	,000	0,505	,000
Sorun Yönelimi	0,571	,000	0,508	,000	0,538	,000
Biliş	0,557	,000	0,499	,000	0,528	,000
Duyuş	0,550	,000	0,491	,000	0,515	,000
Davranış	0,445	,000	0,353	,000	0,391	,000
Sorun Çözme Becerileri	0,479	,000	0,177	,000	0,283	,000
Tanımlama	0,412	,000	0,158	,000	0,233	,000
Seçenek Oluşturma	0,367	,000	0,206	,000	0,261	,000
Karar	0,409	,000	0,292	,000	0,337	,000
Çözüm	0,389	,000	0,228	,000	0,286	,000

Katılımcıların benlik saygısı düzeyleri ile sosyal sorun çözme puanlarının tamamı arasında istatistiksel olarak orta düzeyli pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$).

İnsanların benliğine ilişkin algılar çoğunlukla ergenlik döneminde şekillenmektedir. Ergenlerin kendilerine ilişkin algıları, benlik saygılarını doğrudan etkilemektedir. Kendi hakkındaki olumlu değerlendirmeleri, benlik saygısı düzeyinin yükselmesine; olumsuz değerlendirmeleri ise benlik saygısının düşmesine yol açmaktadır.

Sorun yönelimi ve sorun çözme boyutu kişinin sosyal sorun çözme becerisini etkilemektedir. Sorun yönelimi boyutu; biliş, duyuş ve davranış bileşenlerinden oluşmakta iken sorun çözme boyutu; sorunun tanımlanması, seçeneklerin oluşturulması, karar verme, çözümün uygulanması bileşenlerinden oluşmaktadır.

Sorun yönelimi boyutu, bireyin sorunlara ve kendi sorun çözme becerisine ilişkin düşüncelerini ve duygularını yansıtmaktadır (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares 2004). Eğer kişinin soruna yönelimi; sorunu fırsata dönüştürme, üstesinden gelinebilir olduğunu düşünme, sorunu çözme konusunda kişisel olarak yetkin olduğunu düşünme, çözüm için çaba gerektiğini bilme ve sorunu görmezden gelmeyip üstüne giderek yapıcı tavırda olma ise olumlu sorun yönelimine sahiptir. Bunun aksine kişinin soruna yönelimi, sorunu tehdit olarak görmesi, sorunun işlevsel şekilde çözülebileceğine ilişkin kendi yetkinliğinden kuşku duyması ve sorunla karşılaştığında alt üst olması şeklinde ise yapıcı olmayan ve olumsuz sorun yönelimine sahiptir. Sorun yönelimi kişinin kendine güveni ve içinde bulunduğu ruhsal durumun olumlu oluşuyla bağlantılıdır (Elliot, et al. 1994; Elliot, Sherwin, et al. 1995 aktaran; Duyan ve Gelbal 2008, 12).

Buradan da anlaşılabacağı üzere kişinin soruna yönelimi, biliş, duyuş ve davranış boyutlarındaki tutumları benlik saygısından etkilenmektedir. Kendine güvenen, yetkinliğinden ve becerilerinden kuşku duymayan kişilerin soruna yönelimi, olumlu ve yapıcıdır. Benlik saygısı yüksek kişilerin, sorunlarını olumlu yönelimle ele almaları ve sorunlarının üstesinden gelmeleri kolaylaşmaktadır. Bu durum, sosyal sorun çözme becerilerinin gelişimine katkı sunmaktadır.

Sorun çözme boyutu ise kişinin sorun çözme yetkinliğini güçlendirmektedir. Bu boyutta, sorunun tanımlanması, olası çözümlere seçeneklerin oluşturulması, hangi çözümün uygulanacağı kararın verilmesi ve çözümün uygulanması süreçleri yer almaktadır (Maydeu-Olivares ve D’Zurilla 1995 aktaran Duyan ve Gelbal 2008, 12). Sorun çözme boyutundan alınan yüksek puanlar, sorunlara karşı sistematik ve önceden belirlenmiş adımlarla yaklaşıldığını göstermektedir. Kendine ve becerilerine güvenen kişilerin, sorunun ortaya çıkardığı olumsuz duygudan kurtulmaya çalışmak yerine sorun odaklı olarak sorunu çözmesi beklenebilir.

Benlik saygısı düzeyi düşük bireylerin, yaşadıkları sorunlar karşısında sorundan uzaklaşma ve sorunu görmezden gelme eğilimleri, benlik saygısı düzeyi yüksek bireylerden daha fazladır. Benlik saygısı yüksek düzeyde olanların, sorunlarını çözmek için iletişim kurma istekleri bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2014, 120).

Sorunların çözümü için bireyin sorun çözme becerileri önemlidir. Ancak tek başına sorun çözme becerisine sahip olmak sorunun çözüme ulaşması için yeterli değildir. (Kruger 1997)'a göre sorunların çözümünde, kişinin becerilerinin olduğunu düşünmesinin yanı sıra sorunu çözmeye yetkin olduğunu düşünmesi önemlidir (Çelikkaleli ve Gündüz 2010, 364).

Şahiner, Açiksöz ve Açikel (2013, 678)'in çalışmasında olumsuz kişilik özelliklerine sahip olan ve sorunlarını çözme becerilerinin yetersiz olduğunu düşünen kişilerin, problem çözmede kendini yetersiz olarak hissettikleri saptanmıştır. Tümkaya ve İflazoğlu (2000, 155)'nin çalışmasında da kişinin kendine yönelik olumsuz otomatik düşünceleri ile sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Yapılmış olan araştırmalara bakıldığında; Kaya (1992)'nin çalışmasında benlik saygısının, problem çözme becerisini en iyi yordayan değişkenlerden biri olduğu bulunmuştur (Yiğiter 2012, 85). Nadir (2002)'in 13-17 yaş arası ergenlerle yapmış olduğu çalışmasında, ergenlerin sorun çözme becerileri ile benlik imgeleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Derin 2006, 34). Avşaroğlu ve Üre (2007, 94) de çalışmasında, benlik saygısı ile stresle başa çıkma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu saptamıştır.

Güneş (2011, 179) üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu araştırmasında, sosyal sorun çözmenin tüm alt ölçekleri ile sosyal öz-yeterlik arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu saptamıştır. Ayrıca Güneş (2011, 183), kişinin öz-yeterlik düzeyi arttıkça sorunlarına karşı olumlu yöneliminin gelişmekte olduğunu ifade etmiştir.

Ünüvar (2003, 80)'ın lise öğrencileri ile olan çalışmasında, aileden algılanan duygusal destek düzeyi yüksek olanların benlik saygısı ve sorun çözme becerilerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca Ünüvar (2003, 98), benlik saygısının sorun çözme becerisinde, kendine güvenli yaklaşım boyutunda daha etkili olduğu sonucunu elde etmiştir.

Çeşit (2011, 60-62)'in araştırmasında, lise öğrencilerinin benlik saygıları ve sorun çözme becerileri sanat eğitimi almış olma ve olmama durumlarına göre incelenmiş olup

her iki grupta da ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin yükselmesi ile sorun çözmede kendilerini daha yeterli hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Özgüveni düşük olan kişiler, sorunların çözümü noktasında güvensizlik duygusu ile sorumluluklardan kaçmaktadır (Didin 2016, 106). Özgüveni düşük kişilerin benlik saygıları da düşüktür. Benlik saygısı düşük olan kişiler, sosyal sorunlarını çözmek yerine sorunlarından kaçmayı tercih edebilmektedir. Bu kişiler güçlerinin, becerilerinin ve kaynaklarının farkında değildir ve sorunlarıyla başa çıkma yeterliliğine sahip olmadığını düşünmektedir.

Otacıoğlu (2008, 911) ise üniversite öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, problem çözme becerileri ile özgüven arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Otacıoğlu'nun araştırmasının sonucu ile araştırmamız sonucu arasındaki farkın, her iki araştırmaya katılanların yaş ortalamalarının ve özelliklerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Benlik saygısı, sosyal sorun çözme becerisini etkilediği gibi sosyal sorun çözme becerisi de benlik saygısını etkilemektedir. Sorunlarını işlevsel çözebilen bireyler için her sorunun üstesinden gelmek kendine olan güveni artırmaktadır.

Sorun karşısında, sorunu görmezden gelmek yerine etkin başa çıkmaya çalışmak, kişinin benlik saygısını artırır. Sorundan kaçmayıp üstesinden gelmek için uğraşmak zamanla kişinin, sorunlara objektif şekilde yaklaşmasını sağlar. Bu da benlik saygısının gelişimini olumlu etkileyen onaylanma duygusunu ortaya çıkarır (Santrock 1999, 355).

Sosyal sorunlarını çözmede etkin stratejileri benimsemiş kişiler, çözüme daha kolay ulaşmaktadır ve sağlıklı ilişkiler kurmaktadır. Bu sayede başarılı ve kendine güvenli hisseden kişi, kendisine ilişkin olumlu yargılar geliştirmektedir ve benlik saygısı düzeyi yükselmektedir.

Yiğiter (2012, 85)'in çalışmasında da problem çözme becerisi ile benlik saygısının ilişkili olduğu ve algılanan problem çözme becerisinin yükselmesiyle benlik saygısı düzeyinin de yükseldiği sonucu elde edilmiştir.

Sosyal sorun çözme becerisi yüksek olan kişinin, kendine güven duyduğu ve kendini yeterli hissettiği; kendisini yeterli ve güvenli hissedenden kişilerin benlik saygısı düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Kendine güveni yüksek olan kişilerin karşılaştığı sorunlarda, sorunu çözmeye ilişkin yeterlilik duyguları, kendilerine inancı ve çözüm üretmeye ilişkin atacağı adımlarla ilgili pek çok alternatifi oluşturmaktadır.

Her aile üyesi, ailenin alt sistemidir. Aile ise içinde bulunduğu toplumsal grubun alt sistemidir. Her bir grup da toplumun alt sistemidir. Sistemler arasında etkileşim olduğundan birbirlerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedirler. Döngü halinde devam eden bu etkileşim, bir sistemde meydana gelen aksaklıktan diğerlerinin de etkilenmesine neden olmaktadır. Sistemler için değişim normal bir durum olup önemli olan sistemlerin değişime uyum sağlayıp fonksiyonelliğini sürdürmesidir. Sistemler arasında girdi-çıkı alışverişinin sağlıklı şekilde sürmesi için sistemin dengeye kavuşması gerekmektedir.

Aile sisteminin alt sistemleri anne, baba, çocuklar vb. aile üyeleridir. Aile üyelerinin de sosyal, psikolojik, biyolojik vb. kendi alt sistemleri bulunmaktadır. Aile açık bir sistem olduğundan boşanma gibi sorunların aile üyeleri üzerindeki etkileri, bağlantılı olduğu tüm sistemlere yansımaktadır. Boşanmanın çocuklar üzerinde ortaya çıkan etkileri, onların hem bütünden etkilenmesini hem de bütünü etkilemesine neden olurken kendi alt sistemleri de bundan etkilenip etkilemektedir.

Çocuğun karşılaştığı olaylara ilişkin algılama, öngörü ve karar verme becerileri aile faktöründen etkilenmektedir. Haliyle aile üyeleri arasındaki etkileşim ve rol model alınan kişinin sorun çözme becerisi, çocuğun kendisini değerlendirme becerisi üzerinde etkilidir (Currie 1999). Sarıca (2013, 57)'nin de belirttiği üzere, çocukların rol modellerinin sorunun çözümüne ilişkin doğru yollar tespit etmeleri, bilişsel süreçleri ve sorunu ele alış tarzları çocuklarını etkilemektedir. Bu durum, çocuğun karşılaştığı sosyal sorunlara karşı kendini yeterli ya da yetersiz görmesi ve bu duyguları kontrol etmesi üzerinde önemlidir.

Sonuç olarak, boşanmanın çocuklar üzerinde pek çok etkisi vardır. Benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerisi düzeyleri üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Benlik saygısı ile sosyal sorun çözme becerileri arasında da ilişki bulunmaktadır. Araştırmamızda

Çizelge 26’da da görüleceği üzere ebeveynlerin boşanmış olması, çocuğun benlik saygısını olumsuz etkilemektedir. Benlik saygısının düşüklüğü de sosyal sorun çözme becerisini olumsuz etkilemektedir. Çizelge 40’ta ebeveynlerin boşanmış olmasının, çocuğun sosyal sorun çözme becerisini olumsuz etkilediği görülmektedir. Sosyal sorun çözme becerisi düşük olan çocukların benlik saygısı da olumsuz etkilenmektedir.

BÖLÜM IV

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmaya katılım gösteren çocukların benlik saygısı, sosyal sorun çözme becerilerine ilişkin sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

4.1. SONUÇ

Bu araştırmada, boşanmanın ergenlerin benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerine etkisi; ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerin benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerinin karşılaştırılması yolu ile ölçülmüştür.

Bu çalışma ebeveyni boşanmış 140, ebeveyni boşanmamış 419 olmak üzere toplamda 559 kişi ile yapılmış olup aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin cinsiyetleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin cinsiyetleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin yaşları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin yaşları ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin öğrenim gördükleri okullar ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin sınıf düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin sınıf başarı ortalamaları ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak tüm katılımcılar içerisinde sınıf başarı ortalamalarının benlik saygısı düzeyleri ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin kardeş sahibi olma durumları ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyleri ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Ancak tüm katılımcılar içerisinde baba öğrenim düzeyinin benlik saygısı düzeyleri ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin annelerinin meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı; ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin annelerinin meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin babalarının meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu; ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin babalarının meslek durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin hangi ebeveynin yanında yaşadığı ile benlik saygısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir.

Ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı farklılığı ile benlik saygısı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılanların ebeveynlerinin boşanma durumu ile benlik saygısı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin cinsiyetleri ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun yönelimi alt puanı, biliş ve duyuş alt puanları ve seçenek oluşturma alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin ve tüm katılımcıların yaşları ile sosyal sorun çözme envanterinin sorun çözme becerileri alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin eğitim aldıkları okul ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, biliş alt puanı, sorun çözme becerileri alt puanı, seçenek oluşturma alt puanı ve çözüm alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin biliş alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin sınıf başarı ortalamaları ile sosyal sorun çözme envanterinin biliş alt puanı ve karar alma alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin kardeş sahibi olma durumları ile sosyal sorun çözme envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış öğrencilerin annelerinin öğrenim düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin sorun çözme becerileri alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin babalarının öğrenim düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun yönelimi puanı, duyuş alt puanı ve davranış alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış ve boşanmamış öğrencilerin annelerinin meslek durumu ile sosyal sorun çözme envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmamış öğrencilerin babalarının meslek durumu ile sosyal sorun çözme envanterinin karar alt puanı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin hangi ebeveyninin yanında yaşadığının farklılığı ile sosyal sorun çözme envanteri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynleri boşanmış olan öğrencilerin birlikte yaşamadığı ebeveyniyle görüşme sıklığı farklılığı ile sosyal sorun çözme envanterinin toplam puanı, sorun çözme becerileri puanı, sorun tanımlama alt puanı ve seçenek oluşturma alt puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılanların ebeveynlerinin boşanma durumu ile sosyal sorun çözme envanterinin tüm puanları (duyuş alt puanı hariç) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırmaya katılanların benlik saygısı düzeyleri ile sosyal sorun çözme envanterinin puanlarının tamamı arasında istatistiksel olarak orta düzeyli pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre boşanma, ergenlerin benlik saygısını ve sosyal sorun çözme becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Çizelge 41: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısına İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Analiz	Araştırma Grubu	Kontrol Grubu	Sonuç
Cinsiyet	Benlik Saygısı	Mann Whitney U	$P < 0.05$	$P > 0.05$	Anlamlı: Araştırma grubundaki erkek çocukların benlik saygısı puan ortalamaları kız çocukların

					puan ortalamalarından daha yüksek çıkmıştır.
Yaş	Benlik Saygısı	Spearman's	P<0.05	P>0.05	Anlamlı: Araştırma grubundaki çocukların yaşları büyüdükçe benlik saygısı yükselmektedir.
Okul	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P>0.05	P>0.05	
Sınıf Düzeyi	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P<0.05	P>0.05	Anlamlı: Araştırma grubundaki 10. sınıftaki öğrencilerin benlik saygısı puan ortalamaları daha yüksek çıkmıştır.
Sınıf Başarı Ortalaması	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P>0.05	P>0.05	
Kardeş Sahibi Olma Durumu	Benlik Saygısı	Mann Whitney U	P>0.05	P>0.05	
Anne Öğrenim Düzeyi	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P>0.05	P>0.05	
Baba Öğrenim Düzeyi	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P>0.05	P>0.05	
Anne Meslek	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P>0.05	P<0.05	Anlamlı: Kontrol grubunda, annesinin ne iş yaptığını bilmeyen çocukların benlik saygısı puan ortalamaları en düşük çıkmıştır.
Baba Meslek	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P<0.05	P>0.05	Anlamlı: Araştırma grubunda babası çalışmayan çocukların benlik saygısı puan ortalamaları en düşük çıkmıştır.
Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı	Benlik Saygısı	Mann Whitney U	P>0.05		Araştırma grubundaki çocukların hangi ebeveyniyle yaşadıkları ile benlik saygısı arasında ilişki yoktur.
Görüşme Sıklığı	Benlik Saygısı	Kruskal-Wallis	P<0.05		Anlamlı: Araştırma grubunda birlikte yaşamadığı ebeveyni ile her gün görüşen çocukların benlik saygısı puan ortalamaları en yüksek çıkmıştır.

Boşanma	Benlik Saygısı	Mann Whitney U	$P < 0.05$	Anlamlı: Araştırma grubundaki çocukların benlik saygısı puan ortalamaları kontrol grubundaki çocukların puan ortalamalarından daha düşük çıkmıştır.
---------	----------------	----------------	------------	---

Çizelge 42: Ebeveynleri Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Sosyal Sorun Çözme Becerilerine İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	Analiz	Araştırma Grubu	Kontrol Grubu	Sonuç
Cinsiyet	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Mann Whitney U	$P < 0.05$ (envanter toplam puanı, sorun yönelimi alt puanı, biliş, duyuş, seçenek oluşturma puanı)	$P > 0.05$	Anlamlı: Araştırma grubundaki erkek çocukların sosyal sorun çözme envanter toplam puanı, sorun yönelimi puanı, biliş, duyuş, seçenek oluşturma puanı ortalamaları kız çocuklardan daha yüksek çıkmıştır.
Yaş	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Sperman's	$P > 0.05$	$P < 0.05$ (sorun çözme becerileri puanı)	Anlamlı: Kontrol grubunda, yaş ile yalnızca sorun çözme becerileri puanı arasında anlamlı bir ilişki vardır.
Okul	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P < 0.05$ (envanter, biliş, sorun çözme becerileri, seçenek oluşturma, çözüm puanı)	$P < 0.05$ (sorun çözme becerileri puanı)	Anlamlı: Araştırma grubunda sosyal sorun çözme envanter toplam puanı, biliş, sorun çözme becerileri, seçenek oluşturma, çözüm puanı; kontrol grubunda ise sorun çözme becerileri puanı ile öğrenim görülen okul arasında anlamlı bir ilişki olup İMKB Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri en düşük ortalamaya sahip çıkmıştır.

Sınıf Düzeyi	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P < 0.05$ (bilgi puanı)	$P > 0.05$	Anlamli: Araştırma grubunda, bilgi ortalama puanı en düşük 9. sınıf öğrencileri çıkmıştır.
Sınıf Başarı Ortalaması	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P < 0.05$ (bilgi, karar alma puanı)	$P > 0.05$	Anlamli: Araştırma grubunda, bilgi ve karar alma ortalama puanları başarılı öğrencilerin daha yüksek çıkmıştır.
Kardeş Sahibi Olma Durumu	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Mann Whitney U	$P > 0.05$	$P > 0.05$	
Anne Öğrenim Düzeyi	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P < 0.05$ (sorun çözme becerileri puanı)	$P > 0.05$	Anlamli: Araştırma grubunda, sorun çözme becerileri en düşük ortalama puanına annesinin öğrenim düzeyi ilkokul olanlar çıkmıştır.
Baba Öğrenim Düzeyi	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P > 0.05$	$P < 0.05$ (envanter, sorun yönelimi, duyuş, davranış puanı)	Anlamli: Kontrol grubunda, sosyal sorun çözme envanter, sorun yönelimi, duyuş ve davranış en düşük ortalama puanına babasının öğrenim düzeyi lise olanlar çıkmıştır.
Anne Meslek	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P > 0.05$	$P > 0.05$	
Baba Meslek	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P > 0.05$	$P < 0.05$ (karar alma puanı)	Anlamli: Kontrol grubunda babasının mesleğini bilmeyen çocukların karar alma ortalama puanları en düşük çıkmıştır.
Hangi Ebeveynin Yanında Yaşadığı	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Mann Whitney U	$P > 0.05$		
Görüşme Sıklığı	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Kruskal-Wallis	$P < 0.05$ (envanter, sorun tanımlama, seçenek oluşturma puanı)		Anlamli: Araştırma grubundaki birlikte yaşamadığı ebeveyni ile özel günlerde görüşenlerin sosyal sorun çözme envanter,

				sorun çözme becerileri ve sorun tanımlama puan ortalamaları ile yılda birkaç kez görüşenlerin seçenek oluşturma puan ortalamaları en düşük çıkmıştır.
Boşanma	Sosyal Sorun Çözme Becerileri	Mann Whitney U	P<0.05 (duyuş puanı hariç)	Anlamli: Araştırma grubundaki çocukların sosyal sorun çözme puan ortalamaları (duyuş puanı hariç) kontrol grubundaki çocukların puan ortalamalarından daha düşük çıkmıştır.

Çizelge 43: Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Elde Edilen Sonuç

	Analiz	Araştırma Grubu	Kontrol Grubu	Sonuç
Benlik Saygısı	Spearman's	P<0.05	P<0.05	Anlamli: Araştırma grubundaki ve kontrol grubundaki çocukların benlik saygısı ile sosyal sorun çözme puanları arasında anlamli bir ilişki olduğu ve benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerilerinin birbirini etkilediği çıkmıştır.
Sosyal Sorun Çözme				

4.2. ÖNERİLER

Boşanma, bazı durumlarda olumlu ya da gerekli bir yaşam olayı iken bazı durumlarda özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler doğurmaktadır. Boşanma ile değişen koşullar ister istemez herkesi etkilemektedir. Önemli olan boşanmaya uyum sağlanabilmesidir. Bu da sağlıklı ve düzenli ilişkiler ile mümkün olmaktadır. Ebeveynler ve çocukları arasındaki etkin iletişimin sürdürülmesi; ilişkilerinin hoşgörü, sevgi ve saygı temellerine dayandırılması oldukça önemlidir. Bu sayede boşanma süreci ya da sonrası ebeveynler ve çocuklar açısından daha kolay geçebilir.

Boşanmanın çocuk üzerinde pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Çocukların benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri de üzerinde de olumsuz etkileri

bulunabilmektedir. Yapılmış olan bu çalışmada, boşanmanın ergenlerin benlik saygısı ve sosyal sorun çözme becerileri üzerinde olumsuz etkisinin bulunduğu saptanmıştır. Bu açıdan boşanmanın olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için çocuklarla ve ailelerle daha kolay ve sağlıklı temasa geçilebilecek, doğru müdahalelerin gerçekleştirilebileceği kurumlara önemli görevler düşmektedir. Bu kurumlardan biri olan okullarda, bu görevin yerine getirilmesinde okul sosyal hizmetinin yeri oldukça önemlidir.

Dünyada okul sosyal hizmeti uygulamalarının 1943'te ortaya çıktığı ve son derece etkin olduğu göz önüne alındığında gerek bu araştırmanın konusu kapsamında gerekse sosyal hizmet uzmanlarının rol ve sorumlulukları kapsamında ülkemizde de okullarda sosyal hizmet uygulamasının başlaması gerekmektedir. Resmi Gazete (1999)'de MEB'in 150 sosyal hizmet uzmanı kadrosunun serbest bırakıldığı görülmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları için kadro bulunmasına rağmen hala istihdamı gerçekleşmemiştir.

Öğrencilerin daha iyi hizmet alabilmesi için öğretmenler, okul psikolojik danışmanları ve okul sosyal hizmet uzmanlarının ekip çalışması içinde olması gerekmektedir. Okul, aile ve öğrenci arasındaki işbirliği desteklenmesi ve öğrencilerin akademik başarılarının sürdürülmesi, psiko-sosyal gereksinimlerinin karşılanması, koruyucu-önleyici ve hızlı müdahale sayesinde giderek artan ve çeşitlenen sosyal sorunlardan çocukların olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmesi bakımından okul sosyal hizmetinin önemli rolleri bulunmaktadır.

Ayrıca uzun yıllardır gündemde olan okul reformu çalışmalarının etkin şekilde yürütülmesinde, okul sosyal hizmet uzmanının sistemler arasında sağlayacağı işbirliği oldukça önemlidir.

Okul sosyal hizmeti ile çocukların, bireysel ve sosyal sorunlarla başa çıkabilmesi, özellikle boşanma gibi aile yapısını değişime uğratan durumlara uyum sağlayabilmesi, kendisini tanıyıp olduğu gibi kabullenerek hayata hazırlanması için önemli noktalara da değinilebilecektir.

Akdoğan (2012, 76) da yapmış olduğu çalışmada, boşanma süreci ve boşanmanın gerçekleşmesinden sonraki yaşama ebeveynleri boşanmış olan ergenlerin uyum sağlaması, çocuğa yaklaşım, anne, baba ve çocuk arasında nasıl bir ilişkinin sürmesi

gerektiği gibi konularda ebeveynlerin bilinçlenmesi ve ebeveynler ile çocukları için grupla çalışmanın okullarda yapılmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca ebeveynleri boşanmış olsun ya da olmasın çocukların, okullarda sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesi ve okul dışında da bu becerilerin etkin şekilde kullanılmasının sağlanması için aile ile işbirliği içerisinde çalışmalar geliştirilmelidir.

Ebeveynler ve ergen çocukları arasında sağlıklı bir ilişkinin sürdürülebilmesi için okul sosyal hizmet uzmanının yapacağı bilgilendirme çalışmaları oldukça yararlı olacaktır (Duman 2000, 277). Okullarda alınan aktif rol ve görev sayesinde boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirilebilecektir. Boşanmanın etkilerinin en aza indirilmesi, sürecin sağlıklı şekilde atlatılması için gereken desteğin boşanma süreci boyunca ve sonrasında verilmesi gerekmektedir.

Okul sosyal hizmetinin yanı sıra Aile Danışmanlığı hizmetlerinden de ailelerin etkin şekilde faydalanabilmesi gerekmektedir. Ayrıca Hukuk Mahkemelerinin önemli bir uygulaması olan Arabuluculuk hizmetinin Aile Mahkemesi'nde sağlıklı boşanma süreci için uygulanması boşanma sorunlarını en aza indirecektir. Bu yolla boşandıktan sonra ebeveynler arasında sağlıklı bir ilişki ve iletişimin sürdürülmesi, ortak rol ve sorumluluklar üstlenilmesi, yaşı ve gelişimine uygun olarak çocuğun uzmanlarca desteklenmesi ve çocuğa yaklaşım konusunda ebeveynlerin farkındalığının artırılması sağlanabilecektir. Çocukların, ebeveynleri ile kurdukları ilişkilerin niteliği oldukça önemli olup ebeveynler arasında yaşanabilecek çatışmalara maruz kalmasının engellenmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının aileyle yapacağı mesleki çalışmaları yoluyla boşandıktan sonra ebeveynler arasında sağlıklı bir ilişki ve iletişimin sürdürülmesi, ortak rol ve sorumluluklar üstlenilmesi, yaşı ve gelişimine uygun olarak çocuğun uzmanlarca desteklenmesi ve çocuğa yaklaşım konusunda ebeveynlerin farkındalığının artırılması sağlanabilecektir. Çocukların, ebeveynleri ile kurdukları ilişkilerin niteliği oldukça önemli olup ebeveynler arasında yaşanabilecek çatışmalara maruz kalmalarının engellenmesi gerekmektedir. Bunlara bakıldığında, çocukların boşanmanın olumsuz etkilerinden korunmasında okul sosyal hizmetinin önemi görülmektedir.

Bunlara ek olarak; yapılacak olan bundan sonraki araştırmalarda; boşanmanın, çocuğun kaç yaşında gerçekleştiğinin ve çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni ile ilişkilerinin saptanmasının, karma araştırma yöntemi ile değişkenlerin aile içi ilişkilerle birlikte değerlendirilmesinin, boşanma öncesi ve sonrasındaki sürecin birlikte değerlendirilmesinin daha iyi olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abbott, Pamela, Claire Wallace, ve Melissa Tyler. *An Introduction to Sociology: Feminist Perspectives* . London: Routledge, 2005.
- Açık, Serpil. «Lise Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, 2013.
- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. *Boşanma ve Boşanma ile İlişkili Davalara Ait İstatistikler* . Ankara: Grup Pozitif Medya Matbaacılık, 2015.
- Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistikler Genel Müdürlüğü. *Adli İstatistikler 2016*. Ankara, 2016.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 29 09 2014. <http://www.ailetoplum.aile.gov.tr> (06 01, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Türkiye'de Ergen Profili Araştırması 2013*. Düzenleyen Mustafa Turgut. Ankara: Uzerler Matbaacılık, 2014.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Türkiye İstatistik Kurumu. «Aile Yapısı Araştırması Haber Bülteni.» *TÜİK Resmi Sitesi*. 18 01 2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> (12 25, 2017 tarihinde erişilmiştir).
- Akbaba, Sırrı. *Psikolojik Sağlığı Koruyucu Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Pegem Akademi, 2004.
- Akdoğan, S. Didem. «Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Ergenlerin Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Akkaya, Meryem. «Bağlanma Stilleri, Stresle Başa çıkma Tarzları, Problem Çözme Becerileri ve İletişim Tarzlarının Boşanma Süreci Üzerindeki Etkilerinin

- İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2010.
- Akyürek, Adem. «Aile Tedavisi ve Sosyal Hizmet.» Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1990.
- Akyüz, Emine. «Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri.» *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 11, no. 1 (1978): 1-6.
- Almeida, David M., ve Elaine Wethington. «Daily Spillover between Marital and Parent-Child Tension.» *Paper Presented at the Beinnial Meetings of the Society for Research on Adolescence*. Boston, 1996.
- Altınok, Selda. «Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Ölçülmesi: Yalova Örneği.» Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, 2015.
- Altuntaş, Gülay. «Boşanmış Ebeveynler ile Boşanmamış Ebeveynlerin Lise Birinci, İkinci, Üçüncü Sınıflarında Okuyan Çocuklarının Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı, Benlik Saygısı ve Anksiyete Düzeylerinin Karşılaştırılması.» Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.
- Amato, Paul R., ve Bruce Keith. «Parental Divorce and Adult Well-being A Meta-analysis.» *Journal of Marriage and the Family* 53 (1991a): 43-58.
- Amato, Paul R., ve Juliana M. Sobolewski. «The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well Being.» *American Sociological Review* 66 (2001): 900-921.
- Amato, PR., B. Keith , Paul R. Amato, ve Bruce Keith. «Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis.» *Psychol Bull*, 1991b: 26-46.
- Aquilino, William S. «Later-Life Parental Divorce Impact on Young Adults.» *Assessment of Parent-Child Relations and the Family* 56 (1994): 908-922.

- Aral, Neriman, ve Figen Gürsoy. «Boşanmış ve Boşanmamış Ebeveynlerin Çocuklarının Depresyon Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 1, no. 10 (2000): 18-28.
- Arbon, Consuelo, ve Thomas G. Power. «Parental Attachment, Self-Esteem, and Antisocial Behaviors Among African American, European American, and Mexican American Adolescents.» *Journal of Counseling Psychology*, 2003: 40-51.
- Arıcak, O. Tolga. «Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı.» *DergiPark*, 2005: 19-29.
- Arıkan, Çiğdem. *Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*. Ankara: Şafak Matbaacılık, 1992.
- Arslan, Yüksel. «Lise Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek ile Sosyal Problem Çözme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Ashmore , Richard D., ve Lee Jussim. *Self And Identity* . New York: Oxford University Press, 1997.
- Aslıhan, Meryem Neslihan. «Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması.» Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1998.
- Avşaroğlu, Selahattin, ve Ömer Üre. «Üniversite Öğrencilerinin Karar Vermede Özsaygı, Karar Verme ve Stresle Başa çıkma Stillerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.» *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 18 (2007): 85-100.
- Aykara, Aslıhan. «Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti.» Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

- Aytin, Nur. «Ergenlerde Yeme Tutumları ile Sorun Çözme Eğilimleri ve Ebeveyne Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın, 2014.
- Azaklı, Ayşe. «Ergenlerin Kişilik Tipolojisi ile Kullandıkları Problem Çözme Becerileri.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Baber, E. Ray. *Marriage and Family*. New York: Mc Graw Hill Book Company, 1953.
- Bahçeşehir Üniversitesi*. 26 12 2014. <https://bau.edu.tr> (05 01, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Bakırcıoğlu, Rasim. *İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. *Türkiye'de Ergen Profili 2008*. Düzenleyen Mustafa Turgut. Ankara: Manas Medya Planlama Reklam Hizmetleri , 2010.
- Battal, Ahmet. *Boşanma Sebepleri: Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları (Nihai Rapor)*. İstanbul: Eflatun Matbaacılık, 2008.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap ve Aka, 1978.
- BBC Türkçe Haberler*. 11 10 2017. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41581524> (03 14, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Bedel, Ahmet. «Kişilerarası Sorun Çözme Beceri Eğitiminin Ergenlerin Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzlarına Etkisinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2011.
- Birel, Suzan. «Lise Öğrencilerinin Bazı Değişkenlere Göre Rekabetçi Tutum, Psikolojik Belirtiler ve Problem Çözme Beceri Düzeyleri.» Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun, 2012.
- Bowlby, John. *Attachment*. New York: Basic Books, 1982.

- Branden, Nathaniel. *The Psychology of Self-Esteem: A New Concept of Man's Psychological Nature*. Los Angeles: Nash Publising Corporation, 1969.
- Bretherton, Inge. «Pouring New Wine Into Old Bottles: The Social Self as Internal Working Model.» *Self Processes and Development: The Minnesota Symposia on Child Development* içinde, düzenleyen Megan R. Gunnar ve L. Alan Sroufe, 71-97. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1991.
- Brown, Jonathon D., ve Margaret A. Marshall. «The Three Faces of Self-Esteem.» *Self-Esteem Issues and Answers* içinde, düzenleyen Michael H. Kernis, 4-9. New York: Psychology Press, 2006.
- Buchanan, Christy M., Eleanor E. Maccoby, ve Sanford M. Dornbush. *Adolescents After Divorce*. Cambridge: Harvard University Press, 1996.
- Budak, Bülent. «Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyi ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki.» Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1999.
- Buehler, Cheryl, Ambika Krishnakumar, Christine Anthony, Sharon Tittsworth , ve Gaye Stone. «Hostile Interparental Conflict and Youth Maladjustment.» *Family Relations* 43, no. 4 (1994): 409-416.
- Buehler, Cheryl, ve Jean M. Gerard. «Marital Conflict, in Effective Parenting, and Children's and Adolescents' Maladjustment.» *Journal of Marriage and the Family* 64, no. 1 (2002): 78-92.
- Burger, Jerry M. *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- Can, Yücel, ve Nazlı Buket Aksu. «Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın.» *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15, no. 58 (2016): 888-902.
- Canlı, Yeşim. «Anne-Babası Boşanmış 12-15 Yaşındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Depresyon Düzeylerinin Karşılaştırılması.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.

- Chang, Edward C. «Cultural Differences, Perfectionism, and Suicidal Risk in a College Population: Does Social Problem Solving Still Matter?» *Cognitive Therapy And Research* 22, no. 3 (1998): 237-254.
- Conway, Morgan Brooks, Teresa M. Christensen , ve Barbara Herlihy. «Adult Children of Divorce and Intimate Relationships: Implications for Counseling.» *The Family Journal* 11, no. 4 (2003): 364-373.
- Cooney, Teresa M., Michael A. Smyer, Gunhild O. Hagestad, ve Robin Klock. «Parental Divorce in Young Adulthood: Some Preliminary Findings.» *Am. J. Orthopsychiat* 56, no. 3 (1986): 470-477.
- Coşar Cigerci, Zeynep. «Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Ergenlerde Benlik Saygısı, Başkalarının Algılaması ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkiler.» Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.
- Currie, Francine. «Non-offender and Young Offender Self-Perception of Coping and Decision Making.» Thesis, Mount Saint Vincent University, Canada, 1999.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.
- . *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- Çam, Sabahattin, ve Songül Tümkaya. «Kişilerarası Problem Çözme Envanterinin (KPÇE) Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması.» *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3, no. 28 (1995): 29-34.
- Çam, Sabahattin, ve Songül Tümkaya. «Üniversite Öğrencilerinde Kişilerarası Problem Çözme.» *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15, no. 2 (2006): 119-132.
- Çamur Duyan, Gülsüm, Hakan Acar, Yüksel Baykara Acar, ve Kasım Karataş. «Boşanmış Kadınların Yaşam Öyküleri ve Yoksullukla Baş Etme Biçimleri.» *Kriz Dergisi* 15, no. 1 (2007): 25-38.

- Çankaya, Burcu. «Lise I. ve II. Sınıf Öğrencilerinin Algılanan Benlik Saygısının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Çelikkaleli , Öner, ve Bülent Gündüz. «Ergenlerde Problem Çözme Becerileri ve Yetkinlik İnançları.» *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19, no. 2 (2010): 361-377.
- Çelikoğlu, Ceyhan. «Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi.» Doktora Tezi, Hacettepe Üniveristesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 1997.
- Çeşit, Canan. *Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Benlik Saygı Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.
- Çetinkale, Elçin. «11. Sınıf Öğrencilerinin Denetim Odakları, Problem Çözme Becerileri ve Algılanan Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin Cinsiyet ve Akademik Alan Değişkenleri Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.
- Çetinkaya, Şerife. «Lise Öğrencisi Erkek Ergenlerde Problem Çözme Eğitiminin Problem Çözme Becerisi, Kişilerarası İlişki Tarzı ve Öfke Kontrolü Üzerine Etkisi.» Yüksek Lisans Tezi, Adanan Menderes Üniveristesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın, 2013.
- Dağyar, Miray. «Probleme Dayalı Öğrenmenin Akademik Başarıya Etkisi: Bir Meta-Analiz Çalışması.» Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Davies, Patrick T., ve Edward Mark Cummings. «Marital Conflict and Child Adjustment: An Emotional Security Hypothesis.» *Psychological Bulletin* 116 (1994): 387-411.
- Demir, İlkay. «Benlik, Kimlik ve Kişilik.» *Gelişim Psikolojisi* içinde, düzenleyen Hatice Ergin ve S. Armağan Yıldız, 181-205. Ankara: Nobel, 2015.

- Demirbaş, Elif. «Lise Öğrencilerinin Utangaçlık ve Benlik Saygılarının Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Derin, Rukiye. «İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ve Denetim Odağı Düzeyleri ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki (İzmir İl Örnekleme).» Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006.
- Dicle, İlhan Atilla, ve Ülkü Dicle. «Sistem Kuramı ve Toplumsal Örgütlere Uygulanışı.» *Amme İdaresi Dergisi*, 1969: 86-98.
- Didin, Elifcan. «Sanat Eğitimi Alan ve Almayan Ergenlerin Mizah Tarzlarının ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.
- Doğan, Cihangir. «Türkiye’de Boşanma Sorununun Sosyolojik ve İstatistiki Açısından Değerlendirilmesi.» *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, no. 25 (1998): 59-69.
- Dönmez, Emin. «Ailelerin Özellikleri.» *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler:Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler* içinde, düzenleyen Kültegin Ögel, 73-84. İstanbul: Yeniden, 2007.
- Duman, Nurdan. «Ankara Liselerinde Çeteye Katılma Potansiyeli Olan Öğrenci Grupları ve Okul Sosyal Hizmeti.» Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.
- Duyan, Veli, ve Selahattin Gelbal. «Sosyal Sorun Çözme Envanteri'nin Türkçeye Uyarlama Çalışması.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 19, no. 1 (2008): 7-28.
- Dündar, Süleyman. «Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24, no. 2 (2009): 139-150.
- Düzakın, Sibel. «Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2004.

- D'Zurilla, Thomas J. *Problem-Solving Therapy: A Social Competence Approach to Clinical Intervention*. New York: Springer, 1986.
- D'Zurilla, Thomas J., Alberto Maydeu-Olivares, ve Gail L. Kant. «Age and Gender Differences in Social Problem Solving Ability.» *Personality and Individual Differences* 25, no. 2 (1998): 241-252.
- D'Zurilla, Thomas J., Arthur M. Nezu, ve Albert Maydeu-Olivares. «Social Problem Solving: Theory And Assessment.» *Social Problem Solving: Theory, Research and Training* içinde, yazar Thomas J. D'Zurilla, Arthur M. Nezu ve Albert Maydeu-Olivares, düzenleyen Thomas J. D'Zurilla, C. Edward Chang ve Laerence J. Sanna, 11-27. Washington: DC: American Psychological Association, 2004.
- D'Zurilla, Thomas J., ve Arthur M. Nezu. «Development and Preliminary Evaluation of the Social Problem-Solving Inventory.» *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology* 2, no. 2 (1990): 156-163.
- D'Zurilla, Thomas J., ve Arthur M. Nezu. «Social Problem-Solving in Adults.» *Advances in Cognitive-Behavioral Research and Therapy* içinde, düzenleyen Philip C. Kendall, 201-274. New York: Academic Press, 1982.
- D'Zurilla, Thomas J., ve Edward C. Chang. «The Relations between Social Problem Solving and Coping.» *Cognitive Therapy and Research* 19, no. 5 (1995): 547-562.
- D'Zurilla, Thomas J., ve Marvin R. Goldfried. «Problem Solving and Behavior Modification.» *Journal of Abnormal Psychology* 78, no. 1 (1971): 107-126.
- Ekşi, Aysel. *Çocuk, Genç, Ana Babalar*. İstanbul: Bilgi yayınevi, 1990.
- Elliot, Timothy R., Elisabeth Sherwin, Stephen W. Harkins, ve Cheri Marmarosh. «Self-Appraised Problem-Solving Ability, Affective States and Psychological Distress.» *Journal of Counseling Psychology* 42 (1995): 105-115.
- Elliot, Timothy R., Stephen M. Herrick, Rebecca R. MacNair, ve Stephen W. Harkins. «Personality Correlates of Selfappraised Problem-Solving Ability: Problem

- Orientation and Trait Affectivity.» *Journal of Personality Assessment* 63 (1994): 489-505.
- Emery, Clifton R. «Stay for the Children? Husband Violence, Marital Stability and Children's behavior Problems.» *Journal of Marriage and Family* 71, no. 4 (2009): 905-916.
- Erdem, Ali Rıza, ve Galip Genç. «Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerine İlişkin Görüşleri.» *Turkish Journal of Educational Studies* 1, no. 2 (2014): 1-21.
- Erikson, Erik H. *Identity, Youth Crisis*. New York: Northan and Company Inc., 1968.
- Eriş, Yasemin, ve F. Ebru İkiz. «Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri.» *Turkish Studies* 8, no. 6 (2013): 179-193.
- Erkan, Gönül. «Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 4, no. 2-3 (1986): 141-159.
- Eroğlu, Erol. «Ailenin Çocuklarda Problem Çözme Yeteneğinin Gelişmesi Üzerindeki Etkisi (Adapazarı Örneği).» Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2001.
- Erözkan, Atılğan. «Lise Öğrencilerinde Kişiler Arası İlişki Tarzlarının Yordayıcıları.» *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 21 (2009): 543-551.
- Ertong, Günnur. «Niklas Hullmann'ın Sosyal Sistemler Kuramı ve Güven Tartışmaları Bağlamında Sağlık Sistemi.» *Ankyra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011: 3-26.
- Eskin, Mehmet. *Sorun Çözme Terapisi*. Ankara: HYB Yayıncılık, 2009.
- Eyce, Berrin. «Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı.» *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, no. 4 (2000): 223-244.
- Feldman, S. Shirley, ve Kathryn R. Wentzel. «Relations of Marital Satisfaction to Peer Outcomes in Adolescent Boys: A Longitudinal Study.» *Journal of Early Adolescence* 15 (1995): 220-237.

- Ferah, Defne. «Kara Harp Okulu Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Algılamalarının ve Problem Çözme Yaklaşım Biçimlerinin Cinsiyet, Sınıf, Akademik Başarı ve Liderlik Yapma Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.
- Fine, Mark A., ve Lawrence A. Kurdek. «Relation between Marital Quality and (Step)parent-child Relationship Quality for Parents and Stepparents in Stepfamilies.» *Journal of Family Psychology* 9, no. 2 (1995): 216-223.
- Fischer, Joel, ve Kevin Corcoran. *Measures for Clinical Practice: A Sourcebook* . New York: The Free Press, 1994.
- Fritsch, İna. *Anne Baba Boşanyor*. Çeviren Leman Çalışkan. İstanbul: Afa Yayınları, 1985.
- Galvin, Kathleen M., ve Bernard J. Brommel. *Family Communication; Cohesion and Change*. Harper Collin College Publishes, 1996.
- Gelbal, Selahattin, Veli Duyan, Çağrı Sevin, ve Ercüment Erbay. «Lise Öğrencilerinin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sosyal Destek Durumları ile Benlik Saygısı Düzeyleri.» *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 21, no. 2 (2010): 7-18.
- Gençtan, Engin. *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi , 1993.
- Gökçe, Birsen. «Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme.» *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 8, no. 1-2 (1993): 46-67.
- Gölgeleyen, Yaşar. «Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Güçray, S. Sonay, ve Ferah Çekici. « Problem Çözme Terapisine Dayalı Beceri Geliştirme Grubunun Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Becerileri, Öfkeyle İlişkili Davranış ve Düşünceler ile Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi.» *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 21, no. 2 (2012): 130-128.

- Gülbüz, Ersan. «Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Değerlendirilmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Güler, Filiz. «Boşanma Sürecinde Çocukların Benlik Saygısı, Depresyon ve Kabul-Red Algısının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Gündoğdu, Zeynep. «Bursa İl Merkezindeki Anadolu Liseleri, Kız Meslek Liseleri ve Genel Liselere Devam Eden 9. ve 12. Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Eğilimleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Güneş, Fatih. «Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Düzeylerinin Sosyal Yetkinlik ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2011.
- Güngör, Abide. «Lise Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Etmenler.» Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.
- Hamarta, Selcan. «İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Becerilerinin Algılanan Anne-Baba Tutumları Açısından İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2007.
- Hanson, Thomas L. «Does Parental Conflict Explain Why Divorce is Negatively Associated with Child Welfare?» *Social Forces* 77, no. 4 (1999): 1283-1315.
- Harold, Gordon T., ve Rand D. Conger. «Marital Conflict and Adolescent Distress: The Role of Adolescent Awareness.» *Child Development* 68, no. 2 (1997): 333-350.
- Heppner, P. Paul. «A Review of the Problem Solving Literature and it's Relationship to the Counseling Process.» *Journal of Counseling Psychology* 25, no. 5 (1978): 366-375.
- Heppner, P. Paul, Ann Baumgardner, ve Jamie Jackson . «Problem-Solving Self-Appraisal, Depression and Attributional Style: Are They Related?» *Cognitive Therapy and Research* 9, no. 1 (1985): 105-113.

- Heppner, P. Paul, Thomas E. Witty, ve Wayne A. Dixon. «Problem-Solving Appraisal and Human Adjustment: A review of 20 Years of Research Using the Problem Solving Inventory.» *The Counseling Psychologist* 32, no. 3 (2004): 344-428.
- Heppner, P. Paul, ve Charles E. Baker. «Applications of the Problem Solving Inventory.» *Measurement and Evaluation in Counseling and Development* 29, no. 4 (1997): 229-241.
- Herdem, Fatma Seda, ve Hasan Bozgeyikli. «İlköğretime Devam Eden Parçalanmış ve Tam Aile Çocuklarının Rehberlik İhtiyaçlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi.» *OPUS-Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi* 3, no. 4 (2013): 7-35.
- Hetherington, E. Mavis. «An Overview of the Virginia Longitudinal Study of Divorce and Remarriage with a Focus on Early Adolescence.» *Journal of Family Psychology* 7, no. 1 (1993): 39-56.
- Hetherington, E. Mavis. «The Influence of Conflict, Marital Problem Solving and Parenting on Children's Adjustment in Nondivorced, Divorced and Remarried Families.» *Families Count: Effects on Child and Adolescent Development* içinde, düzenleyen Alison Clarke-Stewart ve Judy Dunn, 203-237. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Hetherington, E. Mavis, Margaret Bridges, ve Glendessa M. Insabella. «What Matters? What Does Not? Five Perspectives on the Association between Marital Transition and Children's Adjustment.» *American Psychologist* 53, no. 2 (1998): 167-184.
- Horrocks, John E., ve Dorothy W. Jackson. *Self and Role: A Theory of Self-Process and Role Behaviour*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1972.
- Hurlock, Elizabeth. *Adolescent Development*. New York: McGraw Company, 1955.
- İl, Sunay. «Aile Arabuluculuğu.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 20, no. 1 (2009): 23-31.
- İlgar, Şengül. «Evlilik Birlikteliğinin Bozulması-Boşanma.» *Evlilik Okulu* içinde, düzenleyen Haluk Yavuzer, 227-239. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

- İşmen Gazioğlu, Esra. «Gelişim Psikolojisinde Aile ve Okul Etkileşimi.» *Gelişim Psikolojisi* içinde, düzenleyen Hatice Ergin ve S. Armağan Yıldız, 233-260. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Johnson, Louise C., ve Stephen J. Yanca. *Social Work Practice: A Generalist Approach*. Boston, MA : Pearson Allyn and Bacon, 2007.
- Jonston , Janet R., Linda E.G. Campbell, ve Sharon S. Mayes. «Latency Children in Post-Seperation and Divorce Disputes.» *J. Am. Academy Child Psychiat* 24, no. 5 (1985): 563-574.
- Kalaycı, Nurdan. *Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- Kalgı, Mehmet Emin. «Lise 1.sınıf öğrencilerinin Özsaygı Düzeyleri ile Vandalist Davranışları Sergileme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Şanlıurfa Örneği.» Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2014.
- Karaca, Nezahat Hamiden, Tuğçe Akyol, Lütfullah Karaca, ve Münevver Can Yaşar. «Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Problem Çözme Becerileri ve Benlik Saygılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi.» *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18, no. 1 (2016): 199-220.
- Karakuş, Sedat. «Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları.» Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2003.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2002.
- Karataş, Kasım. «Eğitimde Sosyal Hizmet ve Öğretmenevleri.» *Öğretmen Dünyası, Özel Dosya: Öğretmenevleri*, no. 235 (1999): 16-17.
- Karataş, Kasım. «Genç İşsizliği: Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları.» Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1994.

- Karataş, Kasım. «Gençlik ve Sorunları Üzerine.» *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan* içinde, düzenleyen Veli Duyan ve Aliye Mavili Aktaş, 153-161. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 2001a.
- Karataş, Kasım. «Toplumsal Değişme ve Aile.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 12, no. 2 (2001b): 87-96.
- Karataş, Kasım, ve Ural Nadir. «Aile Danışmanlığı.» *Aile Eğitimi* içinde. Eskişehir: AÖF Yayını, 2016.
- Kasuto, Mirey. «Boşanmış Ailelerin Çocuklarının Boşanmamış Ailelerin Çocuklarına Göre Öz Saygı ve Ruh Sağlığı Değişkenlerinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Kaya, N. «Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri ile Benlik Saygıları Arasındaki İlişkiler.» Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1992.
- Kenny, Maureen C. «Working with Children of Divorce and Their Families.» *Psychotherapy* 37, no. 3 (2000): 228-235.
- Kepçeoğlu, Muharrem. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1993.
- Kılıç, Esra. «Aile Danışmanlığında Yeni Bir Model: Okul Temelli Aile Danışmanlığında Sosyal Hizmetin Rolü ve Önemi.» Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Koberg, Don, ve Jim Bagnall. *The Universal Traveler*. California: Kaufman Inc., 1981.
- Koçyıldırım, Göktan. «Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Çocuk Teslimine ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası Uygulamaları.» Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

- Koray, Özlem, ve Ali Azar. «Ortaöğretim Öğrencilerinin Problem Çözme ve Mantıksal Düşünme Becerilerinin Cinsiyet ve Seçilen Alan Açısından İncelenmesi.» *Kastamonu Eğitim Dergisi* 16, no. 1 (2008): 125-136.
- Korkut, Fidan. «Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri.» *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22 (2002): 177-182.
- Kroger, Jane. *Identity in Adolescence: The Balance Between Self And Other* . London: Routledge, 2004.
- Kruger, Louis J. «Social Support and Self-Efficacy in Problem Solving Among Teacher Assistance Teams and School Staff.» *The Journal of Educational Research* 90, no. 3 (1997): 164-168.
- Kulaksızoğlu, Adnan. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi , 2009.
- Kurt Ulucan, Tuğba. «Ebeveynleri Boşanmış Ergenlerin Yılmazlık, Benlik Saygısı, Başa Çıkma ve Psikolojik Belirtiler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Yılmazlığın Aracı Rolü.» Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2013.
- Kut, Sema, ve Nesrin Koşar. *Aile ve Çevre Sorunlarının Gencin Kişiliğine Etkisi*. Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, 1988.
- Kutlu, Zeynep Seda. «Lise 9. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Problem Çözme Becerisi ve Boyun Eğici Davranışları ile İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Laible, Deborah J., Gustavo Carlo, ve Scott C. Roesch. «Pathways to Self-Esteem in Late Adolescence: The Role of Parent and Peer Attachment, Emphaty and Social Behaviors.» *Journal of Adolescence* 27, no. 6 (2004): 703-716.
- Lee, Catherine M, ve Karen A Bax. «Children's Reactions to Parental Seperation and Divorce.» *Paediatr Child Health*, 2000: 217-218.
- Lempp, Reinhart. *Die Ehescheidung und das Kind: Ein Ratgeber für Eltern*. Aufl, 1978.

- Lewis, Jennifer, ve William A.H. Sammons. «Helping Children Survive Divorce.» *Contemporary Pediatrics* 18, no. 3 (2001): 103-114.
- Loevinger, Jane. *Paradigms of Personality*. New York: W. H. Freeman, 1987.
- Madge, Nicola. «Studies in Deprivation and Disadvantage.» *Identifying Families At Risk* içinde, düzenleyen Nicola Madge. London: Heinemann Educ, Books, 1983.
- Mantle, Greg, ve Alan Critchley. «Social Work and Child-centred Family Court Mediation.» *British Journal of Social Work* 34, no. 8 (2004): 1161-1172.
- Mavili Aktaş, Aliye. «Aile Danışmanlığı ve Hizmet Yaklaşımı.» *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde, düzenleyen Hakan Acar, Nilüfer Negiz ve Elvettin Akman, 181-194. Ankara: Maya Akademi, 2013.
- Mavili Aktaş, Aliye. «Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı.» *Aile ve Toplum Eğitim - Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2004: 33-42.
- Maydeu-Olivares, Albert, ve Thomas J. D'Zurilla. «A Factor Analysis of the Social Problem Solving Inventory Using Polychoric Correlations.» *European Journal of Psychological Assessment* 11 (1995): 98-107.
- «Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği.» *Resmi Gazete*. 10 11 2017. <http://www.resmigazete.gov.tr> (02 03, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- «Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği.» 16 04 2001. <http://www.resmigazete.gov.tr> (02 03, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Morgan, Clifford Thomas. *Psikolojiye Giriş: Ders Kitabı*. Çeviren Hüsnü Arıcı. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayını, 1988.
- Nadir, Bahar. «Ergenlerde Problem Çözme Becerisini Yordayıcı Bir Değişken Olarak Benlik İmgesi.» Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2002.

National Association of Social Workers (NASW).
<https://www.socialworkers.org/practice/school-social-work> (02 17, 2018 tarihinde erişilmiştir).

National Association of Social Workers (NASW). *NASW Standarts for School Social Work Services*. Washington, 1992.

National Association of Social Workers. *NASW Satandards for School Social Work Services*. Washington, 2012.

Nazlı, Serap. *Aile Danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.

Neyzi, Olcay, ve Hülya Alp. «Ergenlik Çağının Özellikleri.» *İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası* 40 (1977): 187-215.

Nystul, Michael S. *The Art and Sciences of Counselling and Psychotherapy*. New York: McMillan Publishing Company, 1993.

Otacıoğlu, Sena Gürşen. «Öğretmen Adaylarının Problem Çözme Becerileri ile Öz Güven Düzeylerinin İncelenmesi.» *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri* 8, no. 3 (2008): 893-923.

Ozankaya, Özer. *Toplumbilim*. İstanbul : Cem Yayınevi, 1991.

Öğülmüş, Selahaddin. *Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2001.

Öz, ilkim. *Çocuk Olmak: Çocuk ve Aile*. Ankara: Kök Yayıncılık, 2005.

Özağı, Arzu. «Depresyon Düzeyi Yüksek Parçalanmış Aile Çocuklarıyla Yapılan Eğitsel Grup Oyunlarının Depresyon Düzeylerine Etkisi.» Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü , İzmir, 2007.

Özbesler, Cengiz, ve Veli Duyan. «Okul Ortamlarında Sosyal Hizmet.» *Eğitim ve Bilim* 34, no. 154 (2009): 17-25.

Özdemir, Uğur, Arif Laçın, Talip Yiğit, Semra Saruç, ve Ayten Kaya Kılıç. «Boşanmış Aileden Gelen Çocuklar Üzerine Bir Araştırma.» Antalya, 2006, 361-367.

- Özgüven, İbrahim Ethem. *Ailede İletişim ve Yaşam*. Ankara: Pdrem Yayınları, 2001.
- Özkan, Yasemin, ve Esra Kılıç. «Aile'nin Psiko-Sosyal Destek ihtiyacını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi.» *Sosyal Politika Çalışmaları* 7, no. 30 (2013): 25-44.
- Öztürk, Seveda. «Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi.» Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2006.
- Paterson, Janis, Jan Pryor, ve Jeff Field. «Adolescent Attachment to Parents and Friends in Relation to Aspects of Self-Esteem.» *Journal of Youth and Adolescence*, 1995: 365-376.
- Payne, Malcolm. *Modern Social Work Theory*. Basingstoke : Palgrave Macmillan , 2014.
- Pincus, Allen, ve Anne Minahan. *Social Work Practice: Model and Method*. Itasca: IL: Peacock , 1973.
- Pişkin, Metin. «Türk ve İngiliz Lise Öğrencilerinin Benlik Saygısı Yönünden Karşılaştırılması.» 3. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* . Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları, 1996. 21-35.
- Quatman, Teri, ve Cary M. Watson. «Gender Differences in Adolescent Self-Esteem: An Exploration of Domains.» *Journal of Genetic Psychology* 162, no. 1 (2001): 93-117.
- Rapaport, Rhona. *Fathers, Mothers and Others* . London: Routledge Kegan Paul, 1977.
- Resmi Gazete. *Yürütme ve İdare Bölümü*. 10 11 1999.
- Rice, F. Philip. *Child and Adolescent Development*. New Jersey: Prentice-Hall Inc, 1997.
- Ritzer, George, ve Douglas J. Goodman. *Modern Sociological Theory*. New York: McGraw Hill, 2004.

- Rosenberg, Morris. *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton: Princeton University Press, 1965.
- Rosenberg, Morris, ve Roberta G. Simmons. *Black and White Self-Esteem: The Urban School Child*. Washington D.C.: American Sociological Association, 1971.
- Sancaklı, Derya. «Boşanmış Annelerin ve Çocuklarının Boşanma Sürecine İlişkin Yaşantıları.» Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, 2014.
- Santrock. *Life-Span Development*. Boston: McCraw-Hill, 1999.
- Sarı, Eren. *Özgüven Duygusu*. Antalya: Net Medya Yayıncılık, 2016.
- Sarıca, Esra. «Ebeveynlerin Sosyal Sorun Çözme Yönelimi ile Çocukların Benlik Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 2013.
- Saygılı, Halis. «Problem Çözme Becerisi ile Sosyal ve Kişisel Uyum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2000.
- Sheafor, Bradford W., ve Charles J. Horejsi. «Müdahale ve İzleme.» *Sosyal Hizmet Uygulaması: Temel Teknikler ve İlkeler* içinde, yazar Bradford W. Sheafor ve Charles J. Horejsi, düzenleyen Durdu Baran Çiftci, çeviren Hande Özen, Buse Kaynarkaya ve Durdu Baran Çiftci, 385-469. Ankara: Nika Yayınevi, 2015.
- Sheafor, Bradford W., ve Charles R. Horejsi. *Techniques and Guidelines for Social Work Practice*. Boston MA: Allyn and Bacon Inc., 2006.
- Shulman, Shmuel, Miri Scharf, Daniel Lumer, ve Offer Maurer. «Parental Divorce and Young Adult Children's Romantic Relationships: Resolution of the Divorce Experience.» *American Journal of Orthopsychiatric* 71, no. 4 (2001): 473-478.
- Shure, Myrna B., ve George Spivack. «Interpersonal Problem-Solving in Young Children: A Cognitive Approach to Prevention.» *American Journal of Community Psychology*, 1982: 341-355.

- Sönmez, Fatih. «Anne-Babası Boşanmış Ergenlerle Anne-Babası Boşanmamış Ergenlerin Benlik İmgelerinin Karşılaştırılması.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Steinberg, Laurence. *Adolescence*. Boston: McGraw-Hill, 2002.
- . *Ergenlik*. Düzenleyen Çok Figen. Çeviren Seher Sevim . Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Sternberg, Robert J. *Thinking and Problem Solving*. London: Academic Press, 1994.
- Strough, JoNell, Julie Hicks Patrick, Lisa M. Swenson, Suling Cheng, ve Kristi A. Barnes. «Collaborative Everyday Problem Solving: Interpersonal Relationships and Problem Dimensions.» *Aging and Human Development* 56 (2003): 43-66.
- Suner İkiz, F. Ebru. «Farklı Liselerdeki Ergenlerin Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki.» Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 2000.
- Şahiner, Gönül, Semra Açıksöz, ve Cengizhan Açık. «Hemşirelik Yüksek Okulu Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi.» *TAF Preventive Medicine Bulletin* 12, no. 6 (2013): 673-680.
- Şentürk, Ünal. «Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler.» *Aile ve Toplum* 10, no. 4 (2008): 7-31.
- Şentürk, Ünal. «Parçalanmış Aile Çocuk İlişkisinin Sebep Olduğu Sosyal Problemler (Malatya Uygulaması).» Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2006.
- Şirin, Ahmet, ve Ayşe Güzel . «Üniversite Öğrencilerinin Öğrenme Stilleri ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.» *Kuram ve Uygulamalarda Eğitim Bilimleri* 6, no. 1 (2006): 231-264.
- Taner, Sevil. «Psikososyal Beceri Kazandırma.» *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler:Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler* içinde, düzenleyen Kültegin Ögel, 127-144. İstanbul: Yeniden , 2007.

- Tekeli, Ş. Gülnur. «Lise Son Sınıf Öğrencileri ile Üniversite Öğrencileri Arasında Bir Karşılaştırma: Akademik Benlik Yeterliği, Denetim Odağı, Stresle Başa Çıkma ve Problem Çözme Becerisi.» Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Tekin, Hasan Hazar. «Ebeveyni Boşanmış Ergenler ile Ebeveyni Birlikte Yaşayan Ergenlerin Benlik Saygılarının, İletişim Becerilerinin ve Baş Etme Yollarının Karşılaştırılması.» Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Terzi, Şerife. «Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Kişiler Arası Problem Çözme Beceri Algıları.» Yüksek Lisans Tezinin özeti, Ankara, 2000.
- Tschann, Jeanne M., Elena Flores, Barbara VanOss Marin, Lauri A. Pasch, E. Marco Baisch, ve Charles J. Wibbelsman. «Interparental Conflict and Risk Behaviors Among Mexican American Adolescents: A Cognitive-Emotional Model.» *Journal of Abnormal Psychology* 30, no. 4 (2002): 373-385.
- Tufan, Beril. «Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Öğrencilerinin Benlik Saygısı Üzerine Bir İnceleme.» Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1988.
- Tufan, Beril, ve Süleyman Yıldız . *Geri Dönüş Sürecinde İkinci Kuşak "Almanya'dan Dönen Öğrencilerin Benlik Saygıları ve Ruhsal Belirtileri".* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Turan, Nihal, ve Beril Tufan. «Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri Üzerinde Geçerlik, Güvenirlik Çalışması.» 23. *Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi.* İstanbul, 1987. 816-817.
- turkpdr.com. [http://www.turkpdr.com/makale/kategori_getir.php?adres=ergenlik-psikolojisi&k=\(09 17, 2015 tarihinde erişilmiştir\).](http://www.turkpdr.com/makale/kategori_getir.php?adres=ergenlik-psikolojisi&k=(09%2017,%202015%20tarihinde%20erişilmiştir).)
- Tümkaya, Songül, ve Ayten İflazoğlu. «Ç Ü Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Otomatik Düşünce ve Problem Çözme Düzeylerinin Bazı Sosyo Demografik

Değişkenlere Göre İncelenmesi.» *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6, no. 6 (2000): 143-158.

«Türk Medeni Kanunu.» *Resmi Gazete*. 08 12 2001. <http://www.resmigazete.gov.tr> (11 03, 2017 tarihinde erişilmiştir).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. «Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.» Meclis Araştırması Komisyonu Raporu , Ankara, 2016.

Türkiye İstatistik Kurumu. «Evlenme ve Boşanma İstatistikleri Haber Bülteni.» *TÜİK Resmi Sitesi*. 02 03 2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24642> (12 25, 2017 tarihinde erişilmiştir).

—. «Veritabanları.» *TÜİK Resmi Sitesi*. www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2423 (06 01, 2018 tarihinde erişilmiştir).

Uzun, Çisem. «Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi.» Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Ünlüoğlu, Gülören. «Ergenliğin Psikopatolojisi.» *Ergenlik Psikolojisi* içinde, düzenleyen Bekir Onur. Ankara, 1985.

Ünüvar, Ayşe. «Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi.» Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2003.

Vandervalk, Inge, Ed Spruijt, Martijn Goede, Wim Meeus, ve Cora Maas. «Marital Status, Martal Process, and Parental Resources in Predicting Adolescents Emotional Adjustment.» *Journal of Family Issues* 25, no. 3 (2004): 291-317.

Varış, Fatma. *Ergenin Gelişimi*. İstanbul: Özgü Yayınevi, 1963.

- . *Ergenin Gelişimine Etki Yapan Kültürel Faktörler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968.
- Vonbergen, Amanda. «Parental Divorce: Social Workers Reflect on Long-term Effects for Young Adults.» *Master of Social Work Clinical Research Papers. Paper 98.*, 2012: 1-53.
- Wang, Hongyu, ve Paul R. Amato. «Predictors of Divorce Adjustment: Stressors, Resources and Definitions.» *Journal of Marriage and Family* 62, no. 3 (2004): 655-668.
- Wolkind, S., ve M. Rutter . «Seperation, Loss and Family Relationships.» *Child and Adolescent Psychiatry* içinde, düzenleyen M. Rutter ve L. Hersoy. Blacwell Scientific Pub., 1985.
- Yaban, E. Helin, ve Arzu Yükselen. «Korunmaya Muhtaç Yedi-On Bir Yaş Grubundaki Çocukların Sosyal Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi.» *Toplum ve Sosyal Hizmet* 18, no. 1 (2007): 49-67.
- Yapıcı, Şenay, ve Mehmet Yapıcı. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2005.
- Yavuzer, Haluk. *Ana-Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- . *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2016.
- . *Gençleri Anlamak*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- Yazgan İnanç, Banu, Mehmet Bilgin, ve Meral Kılıç Atıcı. *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2013.
- Yiğiter, Korkmaz. «Rekreatif Etkinliklerin Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Problem Çözme Becerisi ve Benlik Saygısı Düzeylerine Etkisi.» Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, 2012.
- Yıldırım, Neşide. «Türkiye'de Boşanma ve Sebepleri.» *Bilgi/Türk Dünyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 28 (2004): 59-81.

Yörükoğlu, Atalay. *Çocuk Ruh Sağlığı:Çocuğun Kişilik Gelişimi, Eğitimi ve Ruhsal Sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2014.

—. *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2007.

—. *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı, Eğitimi, Ruhsal Sorunları* . İstanbul: Özgür Yayınları, 1990.

Yücel, Nevra. «Kilolu ve Obez Kadınlarda Obezite ve Benlik Saygısı İlişkisinin Değerlendirilmesi.» Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Zastrow, Charles. «Eğitimde Sorunlar ve Okul Sosyal Hizmeti.» *Sosyal Hizmete Giriş* içinde, yazar Charles Zastrow, düzenleyen Durdu Baran Çiftci, çeviren Beyazova Ayşe, 465-540. Ankara: Nika Yayınevi, 2015.

—. *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People* . Belmont: Thomson/Brooks/Cole, 2008.

EKLER**EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU**

Aşağıda “Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma” adlı araştırmam kapsamında sizinle ve ailenizle ilgili bazı sorular bulunmaktadır. Bu sorulara içtenlikle cevap vermeniz araştırmanın güvenilirliği için önemlidir. Lütfen soruları boş bırakmayınız. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Şeyma Karakaya

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet A.B.D.

Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz

() K () E

2. Yaşınız

3. Okulunuzun Adı.....

4. Kaçınıcı sınıftasınız

5. Sınıf ortalamanız nedir?

() Başarısız

() Orta

() Başarılı

6. Kardeşiniz var mı?

☐ Evet

☐ Hayır

7. Annenizin eğitim durumu nedir?

☐ Okur-Yazar Değil

☐ Okur-Yazar

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ Üniversite

8. Babanızın eğitim durumu nedir?

☐ Okur-Yazar Değil

☐ Okur-Yazar

☐ İlkokul

☐ Ortaokul

☐ Lise

☐ Üniversite

9. Annenizin mesleği:

10. Babanızın mesleği:

11. Ebeveynlerinizin boşanmış durumda mı?

☐ Evet

☐ Hayır

12. Ebeveynleriniz boşanmış ise hangi ebeveyninizle yaşıyorsunuz?

☐ Anne

☐ Baba

13. Ebeveynleriniz boşanmış ise yanında yaşamadığınız ebeveyninizle hangi sıklıklarda görüşüyorsunuz?

☐ Her gün

☐ Haftada bir kez

☐ İki haftada bir kez

☐ Ayda bir kez

☐ Yılda birkaç kez

☐ Sadece özel günlerde

☐ Hiç görmüyorum

EK-2 BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

Evet	Hayır	
		Sık sık keşke başka birisi olsam diye düşünürüm.
		Başkalarının önünde konuşmak bana zor geliyor.
		Eğer elimde olsaydı kendimdeki birçok şeyi değiştirmek isterdim.
		Karar vermede fazla zorluk çekmem.
		İnsanlar benimle olmaktan hoşlanırlar.
		Evde kolayca moralim bozulur.
		Yeni şeylere kolay alışamam.
		Yaşıtlarım arasında sevilen bir kişiyim.
		Genellikle ailem benden birçok şey bekler.
		Ailem genellikle duygularıma önem verir.
		Başkalarının söylediğini kolaylıkla kabul ederim.
		Benim yerimde olmak oldukça zordur.
		Hayatımın karmakarışık olduğuna inanıyorum.
		Genellikle başkaları düşüncelerimi kabul ederler.
		Kendimi yetersiz buluyorum.
		Sık sık evden kaçmayı düşünüyorum.
		Yaptığım işten çoğunlukla memnun olmam.
		Başkaları kadar güzel/yakışıklı değilim.
		Söylenecek bir sözüm varsa onu söylemekten çekinmem.
		Ailem benim duygularımı anlar.
		Çok sevilen bir kimse değilim.
		Genellikle ailemin beni dışladığını sanıyorum.
		Yaptığım şeyler genellikle cesaretimi kırar.
		Çevremde olup bitenlerden rahatsız olmam.
		Güvenilir bir kişi olmadığımı düşünüyorum.

EK-3 SOSYAL SORUN ÇÖZME ENVANTERİ

Aşağıda günlük yaşamda sorunlarla karşılaştıklarında insanların düşünebileceği, hissedebileceği ve davranabileceği kimi ifadeler yer almaktadır. Sizin ya da sevdiklerinizin mutluluğunu büyük ölçüde etkileyebilecek sağlık, aile üyeleriyle çatışma, okul ya da işteki performansınızla ilgili önemli sorunlardan söz ediyoruz. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizin için aşağıda belirtilen rakamlardan en doğru olduğuna inandığınız rakamı seçiniz. İfade edilen durumlarla karşılaştığınızda genellikle ne düşündüğünüzü, ne hissettiğinizi ve nasıl davrandığınızı göz önünde bulundurarak, uygun seçeneği rakamların yanındaki parantez içine yazınız.

0 = Benim için kesinlikle doğru değil

1 = Benim için çok az doğru

2 = Benim için orta düzeyde doğru

3 = Benim için oldukça doğru

4 = Benim için kesinlikle doğru

1. () Bir sorunu kısa sürede ve pek fazla çaba harcamadan çözemediğimde, aptal ya da yetersiz olduğumu düşünme eğilimindeyim.
2. () Çözmem gereken bir sorunum olduğunda, yaptığım şeylerden biri, sorun hakkında sahip olduğum tüm bilgileri incelemek ve neyin en uygun veya önemli olduğuna karar vermeye çalışmaktır.
3. () Sorunlarımı çözmek için çaba harcamak yerine, onlar hakkında endişelenerek daha fazla zaman harcarım.
4. () Çözmem gereken önemli bir sorunum olduğunda, genellikle kendimi tehdit edilmiş hisseder ve korkarım.
5. () Karar verirken, genellikle farklı seçenekleri yeteri kadar dikkatli bir şekilde değerlendirmem ve karşılaştırmam.
6. () Bir sorunum olduğunda, bunun bir çözümü olduğundan sıklıkla kuşku duyarım.
7. () Bir sorun için en iyi çözümün ne olduğuna karar verirken, her bir seçeneğin diğer insanların morali üzerindeki olası etkisini dikkate almada genellikle başarısız olurum.

8. () Bir soruna çözüm bulmaya çalıştığıṁda, çoğunlukla bir dizi olası çözüm üzerinde düşünür ve daha iyi bir çözüm için farklı çözümleri bütünleştirmeye çalışırım.
9. () Önemli bir karar vermem gerektiğinde genellikle kendimi sınırlı hissederim ve kendimden emin değılimdir.
10. () Bir sorunu çözmek için ilk çabalarım boşa çıktığında, genellikle ısrar eder ve kolayca vazgeçmezsem, en sonunda iyi bir çözüm bulabileceğimi düşünürüm.
11. () Bir sorunu çözmeye teşebbüs ettiğimde genellikle akla gelen ilk fikre göre hareket ederim.
12. () Bir sorunum olduğunda, genellikle bunun bir çözümü olduğuna inanırım.
13. () Büyük, karmaşık bir sorunla karşılaştığıṁda, genellikle onu bir kerede çözebileceğim daha küçük sorunlara bölmek için çaba harcarım.
14. () Bir soruna çözüm bulduktan sonra, ortaya çıkan sonuçla, çözüme karar verdiğimde öngördüğüm sonucu karşılaştırmak için genellikle zaman harcamam.
15. () Sorunları kendim çözmeye çalışmadan önce, genellikle kendiliğinden çözölüp çözülmeyeceğini görmek için beklerim.
16. () Çözmem gereken bir sorunum olduğunda, yaptığıṁ şeylerden biri durumu analiz etmek ve beni isteğimden alıkoyan engelleri belirlemeye çalışmaktır.
17. () Bir sorunu çözmek için ilk çabalarım boşa çıktığında, çok öfkelenir ve hüsrana yaşarım.
18. () Zor bir sorunla karşılaştığıṁda, ne kadar sıkı çalışırsam çalışayım, onu kendi kendime çözebileceğimden sıklıkla şüphe duyarım.
19. () Soruna ilişkin çözümlerimi uyguladıktan sonra, sonuçlarından genellikle memnun olurum.
20. () Bir sorunu çözmeye çalışmadan önce, genellikle sorunun çözölmesi gereken daha önemli bir başka sorundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını belirlemeye çalışırım.
21. () Yaşamımda bir sorun ortaya çıktığında, genellikle mümkün olduğu kadar onu çözmeye çalışmayı sonraya ertelerim.

22. () Bir soruna çözüm bulduktan sonra, sonuçların tümünü değerlendirmek için genellikle zaman harcamam.
23. () Yaşamımdaki sorunlarla uğraşmaktan kaçınmak için genellikle yolumu değiştiririm.
24. () Zor sorunlar beni altüst eder.
25. () Bir sorun için en iyi çözümün ne olduğuna karar vermeye çalışırken, her bir eylem seçeneğini gerçekleştirmenin genel sonuçlarını tahmin etmeye çalışırım.
26. () Onlardan kaçınmaya çalışmak yerine, genellikle sorunlarımla doğrudan yüzleşirim.
27. () Bir sorunu çözmeye çalıştığımda, sıklıkla yaratıcı olmaya ve orijinal ya da geleneksel olmayan çözümler bulmaya çalışırım.
28. () Bir sorunu çözmeye teşebbüs ettiğimde, genellikle akla gelen ilk iyi fikirle yola çıkarım.
29. () Bir soruna çözüm bulmaya çalıştığımda, genellikle bir dizi olası çözüm düşünür, sonra da bunların üzerinden gider, daha iyi bir çözüm oluşturmak için farklı çözümlerin bu duruma nasıl aktarılabilceğini düşünürüm.
30. () Bir sorun için olası çözümler düşünmeye çalıştığımda, genellikle çok fazla seçenek üretemem.
31. () Sorunlarla yüzleşmek ve onlarla uğraşmaya zorlanmak yerine genellikle kaçınmayı tercih ederim.
32. () Karar verirken, genellikle her bir olası eylemin kısa vadeli sonuçlarını değil aynı zamanda uzun vadeli sonuçlarını da dikkate alırım.
33. () Bir soruna çözüm bulduktan sonra, genellikle neyin doğru neyin yanlış gittiğini analiz etmeye çalışırım.
34. () Bir soruna çözüm bulmaya çalıştığımda, sorunu ele almak için, genellikle mümkün olduğu ölçüde farklı seçenekler düşünmeye çalışırım.
35. () Bir soruna çözüm bulduktan sonra, genellikle duygularımı inceler ve onların daha iyiye doğru ne kadar değiştiklerini değerlendiririm.

36. () Bir soruna çözüm getirmeden önce başarı şansımı artırmak için sıklıkla bulduğum çözümü uygular ya da prova ederim.
37. () Zor bir sorunla karşılaştığımda, yeteri kadar sıkı çalışırsam, genellikle bu sorunu kendi kendime çözebileceğime inanırım.
38. () Çözmem gereken bir sorunum olduğunda, ilk yaptığım şeylerden biri, sorun hakkında mümkün olduğu kadar çok veri toplamaktır.
39. () Bir sorunu çözmeye çalışmadan önce, sıklıkla bu sorunun daha büyük, daha önemli bir sorunun parçası olup olmadığını anlamaya çalışırım.
40. () Sorunları çözmeyi genellikle bir şey yapabilmek için çok geç olana kadar ertelerim.
41. () Bir sorunu çözmeye çalışmadan önce, genellikle sorunun benim ya da sevdiklerimin iyiliği için ne kadar önemli olduğunu belirlemek üzere durumu değerlendiririm.
42. () Sorunlarımdan kaçmak için harcadığım zamanın onları çözmek için harcadığım zamandan daha fazla olduğunu düşünüyorum.
43. () Bir sorunu çözmeye çalıştığımda, sıklıkla kendimi açıkça düşünemeyecek kadar altüst hissedirim.
44. () Bir sorun için çözüm düşünmeye başlamadan önce, genellikle tam olarak neyi başarmak istediğimi açık hale getiren spesifik bir amaç oluştururum.
45. () Bir sorun için en iyi çözümün ne olduğuna karar vermeye çalıştığımda, genellikle her bir çözüm seçeneğinin artı ve eksilerini değerlendirmek için zaman ayırmam.
46. () Bir sorun için bulduğum çözümün sonucu tatmin edici değilse, genellikle neyin yanlış gittiğini bulmaya çalışır ve ardından yeniden denerim.
47. () Zor bir sorun üzerinde çalıştığımda, öylesine altüst olurum ki, sıklıkla kendimi şaşkın ve akli karışmış hissedirim.
48. () Yaşamımdaki sorunları çözmek zorunda olmaktan nefret ediyorum.
49. () Bir soruna çözüm bulduktan sonra, genellikle durumun daha iyiye doğru değişip değişmediğini mümkün olduğu ölçüde dikkatli bir şekilde değerlendirmeye çalışırım.

50. () Sorunları çözerken, genellikle serinkanlı, sakin ve kendine hâkim kalabilirim.
51. () Bir sorunum olduğunda, genellikle onu bir sorun olarak değil de, olumlu yönde yararlanılacak, bir fırsat olarak görmeye çalışırım.
52. () Bir sorunu çözmeye çalıştığımda, genellikle aklıma daha başka bir fikir gelmeyinceye kadar olabildiğince çok alternatif çözümler düşünürüm.
53. () Bir sorun için en iyi çözümün ne olduğuna karar vermeye çalıştığımda, genellikle her bir çözüm seçeneğinin sonuçlarını tartmaya ve birbirleriyle karşılaştırmaya çalışırım.
54. () Çözmem gereken önemli bir sorunum olduğunda, sıklıkla bunalır ve hareket edemeyecek hale gelirim.
55. () Sorunlara ilişkin çözümlerim, genellikle sorun çözme amaçlarıma ulaşmada başarılıdır.
56. () Zor bir sorunla karşılaştığımda, genellikle sorundan kaçınmaya ya da onu çözmek için bir başkasından yardım almaya çalışırım.
57. () Bir sorun için en iyi çözümün ne olduğuna karar vermeye çalıştığımda, genellikle her bir alternatif eylemin kişisel duygularım üzerindeki etkisini değerlendiririm.
58. () Çözmem gereken bir sorunum olduğunda, yaptığım şeylerden biri çevremdeki hangi dışsal etmenlerin soruna katkı verebileceğini incelemektir.
59. () Yaşamımda bir sorun ortaya çıktığında, genellikle kendimi buna neden olmakla suçlarım.
60. () Karar verirken, genellikle her bir seçeneğin sonuçları hakkında çok fazla düşünmeksizin duygularımla hareket ederim.
61. () Karar verirken, seçenekleri değerlendirmek ve karşılaştırmak için genellikle sistematik bir yöntem kullanırım.
62. () Bir soruna çözüm bulmaya çalıştığımda, amacımın ne olduğunu her zaman aklımda tutmaya çalışırım.
63. () Bir sorunu çözmek için ilk çabalarım başarısız olunca, genellikle vazgeçmem gerektiğini ve yardım aramam gerektiğini düşünürüm.

64. () Olumsuz duygulara sahip olduğumda, bu duygulara neden olabilecek sorunu bulmaya çalışmak yerine, o ruh halimi sürdürmeye eğilimim vardır.
65. () Bir soruna çözüm bulmaya çalıştığım da, soruna mümkün olduğu kadar farklı açılardan yaklaşımaya çalışırım.
66. () Bir sorunu anlamakta güçlük çektiğimde, genellikle onu açığa kavuşturmaya yardımcı olacak daha spesifik ve somut bilgi elde etmeye çalışırım.
67. () Bir sorunum olduğunda, sorunu başarılı bir şekilde çözmemem durumunda yaşayacağım zarar ve kayıp üzerinde durma eğilimim vardır.
68. () Bir sorunu çözmek için ilk çabalarım boşa çıktığında, cesareti kırılmış ve depresif hissetme eğilimim vardır.
69. () Uyguladığım bir çözüm, sorunumu tatmin edici bir şekilde çözemediğinde, bunun neden işe yaramadığını incelemek için zaman ayırmam.
70. () İş karar vermeye geldiğinde, fazla düşünmeden hareket ettiğ i

EK:4 ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
..... SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 25/06/2018

Tez Başlığı: Başarmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Gözleme
Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 170 sayfalık kısmına ilişkin 25/06/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç
- 4- ☐ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

25/06/2018 Şeyma
Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Şeyma KARAKAYA
Öğrenci No:	N14127547
Anabilim Dalı:	Sosyal Hizmet
Programı:	Sosyal Hizmet

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

K. Karataş

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOSYAL HİZMET DEPARTMENT**

Date: 25/06/2018

Thesis Title : The Effect of Divorce on Children's Self-Esteem and Social Problem Solving Skills : A Comparative Study of Denizli in the Sample

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 25/06/2018 for the total of 170 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5.00 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Declaration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☒ Quotes excluded
4. ☐ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

25/06/2018
Date and Signature

Name Surname: Şeyma KARAKAYA
Student No: N14127547
Department: Sosyal Hizmet
Program: Sosyal Hizmet

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

(Title, Name Surname, Signature)

EK:5 ETİK KURUL DEĞERLENDİRME RAPORU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/

433-594

14 Şubat 2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı tezli yüksek lisans programı öğrencilerinden **Şeyma KARAKAYA**'nın Prof. Dr. Kasım KARATAŞ danışmanlığında yürüttüğü **“Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma”** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 31 Ocak 2017 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

14
Öğr. İst.
Yazı İşleri
Yapılmalı
17.02.2017

EK:6 İZİN YAZISI

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 16605029/44/13210835
Konu : Bilimsel ve Eğitim Amaçlı İzin

23/11/2016

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğünün 10/11/2016 tarih ve 3347 sayılı yazıları.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Şeyma KARAKAYA "Boşanmanın Çocukların Bencillik Saygısı Ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma" konulu tezine yönelik hazırlanmış olduğu anket / ölçek formlarını ilgi yazı gereği Müdürlüğümüze bağlı Merkezefendi ve Pamukkale ilçelerinde bulunan ortaöğretim okullarında uygulamak istemektedir.

Yukarıda adı geçen müracaatlar ile ilgili (Lisans/Lisansüstü/Doktora) öğrencileri ve Öğretim Görevlilerinin ilgi yazıları ekinde belirtmiş oldukları okullarda, (Ortaöğretim/İlköğretim/Okulöncesi) konuları ile ilgili anket çalışmalarının "Araştırma, Yarışma ve Sosyal Etkinlik İzinleri" Genelgesinde belirtilen esaslar gereğince; Okul ve kurumların eğitim-öğretim faaliyetlerini aksatmayacak şekilde 2016/2017 eğitim-öğretim yılı içerisinde uygulamaları Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Ohurlarınıza arz ederim.

Mahmut OĞUZ
Millî Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmza

Ash ile Aynadır
25-11-2016 2016

Mahmut TUR
Memur

OLUR

23/11/2016

Ali ŞANLIER

Vali a.

Vali Yardımcısı

T.C.
DENİZLİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Kurumunuzca Müdürlüğümüzden talep edilen araştırma isteklerine ait Makam Onayı ve Müdürlüğümüzce Onay verilen anket formları ekte göndermiştir.

Gereğini rica ederim.

Ali ŞANLIER
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1-Anket Formları

Sırapaplar Mah. Saltak Cad. No: 76 20100/DENİZLİ
Elektronik Ağ : <http://denizli.meb.gov.tr>
e-posta: strateji20@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin
Telefon
Belgegeçer

: R.ÇAN - Memur / S.GELMİŞ -Şef
(0 258) 265 55 54 dahili 109-106
(0 258) 265 01 69